

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет

Кафедра статистики, обліку та аудиту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**«ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА»**

Виконав:

здобувач 2 курсу,
спеціальності

071 Облік і оподаткування _____

_____ Михайло БАСАРАБА

Керівник : к.е.н., доцент _____

_____ Юлія ГЛУШАЧ

Роботу допущено до захисту перед АК рішенням кафедри статистики,
обліку та аудиту від "09 " грудня 2024 р., протокол № 8

В.о.завідувача кафедри
статистики, обліку та аудиту

к.е.н., доцент _____

_____ Тетяна СЛЮНІНА

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК ОБ’ЄКТ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ	8
1.1. Економічна сутність дебіторської заборгованості: визначення, визнання та класифікація	8
1.2. Принципи управління дебіторською заборгованістю, нормативно-правова база та завдання обліку і аудиту.....	15
1.3. Макроекономічний аналіз дебіторської заборгованості за даними статистики.....	24
1.4. Загальна характеристика та аналіз основних економічних показників ТОВ «Сервіс».....	27
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА.....	32
2.1. Організація фінансового та податкового обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.....	32
2.2. Методика обліку розрахунків з різними дебіторами.....	44
2.3. Методика обліку іншої поточної дебіторської заборгованості.....	48
2.4. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості підприємства.....	58
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	63
3.1. Методика аналізу дебіторської заборгованості та його результати за даними ТОВ «Сервіс».....	63
3.2. Методика аудиту дебіторської заборгованості та особливості його проведення на різних етапах	70
3.3. Організація аудиторської перевірки розрахунків з дебіторами та її результати на дослідженому підприємстві.....	79
3.4. Пропозиції з удосконалення аналітично- облікової системи та системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.....	82

ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	103

ВСТУП

В умовах формування ринкових відносин практично неможливо керувати складним економічним механізмом господарюючого суб'єкту без своєчасної економічної інформації, основну частину якої дає чітко налагоджена система бухгалтерського обліку, контролю і аналізу фінансово-господарської діяльності. Дані бухгалтерського обліку і аналізу фінансово-господарської діяльності використовуються для оперативного керівництва роботою господарюючих суб'єктів та їх структурних підрозділів, для складання економічних прогнозів та поточних планів, та, нарешті, для вивчення та дослідження закономірностей розвитку економіки держави.

Оскільки в ринкових умовах господарювання фінансовий стан кожного суб'єкта залежить від його взаємовідносин з іншими суб'єктами господарювання, тому своєчасним і важливим є питання, що охоплює розрахунково-платіжні операції контрагентів і регулює їх взаємодію між собою. Йдеться про дебіторську заборгованість, організація та методологія обліку якої і є предметом дослідження в даній кваліфікаційній роботі.

Дебіторська заборгованість є важливою частиною активів господарюючих суб'єктів, тому раціональна організація її обліку і аудиту сприятиме покращенню договірної та платіжної дисципліни, скороченню як дебіторської так і кредиторської заборгованості, прискоренню обігу коштів, а в цілому – покращенню фінансового стану суб'єкта.

Як частина обігових засобів дебіторська заборгованість, особливо невиправдана, тобто та що за всіляких причин не може бути стягнута з контрагентів, миттєво скорочує обіговість коштів і тим самим зменшує дохід підприємства.

Тому на сьогодні важливими проблемами, рішення яких повинно сприяти покращенню фінансового стану господарюючих суб'єктів є:

- правильна організація обліку дебіторської заборгованості;
- аналіз та аудит дебіторської заборгованості, які повинні бути спрямовані

на виявлення факторів, впливаючих на зростання дебіторської заборгованості та визначення резервів щодо ліквідації невикористаної (безнадійної) заборгованості та зниження її зростання.

Передумовою вирішення цих проблем, які завдають негативного впливу на діяльність підприємства є: досконале вивчення теоретичних основ обліку і аудиту розрахунків з дебіторами, методологічних принципів організації обліку розрахункових операцій з дебіторами і методики аудиту.

Ці питання і є складовими змісту дипломної роботи. Зважаючи на те, що в умовах ринкової економіки, особливе значення має придбання професійних знань, навичок, вмінь для забезпечення правильних підходів в прийнятті обґрунтованих рішень, спрямованих на підвищення ефективності роботи підприємств, порушені питання є *своєчасними і актуальними*.

Метою кваліфікаційної роботи є розгляд організаційних та методологічних питань, що стосуються побудови аналітично-облікової системи та системи внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості підприємства.

Для досягнення означеної вище мети потрібно вирішити *завдання*:

- з'ясувати економічну сутність дебіторської заборгованості як об'єкта обліку;
- дослідити види дебіторської заборгованості за різними класифікаційними ознаками;
- розглянути різні аспекти з питань визначення та оцінки дебіторської заборгованості;
- дослідити методологічні питання з обліку дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями та замовниками та за іншими операціями;
- розглянути методологічні та організаційні питання аудиту дебіторської заборгованості;
- дослідити аспекти методики аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об'єктом дослідження є організація і методика бухгалтерського обліку, аудиту і аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.

Предметом дослідження виступає поточна дебіторська заборгованість підприємства за товари, роботи, послуги.

Суб'єктом дослідження є торгівельне підприємство – ТОВ «Сервіс», основним видом діяльності якого є оптова торгівля водонагрівачами та котельним обладнанням.

Методи дослідження. В ході дослідження були застосовані методи: системного підходу - для деталізації та узагальнення видів дебіторської заборгованості; порівняння– для аналізу первинних документів та реєстрів на предмет їх відповідності стандартам обліку; горизонтальний та вертикальний аналіз – для виявлення динаміки і отримання структурних показників звітності; методи групування та синтезу– для узагальнення та аналізу показників фінансової звітності підприємства; середні та відносні величини– для детального усвідомлення чинників впливу на динаміку змін.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та рекомендації, зроблені на підставі проведеного дослідження, стануть у пригоді при формуванні на підприємстві ТОВ «Сервіс» більш ефективної системи обліку, аналізу та внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості, що суттєво збільшить ефективність системи управління.

Дипломна робота висвітлює організаційні та методологічні питання в сфері обліку розрахунків з різними дебіторами, а саме: питання обліку розрахункових операцій з покупцями та замовниками, з підзвітними особами, за векселями одержаними, за наданими авансами, за претензіями та іншими операціями. Також висвітлюються питання щодо організації та методики аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами підприємства, а саме: планування та складання програми аудиту; послідовність аудиторської роботи; типові аудиторські процедури в рамках кожного етапу аудиту та порядок узагальнення результатів роботи аудиторів у формі аудиторського звіту.

Апробація результатів дослідження та публікації. Окремі з положень та результатів роботи були представлені на міжнародній науково-практичній конференції: «Трансформація обліку та бізнес-консалтингу в умовах

невизначеності : сучасні тренди, виклики, міжнародний досвід» (Харків, 2024) [24].

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (64 джерела) та 15 додатків. Основний текст має обсяг 90 сторінок друкованого тексту, містить 17 таблиць та 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ

1.1. Економічна сутність дебіторської заборгованості: визначення, визнання та класифікація

Розрахункові операції між підприємствами з приводу купівлі-продажу основних засобів, сировини та матеріалів, готової продукції (товарів), а також розрахунки з фінансовими і не фінансовими структурами (банками, органами страхування, громадськими та благодійними фондами) здійснюються у двох формах: безготівковій (через систему банків), та готівковій (платежі готівкою).

Основною формою розрахунків є безготівкові перерахування через банківську систему.

За економічним змістом їх диференціюють на:

- розрахунки за товарними операціями;
- розрахунки за фінансовими зобов'язаннями.

За моментом виникнення розрахункові операції поділяють на: дебіторську та кредиторську заборгованість.

Інформація, що формується в системі бухгалтерського обліку стосовно розрахунків з дебіторами та порядок подання її у фінансових звітах базується на методологічних положеннях, які визначені П(с)БО10 «Дебіторська заборгованість». Дія норм цього стандарту поширюється на підприємства, організації та інші юридичні особи будь-якої форми власності (за виключенням бюджетних установ).

За НП(с)БО 10, дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій мають заборгованість перед підприємством певної суми грошей (еквівалентів грошових коштів) або будь-яких інших активів. Відповідно, дебіторською заборгованістю вважається сума боргу дебіторів підприємству на визначену дату [37].

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність

отримання підприємством майбутніх економічних вигод та її сума може бути достовірно визначена [37].

В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [29] економічна вигода прямо пов'язана з можливістю одержання грошових коштів від використаних активів. Однак, економічна вигода може бути отримана підприємством не тільки в сумі грошових коштів безпосередньо, але й непрямым шляхом (наприклад, при обміні на інші активи, або при використанні активів для погашення кредиторської заборгованості тощо). Критерії щодо визнання активом дебіторської заборгованості наведені в Додатку А

Відповідно до терміну погашення дебіторську заборгованість поділяють на довгострокову та поточну.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це заборгованість фізичних та юридичних осіб, що не виникає впродовж нормального операційного циклу. Тривалість терміну погашення такої заборгованості більше дванадцяти місяців від дати балансу. Операційний цикл – це термін часу між операцією придбання запасів для операційної діяльності та отриманням коштів від реалізації продукції, що з них вироблена [16, с.143].

Тобто, для підприємств, борг яких виник під час нормального операційного циклу, він не буде вважатися довгостроковим навіть тоді, коли термін його погашення буде перевищувати один рік (або один операційний цикл). Такий борг вважають короткостроковим.

Якщо операційний цикл триває не більше року, то довгостроковою буде вважатися така заборгованість, погашення якої повинно бути після 12 місяців з дати балансу.

У складі довгострокової заборгованості дебіторів:

- заборгованість на балансі орендодавця, що виникає з боку орендаря, за майно, отримане у фінансову оренду;

- заборгованість за наданими позиками іншим підприємствам;

- заборгованість за наданими позиками фізичним особам тощо.

Довгостроковою дебіторською заборгованістю також вважається та, що

виникає при надзвичайних ситуаціях– пожежах, техногенних аваріях, повенях, крадіжках тощо.

Оцінюється довгострокова дебіторська заборгованість по дисконтованій вартості платежів, які підприємство очікує у майбутньому від погашення цієї заборгованості. Відображення заборгованості за фінансовою орендою на балансі орендодавця відбувається в сумі чистих інвестицій в оренду.

Поточна дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів, що виникає в процесі нормального операційного циклу, і яка буде погашена впродовж 12 місяців з дати балансу [20,с.586].

Умовами визнання заборгованості поточною є або термін погашення до 12 місяців з дати балансу; або виникнення боргу в ході нормального операційного циклу.

Активом поточна заборгованість покупців та замовників визнається в той самий момент, коли підприємство визнає дохід від реалізації, при чому оцінка такої заборгованості здійснюється за первісною вартістю [37].

У складі поточної заборгованості дебіторів є й безнадійна (безнадійний борг), яка представляє собою таку заборгованість, щодо якої є впевненість в тому, що вона не буде повернена боржником, або якщо минув термін позовної давності такого боргу [2, с.225].

В момент, коли визнається дохід від реалізації, підприємству потрібно, згідно принципу обачності, визнати верогідні втрати від несплати дебіторами своїх боргів. Щоб це зробити треба проаналізувати інформацію щодо втрат від неповернення боргів у минулих періодах. При чому слід врахувати зміни умов, що відбулися по операціях з реалізації продукції за поточний звітний період, або очікувано можуть відбутися у майбутньому періоді.

Згідно діючому законодавству, виділяється чотири основних чинника, коли заборгованість стає безнадійною. Це пов'язано із спливанням терміну позовної давнини, банкрутством дебітора, дією форс-мажорних обставин, смертю або позбавленням волі боржників- дебіторів.

Крім безнадійної дебіторської заборгованості, підприємствам слід

враховувати сумнівну дебіторську заборгованість – заборгованість, щодо якої є невпевненість, що вона буде погашена боржником [20,с.586].

Створення резерву сумнівних боргів проводять по кредиту рахунку 38 "Резерв сумнівних боргів", який кореспондує з рахунками витрат. Сумнівна заборгованість списується по дебету цього ж рахунку, який в цих операціях кореспондує з рахунками обліку дебіторської заборгованості.

Аналітичний облік по рах. 38 ведеться або в розрізі боржників, або може вестися за термінами непогашення дебіторської заборгованості.

НП(с)БО 10 визначає наступні підходи до визначення величини сумнівного боргу:

- за оцінкою платоспроможності окремих дебіторів. Зважаючи на те, що можливість визначення платоспроможності окремого дебітора є досить умовною, то даний метод вважається умовним для визначення резерву сумнівних боргів. Підприємство є платоспроможним, якщо величина його оборотних активів (виробничих запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів) перебільшує або співпадає із його зовнішнім боргам. Ознакою неплатоспроможності підприємства може вважатися факт відсутності грошових коштів на поточних та інших банківських рахунках у підприємства, або непогашена своєчасно кредиторська заборгованість тощо;

- базуючись на класифікації дебіторської заборгованості. Етапи даного методу визначені п. 9 НП(с)БО 10 та будуть розглянуті в п.1.2 дипломної роботи. Для використання цього методу підприємства повинні вести аналітичний облік в розрізі кожного дебітора, в розрізі різних видів заборгованості і за строками її виникнення та погашення.

Методика відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерській звітності визначена в НП(с)БО 10. Згідно п.7 цього Положення дебіторську заборгованість включають у валюту балансу за чистою реалізаційною вартістю, яка формується безпосередньо в балансі як різниця між первісною вартістю дебіторської заборгованості та резервом сумнівних боргів. Першим кроком є визначення суми резерву сумнівних боргів, другим- зменшення цього резерву на

безнадійний борг, що зменшить поточну дебіторську заборгованість. Таким чином, дебіторська заборгованість в балансі – це реальний актив, який наводиться зменшеним на резерв покриття сумнівної частини дебіторської заборгованості.

Розглянемо більш детально види дебіторської заборгованості за наведеною класифікацією (рис.1.1) [16,с.144].

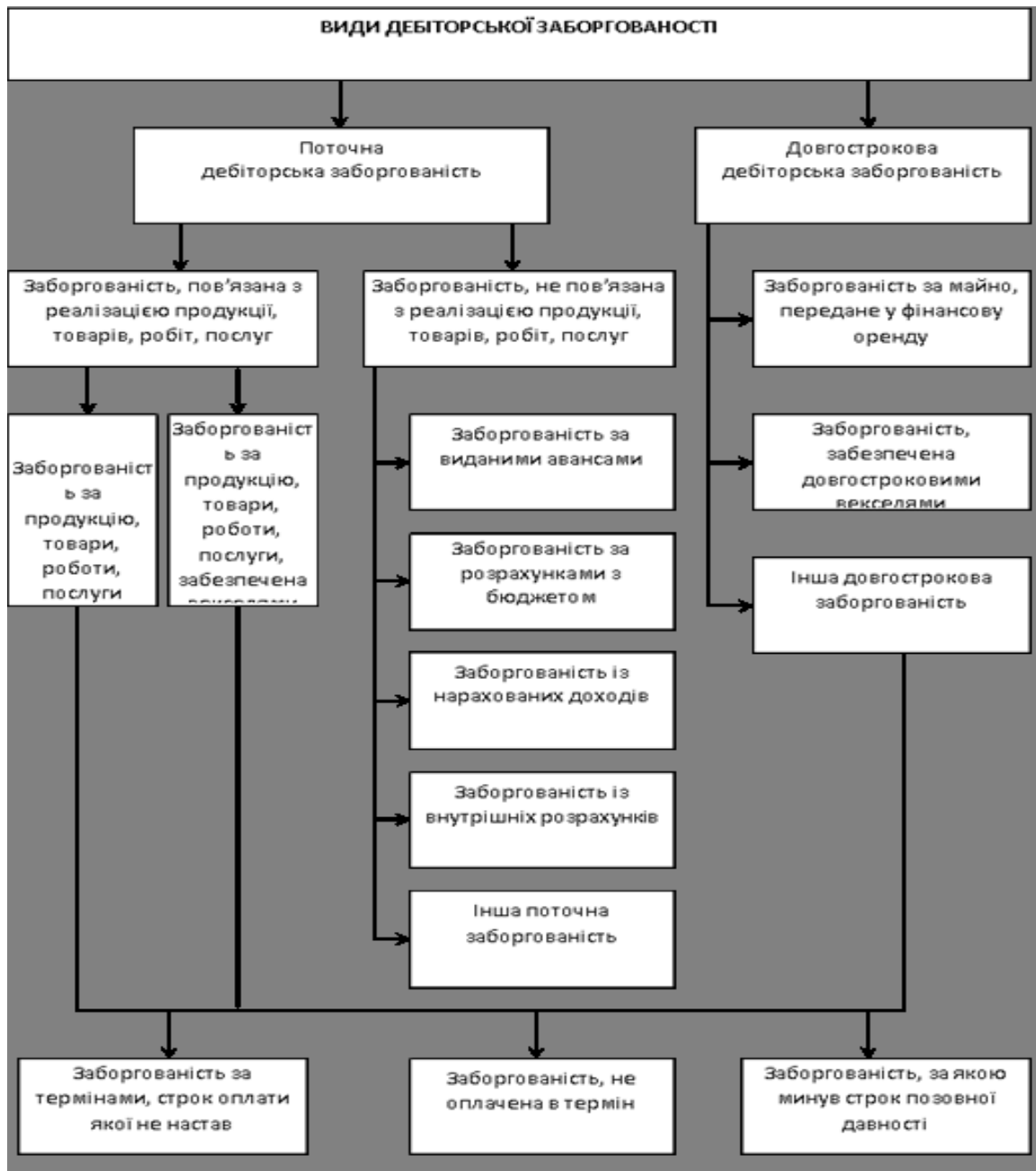

Рисунок 1.1 - Класифікація видів дебіторської заборгованості

Джерело: розроблено автором на основі [16]

Згідно з НП(с)БО 14 «Оренда», заборгованість за майно, передане у фінансову оренду, слід розглядати як «чисті інвестиції» орендодавця у фінансову оренду. Згідно з п. 10 Стандарту, орендодавець обліковує актив, що наданий ним у фінансову оренду, у складі дебіторської заборгованості орендаря. Сума, за якою повинна обліковуватися ця заборгованість, дорівнює сумі мінімальної орендної плати до отримання від цієї операції і ліквідаційної вартості такого активу, зменшених на фінансовий дохід, передбачений до отримання. В обліку одночасно визнається інший дохід.

Заборгованість, забезпечена довгостроковими векселями – це заборгованість, що виникає під час розрахунків з покупцями (замовниками), форма оплати за яку передбачає використання векселів, строк погашення яких перевищує календарний рік, або або операційний цикл, більший за 12 місяців.

Порядок обігу векселів в Україні визначає Законом України "Про обіг векселів в Україні" від 05.04.2001 р. № 2374-III. Цей нормативний документ регламентує порядок видачі простих і перевідних векселів та здійснення операцій з ними. В Законі [48] вексель визначено як безумовне грошове зобов'язання сплатити визначену суму коштів на вимогу або у заявлений термін.

Інша довгострокова заборгованість – це заборгованість за іншими, не визначеними вище видами розрахунків, в тому числі, за розрахунками з робітниками по виданим їм довгостроковим займам та інші види розрахунків.

Розглянемо види поточної дебіторської заборгованості згідно наведеної класифікації.

Дебіторська заборгованість покупців виникає при операціях з реалізації товарів на умовах відстрочення дати платежу, тобто при продажах у кредит. Така заборгованість в обліку визнається активом при одночасному визнанні доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Дебіторська заборгованість з розрахунків за податками, зборами та ішими платежами до бюджету виникає при передоплаті їх до фіскальних органів. Така заборгованість має місце, коли суми цих платежів до бюджету більші за кінцеві розрахунки, тобто за їх переплати до бюджету.

Дебіторська заборгованість з виданих авансів – це заборгованість в сумі авансів виданих іншим підприємствам під майбутні платежі, наприклад, аванси за майбутню поставку від замовника продукції, робіт, послуг. Така заборгованість виникає підчас перерахування постачальнику коштів або надання йому іншої компенсації.

Заборгованість дебіторів з нарахованих доходів - це сума відсотків, дивідендів, роялті тощо, що нараховані і мають надійти.

Визнання заборгованості з нарахованих дивідендів активом відбувається в момент їх нарахування.

Дебіторська заборгованість по відсоткам до отримання виникає за використання грошових коштів, їх еквівалентів та за відтермінування сплати сум заборгованості підприємства. Така заборгованість повинна визнаватися в облікових записах в тому звітному періоді, до якого вони мають відношення з огляду на базу їх нарахування та термін використання відповідних активів.

Роялті – це платежі (винагорода) за користування або за отримання права користування нематеріальними активами підприємства (патентами, торговими марками, авторськими правами, програмними продуктами тощо).

Роялті визнаються активом відповідно принципу нарахування за економічним змістом угоди.

Заборгованість, що виникає з боку пов'язаних з підприємством сторін, а також, якщо вона пов'язана з внутрішніми розрахунками, вважається дебіторською заборгованістю за внутрішніми розрахунками.

Дебіторська заборгованість, що є на балансі підприємства, але не була віднесена до складу перерахованих вище статей, відноситься до іншої поточної дебіторської заборгованості. До неї відносять суми, видані підзвітним особам підприємства на придбання ТМЦ, оплату послуг на здійснення витрат по відрядженню (на оплату проживання, на оплату проїзду, на харчування і т.п), суми за розрахунками по претензіям, по відшкодуванню підприємству збитків, завданих внаслідок нестач, втрат, крадіжок за умови встановлення винної особи, за операціями некомерційного характеру тощо.

До розрахунків з іншими дебіторами відносять заборгованість за розрахунковими операціями:

- що пов'язані з сумісною діяльністю, яка не передбачає утворення юридичної особи;
- із сторонніми організаціями, що виникають в силу виконання різного роду робіт, надання послуг, і витрати на які відображуються в подальшому у складі загальновиробничих, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат;
- з робітниками підприємства (окрім розрахунків з оплати праці і розрахунків з підзвітними особами). У складі такої заборгованості: зборгованість з погашення наданих робітникам підприємства позик; зборгованість з утримання оздоровчих чи дитячих дошкільних закладів, які знаходяться на балансі підприємства; витрати на оплату навчання робітників підприємства тощо;
– інші види розрахунків.

Методику обліку дебіторської заборгованості та узагальнення інформації про неї у фінансовій звітності буде викладено в розділі 2 дипломної роботи.

1.2. Принципи управління дебіторською заборгованістю, нормативно-правова база та завдання обліку та аудиту

Оскільки на сучасному етапі розвитку економічних відносин дебіторська заборгованість виступає індикатором фінансового благополуччя підприємства, то важливим є питання про управління цим видом заборгованості. Тому ми зупинимося на принципах її управління і завданнями, які у зв'язку з цим стоять перед обліком та аудитом в області дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість, оскільки вона класифікується на довгострокову і поточну, відбивається в балансі підприємства у відповідних розділах: у розділі I «Необоротні активи»- по статті «Довгострокова дебіторська заборгованість» (рядок 1040) та у розділі II «Оборотні активи» -по статтях «Векселі одержані» (рядок 1120), «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги»

(рядок 1125), «Дебіторська заборгованість по розрахунках» (рядок 1130), «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155).

Зміни, що відбуваються у сумі поточної дебіторської заборгованості, повинні бути відображені у Ф№3 «Звіт про рух грошових коштів» в розділі «Зменшення (збільшення) оборотних активів» по рядку 3550. Збільшення розмірів дебіторської заборгованості призводить до відпливу грошових коштів підприємства, а зменшення- до припливу.

Таким чином, при складанні звітності підприємству потрібно аналізувати дебіторську заборгованість з розподіленням її на поточну і довгострокову. Крім того, необхідно вести розрахунки тієї суми заборгованості, відносно якої з відомих причин є впевненість щодо її неповернення, в тому числі, і з причини спливання терміну позовної давності. Така заборгованість не може бути визнана активом, тому не повинна бути показана в балансі. Її потрібно списати в тому ж звітному періоді, коли на підприємство надійшла інформація, яка свідчить про ознаки її безнадійності.

Дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги) є таким оборотним активом підприємства, який нерідко складає значну частку в структурі балансу підприємства.

На рівень дебіторської заборгованості впливають наступні основні чинники:

- обсяги реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг);
- платоспроможність контрагентів;
- контрактні умови розрахунків;
- організація контролю за дебіторською заборгованістю та оцінка реального стану розрахунків з дебіторами;
- якість аналітичної роботи для здійснення планування руху грошових коштів.

Питання оцінки дійсного стану заборгованості дебіторів, а саме формування прогнозу вірогідності того, яка сума з цих боргів може стати безнадійною, є одним з центральних питань в системі керування оборотними активами. Таке оцінювання ведеться в розрізі певних груп дебіторських боргів, що відрізняються

строками виникнення.

Управління дебіторською заборгованістю припускає перш за все контроль за оборотністю засобів розрахунку. В динаміці прискорення оборотності треба розглядати як позитивну тенденцію. Немаловажний вплив на неї має відбір платоспроможних покупців і умови оплати товарів, що передбачені в договорах.

Критеріями при відборі платоспроможних покупців можуть бути:

- факти дотримання ними у минулому платіжної дисципліни;
- аналіз фінансової спроможності покупців щодо оплати заявлених об'ємів закупівель;
- оцінка показників поточної платоспроможності та фінансової стійкості дебіторів;
- аналіз економічних умови господарювання дебіторів (рівень складських запасів, потреба в грошовій готівці тощо).

Джерелами отримання необхідних для аналізу даних є форми фінансової звітності, що публікуються в засобах масової інформації або розміщуються на сайтах підприємств, публікації інформаційних агентств, що спеціалізуються на подібній інформації, та інші джерела. Найбільш дієвими засобами впливу на дебіторів з метою погашення заборгованості є надсилання листів, телефонування особисте спілкування.

Таким чином, останнім часом дуже актуальним для господарюючих суб'єктів і організацій, що перевіряють їх діяльність, стало питання регулювання дебіторської заборгованості. Про те, що без цієї заборгованості не може існувати жодне нормально працююче підприємство, ясно всім. Ясно також, що між дебіторською і кредиторською заборгованостями повинна існувати деяка рівновага. Інакше, або ми самі безоплатно кредитуємо діяльність інших підприємств, або безвідповідально розпоряджаємося засобами своїх партнерів. У першому випадку відбувається відвернення коштів з обороту, в другому – незаконне використання чужих обігових коштів з метою отримання прибутку.

Утворення дебіторської заборгованості в межах терміну, встановленого договором постачання, - це нормальне явище. А ось якщо дебітор значний час не

погашає свій борг, то у підприємства - кредитора виникає сумнів в тому, що така заборгованість буде погашена, і для того, щоб виділити сумнівну заборгованість нараховується резерв сумнівних боргів. Створення резерву сумнівних боргів пояснюється необхідністю оцінки активів за вартістю, яка може бути отримана від їх реалізації або використання (вигода, втілена в активі, дорівнює сумі грошей, які будуть отримані зрештою).

На жаль, не всі борги оплачуються. В той же час, в поточному обліку суми, що фактично ще не сплачені дебіторами, вже відображуються на доходах підприємства. У зв'язку з цим, якщо у підприємства виникає безнадійний борг, його порібно вирахувати зі складу доходів. Цього можна досягти шляхом нарахування витрат, які при формуванні фінансового результату зменшать доходи. Цим пояснюється механізм зменшення доходу від реалізації продукції безнадійному боржнику через віднесення його заборгованості на операційні витрати в тому періоді, коли відбулося її визнання безнадійною.

Оскільки на дату складання балансу бухгалтер не знає, яка сума заборгованості не буде відшкодована боржником, то він не може списати сумнівну дебіторську заборгованість в розрізі субрахунків клієнтів.

Крім того, якщо безнадійну заборгованість списувати у момент її виникнення, то частина суми дебіторської заборгованості, що відбита в активі балансу, не відповідатиме визначенню активу, оскільки наявність сумнівної заборгованості говорить про вірогідність її непогашення (а значить, майбутні економічні вигоди не надійдуть на підприємство).

Реальне уявлення про дебіторську заборгованість, її зміну і погашення дасть аналіз, що проводиться по певній схемі. Так в зарубіжних компаніях і тепер у вітчизняних в експериментальному порядку розраховують коефіцієнт інкасації, тобто середні цифри – долі надходжень в поточному періоді засобів від заборгованості певного терміну по відношенню до обсягу реалізації. Цей коефіцієнт виходить шляхом статистичної обробки даних про темпи погашення дебіторської заборгованості з різними термінами виникнення [19].

Крім того, розробляється система договорів з гнучкими умовами термінів і

форми оплати і будується стратегія укладення контракту, що дає можливість управляти дебіторською заборгованістю, а не просто спостерігати її і аналізувати.

Останніми роками керівники підприємств і головні бухгалтери пристосувалися ховати в дебіторській заборгованості свої грошові кошти, оскільки зберігати їх на розрахунковому та інших рахунках в банку вкрай небезпечно. Збереження засобів таким чином хоч як то гарантується. Правда, подібні операції можливо здійснювати тільки з надійними партнерами, які за необхідності відразу можуть погасити свою заборгованість перед кредитором. Таким чином, дебіторська заборгованість з високоліквідного активу, як на Заході, перетворюється на низьколіквідний, як на Україні. Іншими словами, західні методики щодо визначення ліквідності і платоспроможності компанії в українській практиці працюють погано. Проте фінансовий стан підприємства можливо визначити достатньо чітко, якщо проаналізувати не тільки дебіторську, але й кредиторську заборгованість.

Наявність достатньої кількості засобів в обороті і значної кредиторської заборгованості підприємства свідчить про небажання його платити за своїми зобов'язаннями, зокрема своїм працівникам і бюджету, а також про використання даної організації як «хранителя скарбів». Слід тільки уважно перевірити список кредиторів і здивуватися недалекоглядності окремих постачальників, що продовжують робити постачання клієнтові-неплатників.

Розуміння того, що фінансовий стан суб'єктів господарювання безпосередньо залежить від взаєморозрахунків з контрагентами, постає питання в отриманні достовірної інформації про їх платоспроможність, платіжну дисципліну та інші аспекти, що стосуються договірних відносин. З метою отримання такої інформації дуже важливе місце займає бухгалтерський облік і аудит розрахункових операцій, і, зокрема, операцій по розрахунках з дебіторами.

У зв'язку з вище викладеним актуальним є формування на підприємстві ефективної аналітично-облікової системи та системи внутрішнього контролю за станом розрахунків, яка сприятиме врегулюванню платіжно-договірних відносин, сбалансуванню дебіторських і кредиторських боргів, прискоренню обертання

обігових коштів та поліпшенню фінансового стану суб'єкта господарювання.

поліпшенню договірної і розрахункової дисципліни, виконанню зобов'язань перед кредиторами, підвищенню відповідальності за дотримання платіжної дисципліни, скороченню дебіторської і кредиторської заборгованості, прискоренню обігу коштів, а в цілому, – поліпшенню фінансового стану суб'єкта господарювання.

Тому зупинемося на меті та завданнях, що стоять перед бухгалтерським обліком в контексті вирішення даних проблем, і розглянемо нормативно-законодавчу базу, що регулює ці питання в Україні.

Метою бухгалтерського обліку питань управління дебіторською заборгованістю є надання користувачам повної та достовірної інформації щодо наявності дебіторської заборгованості, як одного з ліквідних видів активів на балансі підприємства, її стану на певну дату, причин своєчасного непогашення та списання її як безнадійної.

Завданнями обліку розрахунків з дебіторами є:

- дотримання принципів обліку дебіторської заборгованості згідно з діючими стандартами бухгалтерського обліку та закріплення їх у відповідних положеннях облікової політики підприємства;
- організація документального оформлення та реєстрації дебіторської заборгованості;
- організація аналітичного обліку розрахунків з кожним дебітором підприємства з метою прийняття заходів щодо своєчасного погашення дебіторської заборгованості і недопущення втрати права на її стягнення з причин закінчення терміну позовної давності;
- організація безготівкових розрахунків з дебіторами за формами, що діють в Україні згідно чинного законодавства;
- організація синтетичного обліку, реєстрації інформації щодо розрахунків з дебіторами та узагальнення її в звітності підприємства;
- дотримання методики оцінки дебіторської заборгованості та розрахунку резерву сумнівних боргів за даними аналітичного обліку дебіторів в

примітках до річної звітності, тощо.

Метою аудиту розрахункових операцій (в тому числі й розрахунків з дебіторами) є підтвердження аудитором інформації про безготівково-розрахункові операції та дебіторську і кредиторську заборгованість – щодо її повноти, достовірності, законності та об'єктивності відображення в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності[56].

Основне завданням аудиту таких операцій - встановлення аудитором об'єктивної істини та формування своєї думки щодо достовірності, законності, повноти та об'єктивності відображених в обліку та звітності розрахункових операцій, на підставі якої він формує аудиторський висновок і надає його користувачам інформації [56].

З метою виконання основного завдання аудиту щодо розрахунків з дебіторами аудитор необхідно прагнути до вирішення наступних практичних завдань:

- при виявленні помилок, фактів обману або інших відхилень у відображенні розрахунків з дебіторами, потрібно за потреби надати консультацію клієнту з рекомендаціями щодо їх виправлення;

- запропонувати заходи з удосконалення системи внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами, запропонувавши шляхи їх досягнення та оптимальні рішення.

Для виконання означених вище завдань аудитор має перевірити [57] :

- чи правильно визначені суми оплати по матеріальним цінностям, які оприбутковані від постачальника або відвантажені покупцю;

- чи правильно здійснюється документування цих операцій (наявність виправдовувальних документів, їх оформлення);

- чи в повному обсязі відбувається оприбуткування та списання товаро-матеріальних цінностей;

- чи є на балансі підприємства заборгованість та зобов'язання, які потрібно списати з причини спливання терміну позовної давності;

- як ведеться синтетичний та аналітичний облік по розрахункових операціях

з точки зору дотримання рекомендацій по застосуванню відповідних рахунків Плану рахунків;

- чи правильно перенесене вхідне сальдо на відповідні рахунки Головної книги при їх відкритті в наступному обліковому періоді;

- чи дотримується підприємство встановлених критеріїв при відображенні в поточному обліку та фінансовій звітності дебіторських та кредиторських боргів;

- чи правильно ведуться розрахунки з дебіторами та кредиторами готівкою, із залученням векселів чи матеріальних цінностей, із застосуванням бартерних операцій тощо;

- чи дотримується підприємство принципів оцінки дебіторської заборгованості та зобов'язань в первинному обліку та звітності;

- чи передбачено обліковою політикою нарахування резерву сумнівних боргів і чи правильно його розраховано;

- чи впроваджено в облікову практику класифікація дебіторської заборгованості та зобов'язань та чи наявні необхідні роз'яснення у примітках до фінансової звітності щодо цього;

- чи корелюють між собою показники бухгалтерської і не бухгалтерської звітності (звіти голови правління, директора компанії, фінансового сектору та ін.) щодо дебіторської заборгованості та зобов'язань.

Для якісного вирішення своїх завдань спеціалістам з обліку та аудиту потрібно досконало та своєчасно вивчати нормативно-законодавчу базу, що регулює організацію та методологію цих питань.

Розглянемо нормативно-законодавчу базу, яка регулює облік і аудит розрахунків з дебіторами в Україні [18, с.272].

Основні поняття, методологію обліку, і порядок розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості визначає Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" [37].

Цей стандарт визнає методологічні підходи до формування в бухгалтерському обліку інформації щодо дебіторської заборгованості і її представлення у фінансовій звітності. Його нормами керуються підприємства та

організації незалежно від форм власності (окрім бюджетних установ). При цьому вони повинні враховувати норми інших НП(с)БО при розкритті такої інформації.

При організації обліку і аудиту поточних зобов'язань і розрахунків необхідно також використовувати наступні основні нормативні документи:

- Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність" №996-XIV від 16.07.1999 р.[29];

- Закон України "Про обіг векселів в Україні" від 5 квітня 2001 р. №2374-III зі змінами і доповненнями [48];

- Закон України "Про визначення розміру збитків, заподіяних підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), нестачею або втратою дорогоцінних металів, коштовних каменів і валютних цінностей" від 06.05.95 р. № 217/95-ВР, із змінами і доповненнями [30];

- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435, який визначає загальні положення щодо договорів про надання послуг між покупцями та замовниками [60];

- МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів»: виданий Радою з МСБО зі змінами станом на 01.01.2012 р., де деталізується інформація щодо видів дебіторської заборгованості [21];

- МСФЗ 32 «Фінансові інструменти»: виданий Радою з МСБО зі змінами станом на 01.01.2012 р., в який надає трактування дебіторської заборгованості як фінансового активу [22];

- НП(с)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджений наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. [36];

- НП(с)БО 11 "Зобов'язання", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 № 20, який визначає методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання і їх розкриття у фінансовій звітності [38];

- НП(с)БО 13 «Фінансові інструменти», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [39];

- НП(с)БО 21«Вплив змін валютних курсів», затверджений наказом

Міністерства фінансів України від 10.08.2000 № 193[42];

- План рахунків (Наказ МФУ № 291 від 30.11.1999 р.), який визначає встановлену систему рахунків поточного обліку, що відповідає всім вимогам фінансово господарської діяльності підприємства [32];

- Постанова КМУ № 98 від 02.02.2011 р. "Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів" [49];

- Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань (від 02.09.2014 №879) [44];

- Інструкція про застосування Плану рахунків (від 30.11.99 р. № 291) [32];

- Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг (від 29.07.2022 № 163), якою встановлений порядок проведення розрахунків в національній валюті [34].

Розглянувши базові аспекти з обліку дебіторської заборгованості і перед тим, як перейти до питань методології та організації обліку дебіторської заборгованості, розкриємо макроекономічний аспект даної теми, використовуючи дані статистики.

1.3. Макроекономічний аналіз дебіторської заборгованості за даними статистики

В табл. 1.1 представлені дані, що характеризують динаміку дебіторської заборгованості та її питому вагу в оборотних активах вітчизняних підприємств за період з 2013 по 2021 рр.

Дані таблиці демонструють загальну тенденцію до збільшення оборотних активів українських підприємств. Цей показник за період, що аналізується, зрос на 5342,9 млн.грн або на 274 %, що може свідчити про нарощування їх економічного потенціалу. Одночасно, але більшими темпами, ніж оборотні активи в цілому, відбувалося і зростання обсягів дебіторської заборгованості підприємств України – на 3319,7 млн.грн. (або на 286,7%), що може бути наслідком або

зростання неплатоспроможності покупців або неефективної політики підприємств – кредиторів щодо врегулювання своєї дебіторської заборгованості.

Таблиця 1.1- Показники динаміки та структури дебіторської заборгованості у складі оборотних активів підприємств України за 2013–2021 рр.

Показник	Роки								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Оборотні активи, млн. грн.	3069,0	3272,0	4108,6	5772,8	5650,8	6285,1	6640,3	7360,6	8411,9
Темпи зростання оборотних активів, %	100,0	106,6	125,6	140,5	97,9	111,2	105,7	110,8	114,3
Дебіторська заборгованість, млн. грн.	1778,1	1962,8	2517,2	3945,6	3459,3	3873,3	4072,1	4474,4	5097,8
Темпи зростання дебіторської заборгованості, %	100,0	110,4	128,3	156,8	87,7	112,0	105,1	109,9	113,9
Частка дебіторської заборгованості у оборотних активах, %	57,9	60,0	61,3	68,4	61,2	61,6	61,3	60,8	60,6

Джерело: Розраховано автором за даними [55]

Аналізуючи питому вагу дебіторської заборгованості в оборотних активах вітчизняних підприємств, слід зазначити про постійну мінливість цього показника за період дослідження, який демонстрував як зростання, так і зниження за певні періоди часу, але загальною тенденцією за 9 років є зростання дебіторської заборгованості більш швидкими темпами, ніж темпи зростання оборотних активів у цілому.

Наочно динаміку зростання дебіторської заборгованості вітчизняних підприємств демонструє діаграма, представлена на рис. 1.2.

Зауважимо, що за аналізований період дебіторська заборгованість українських компаній поступово, але на значний відсоток збільшилася: на 46,4% - протягом 2014-2016 рр.; на 24,3% – протягом 2017-2018 рр., та зменшилася на 69,1% – протягом 2016-2017 рр.

Рисунок 1.2 - Динаміка дебіторської заборгованості підприємств України за 2013–2021 рр.

Джерело: узагальнено автором на основі [55]

В ході дослідження встановлено, що така динаміка зумовлена низкою негативних факторів, серед яких:

- зниження платіжних можливостей покупців продукції (зменшення доходів);
- зростання конкуренції;
- висока інфляція;
- нестабільний валютний курс;
- нестабільна економічна ситуація в країні.

Великі суми дебіторської заборгованості є досить небажаним явищем в економіці будь-якої країни. На вітчизняних підприємствах це призводить до кризи неплатежів, що в свою чергу, стримує активність ринків, на яких взаємодіють підприємства.

1.4. Загальна характеристика та аналіз основних економічних показників ТОВ «Сервіс»

На прикладі оптового підприємства ТОВ «Сервіс» розглянемо господарську діяльність за період з 1.01.2019 р. по 1.01.2021 р., пов'язану з придбанням, реалізацією водонагрівачів і котельного устаткування для отримання надалі підприємством прибутків.

Підприємство зареєстроване в органах державної реєстрації і податкової інспекції. Основний вид діяльності підприємства, згідно довідки статуправління, – оптова торгівля деталями та приладдям для автотранспортних засобів.

Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться в натуральному, грошовому і трудовому вимірнику.

Підприємство має в своєму розпорядженні необхідні складські приміщення, товарні запаси, грошові кошти. Реєстраційні дані підприємства представлені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2- Реєстраційні дані підприємства

Організаційно – правова форма	Товариство з обмеженою відповідальністю
№ свідоцтва про державну реєстрацію	№0592455.0012018 від 15.05.2002 р
Орган, що видав свідоцтво	Харківський міськвиконком
Юридична адреса	м. Харків, вул. Гв.Широнінців, б.14, кв.185
Розрахунковий рахунок	45215829
МФО	351216
Назва банку	АКИБ Укрсиббанк, м. Харків
Основні види діяльності:	71130 – оптова торгівля; 71250 – роздрібна торгівля; 72200 – зовнішньоекономічна торгівля
Засновники підприємства	Ануфрієнко А.М. (м. Харків, вул. Зубарева, д.65, кв.152), частка статутного капіталу – 30 %; Зеньковський А.М. (м. Харків, вул. Плехановська, д.68-а, кв.179), частка статутного капіталу – 70 %;
Чисельність співробітників	7 осіб

Обсяг реалізації товарних запасів за квартал склав 994,6 тис.грн.

Господарська діяльність складається з господарських процесів, в рамках яких відбуваються господарські операції. Так, для торгівельного підприємства ТОВ «Сервіс» характерні операції із закупівлі товарів і інших матеріалів, що беруть участь в господарській діяльності і складають процес заготовлення, та операції з продажу товарів, що складають процес реалізації. Керівникові підприємства необхідні інформація про господарську діяльність підприємства (розміри запасів на складах, грошових коштів, терміни реалізації товарів, стан дебіторської та кредиторської заборгованості тощо). Всі ці відомості можуть бути отримані завдяки обліку.

Підприємство ТОВ «Сервіс» веде бухгалтерський облік з використанням журнально-ордерної форми обліку. Суть цієї форми полягає в застосуванні журналів – ордерів і допоміжних відомостей, які є основними обліковими регістрами. У журналах-ордерах записи здійснюються на підставі даних первинних документів щодня або у міру надходження таких документів.

В табл.1.3 представлені основні економічні показники роботи підприємства ТОВ «Сервіс» за період з 31.12.2020 р. по 31.12.2021 р.

Дані таблиці свідчать про те, що фінансування діяльності підприємства забезпечується в основному позиковим капіталом, в структурі якого переважають кредиторська заборгованість перед постачальниками, зокрема заборгованість, забезпечена вексями. Причому, за аналізований період, ця кредиторська заборгованість зросла на 173,9 тис.грн. (або на 7,6%), зокрема, по розрахунках з постачальниками – на 92,4 тис.грн. (або на 5,9%) і по короткострокових вексях – на 81,5 тис. грн. (або на 11,4%) від рівня заборгованості 2020 року.

У структурі активів підприємства найбільшу питому вагу займає дебіторська заборгованість по розрахунках з покупцями і замовниками – 71,6 % і 91,2% у 2020 та 2021 році відповідно, що свідчить про значну фінансову залежність ТОВ «Сервіс» від покупців своїх товарів.

Більш детальний аналіз фінансового стану за даними балансу підприємства буде наведено нижче.

Таблиця 1.3 - Основні економічні показники роботи ТОВ «Сервіс»
за період з 31.12.2020 р. по 31.12.2021 р.

Показники	Станом на 31.12.2020 (тис.грн.)	У % до підсумку баланса	Станом на 31.12.2021 (тис.грн.)	У % до підсумку баланса	Відхилення	
					тис.грн.	%
1	2	3	4	5	6	7
Всього активів	3200,0	100	2800,6	100	-339,4	-12,5
1. Основні засоби	103,2	11,6	102,7	3,7	-0,5	-0,5
2. Товари на складі	674,4	21,0	87,8	3,1	-586,6	-87,0
3. Дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги)	2291,8	71,6	2553,7	91,2	+261,9	+11,4
4. Грошові кошти	34,8	1,1	24,2	0,9	-10,6	-30,5
5. Зарєстрований капітал	90,0	2,8	90,0	3,2	-	-
6. Нерозподілений прибуток	91,9	2,9	86,7	3,1	-5,2	-5,7
7. Кредиторська заборгованість, всього	2292,9	71,7	2466,8	88,1	+173,9	+7,6
в тому числі:						
– заборгованість за товари (роботи, послуги)	1576,9	49,3	1669,3	59,6	92,4	+5,9
– короткострокові векселі	716,0	22,4	797,5	28,5	+81,5	+11,4
за період 2020 -2021 рр.						
Показники		2020 р	2021 р			
8. Чистий дохід від реалізації товарів		9969,2	9440,1			
9. Собівартість реалізації товарів		9843,4	9317,4			
10. Адміністративні витрати		6,1	5,2			
11. Витрати на збут		4,2	2,8			
12. Інші операційні витрати		3,4	2,1			
13. Прибуток до опадаткування		112,1	112,6			
14. Чистий прибуток		20,2	25,9			

Джерело: складено автором за даними фінансової звітності ТОВ «Сервіс» (Додаток Б)

Аналіз ліквідності здійснюється за даними балансу і дозволяє визначити здібності підприємства оплачувати свої поточні зобов'язання. Він проводиться на основі розрахунку показників, наведених в табл.1.4.

Таблиця 1.4 - Показники фінансового стану ТОВ «Сервіс»

№ п/п	Показники	На 31.12.2020	На 31.12.2021	Орієнтоване нормативне значення
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,012	0,009	0,25 – 0,5
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,87	1,01	0,5 - 1,0
2	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	1,11	1,04	1,0 – 2,0
3	Коефіцієнт фінансової незалежності	0,08	0,07	0,25 – 0,5
4	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу (%)	91,82	92,73	
5	Рентабельність активів (%)		0,86	

Джерело: складено автором за даними Звіту про фінансовий стан (Баланс) ТОВ «Сервіс» (Додаток Б)

За даними табл.1.4 видно, що коефіцієнт абсолютної ліквідності (грошові кошти та їх еквіваленти, короткострокові фінансові вкладення / короткострокові зобов'язання) характеризує недостатність у підприємства високоліквідних активів для погашення своїх поточних зобов'язань, оскільки він не досягає свого нормативного значення (0,25 – 0,5). До того ж намітилася тенденція до його подальшого скорочення.

Розраховані за даними балансу коефіцієнти швидкої ліквідності показали, що підприємство за означений період мало необхідну величину поточних активів для погашення своїх поточних зобов'язань за умови повернення боргів дебіторів, що свідчить про достатню потенційну платоспроможність підприємства.

Коефіцієнт фінансової незалежності (власний капітал / загальний підсумок активу балансу) говорить про фінансову залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, оскільки його реальні значення на початок і кінець періоду дослідження значно нижчі за нормативні. Для виправлення ситуації треба переглянути політику управління дебіторською заборгованістю і досягти значного скорочення її розміру, що сприятиме скороченню також і кредиторської заборгованості.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу характеризує долю залученого капіталу в загальній вартості активів підприємства і визначається як

співвідношення залученого капіталу та загальної суми активів підприємства. За період дослідження ця частка була досить вагома і складала 91,82% та 92,73%, відповідно за даними 2020 р. та 2021 р.

Коефіцієнт рентабельності активів розраховується як співвідношення чистого прибутку (збитку) на середньорічну вартість активів підприємства і показує наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку. Як бачимо, фактичний розмір коефіцієнта дорівнює 0,86 %, що говорить про недостатню ефективність використання активів в звітному періоді.

Таким чином, аналіз показників фінансового стану показав, що підприємство має достатній економічний потенціал та характеризується потенційною платоспроможністю. Але для поточного фінансування своєї діяльності та своєчасного погашення своїх боргів підприємство не має достатніх коштів, що може спричинити в майбутньому проблеми з платоспроможністю підприємства. Тому треба переглянути політику погашення дебіторських і кредиторських боргів, залучити для фінансування поточної діяльності додатковий та резервний капітал, провести заходи щодо ефективного використання довгострокових активів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організація фінансового та податкового обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Відображення в обліку та звітності такого активу, як дебіторська заборгованість, як і будь-якого іншого, можливе тільки за умови дотримання загальних вимог щодо визнання їх активами відповідно до НП(с)БО.

Першою вимогою є можливість отримання достовірно визначеної грошової оцінки такої дебіторської заборгованості. Другою - очікування у майбутньому економічних вигід від її погашення, яке можливе як у вигляді отримання грошових коштів, так і вигід, отриманих в негрошовій формі (товарів, інших активів або зменшення зобов'язань).

Важливим питанням, що виникає при обліку дебіторської заборгованості, є методика її оцінка. Для дотримання принципу обачності, який є визначальним при відображенні в звітності основних її елементів (активів, зобов'язань, доходів і витрат), відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», оцінка дебіторської заборгованості в балансі не повинна бути завищена.

При первісному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за історичною (фактичною) собівартістю, що є вартістю активів, виконаних робіт та наданих послуг. Причому, зарахування на баланс дебіторської заборгованості, що виникла внаслідок реалізації товарів, робіт, послуг, здійснюється одночасно з визнанням доходу від реалізації, а моментом отримання такого доходу вважається дата цієї реалізації, незалежно від дати отримання грошових коштів або іншого погашення (принцип нарахування).

Отже, дебіторська заборгованість виникає під час нарахування доходу, в який входять суми ПДВ. По кредиту балансового рахунку 70 «Дохід від реалізації» в результаті залишиться сума чистого доходу (після зменшення

кредитового обороту цього рахунку на суму непрямих податків, відображених по дебету).

У фінансовому обліку виникнення дебіторської заборгованості за продукцію відображується таким чином (рис. 2.1):

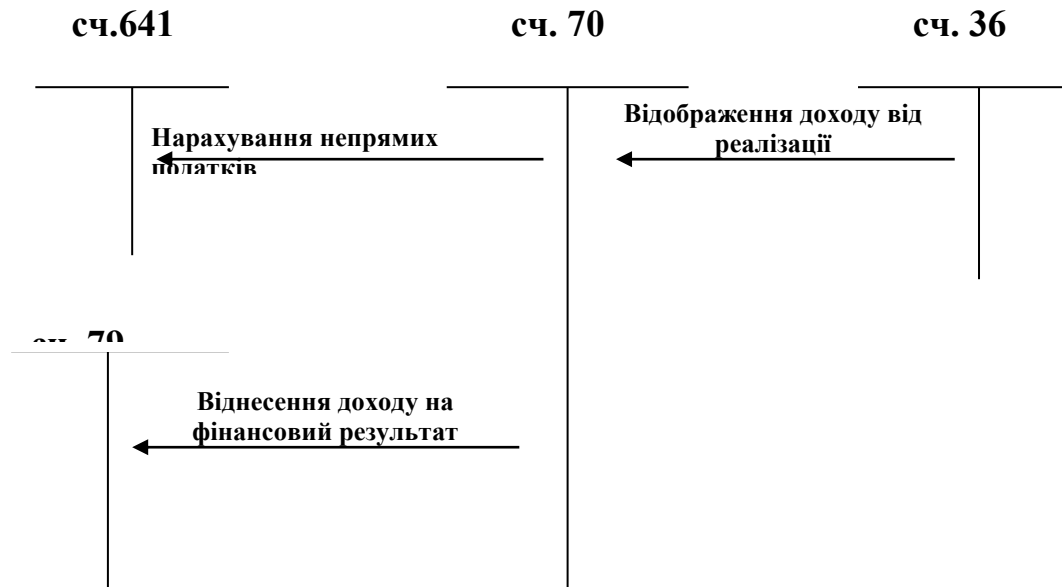

Рисунок 2.1 - Відображення виникнення дебіторської заборгованості за продукцію в системі рахунків бухгалтерського обліку

Джерело: сформовано автором на підставі [59]

До валюти балансу поточна дебіторська заборгованість покупців (замовників) входить у сумі за мінусом резерву сумнівних боргів (за чистою реалізаційною вартістю). Нарахування резерву обумовлене тим, що у підприємства завжди має сумніви відносно повного погашення дебіторської заборгованості, яка є на його балансі.

Для обліку дебіторської заборгованості покупців (замовників) Планом рахунків передбачено активний балансовий рахунок 36. Як активний рахунок, він не може мати кредитового сальдо, тому облік передоплат, що надійшли від покупців, ведеться окремо на пасивному рахунку 681 «Розрахунки з авансів отриманих».

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

відображується вартість продажу реалізованої продукції, товарів, здійснених робіт, наданих послуг (зокрема, на виконання бартерних угод), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), які підлягають перерахуванню до бюджету і позабюджетні фонди і які включаються у вартість реалізації.

За кредитом рахунку 36 відображуються суми платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку 36 показує заборгованість покупців і замовників за продукцію, роботи, послуги. До рахунку 36 відкриваються наступні субрахунки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»

Код субрахунку	Назва субрахунку	Інформація що узагальнюється на субрахунку
361	«Розрахунки з вітчизняними покупцями»	Інформація щодо розрахунків з покупцями (замовниками), які розташовані на митній території України. Обліковуються розрахунки по розрахунковим документам, що надані покупцям і замовникам, за відвантаженою продукцію (товари, роботи, послуги),
362	«Розрахунки з іноземними покупцями»	Інформація щодо розрахунків з іноземними покупцями і замовниками за експортними операціями
363	«Розрахунки з учасниками ПФГ»	інформація щодо розрахунків з учасниками промислово-фінансових груп
364	«Розрахунки за гарантійним забезпеченням»	Інформація щодо розрахунків за гарантійними забезпеченнями, пов'язаними з операціями з деривативами

Джерело: узагальнено автором на підставі [16]

Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться по кожному покупцю і замовнику, по кожному наданому до сплати рахунку, а на субрахунку 362 - аналітичний облік ведеться ще й двох грошових оцінках- у гривнях і у валюті, що зазначена в угоді.

Обліковим реєстром по кредиту рахунку 36 є розділ I Журналу 3. Аналітичний облік розрахунків з покупцями ведеться у Відомості 3.1.

Бухгалтерські записи з реалізації готової продукції, товарів (робіт, послуг) представлені в табл.В.1 Додатку В.

При здійсненні господарської діяльності в теперішніх умовах, коли

затримка розрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності і виникнення безнадійної заборгованості далеко не рідкість, велике значення має правильне ведення податкового обліку і, зокрема, знання продавцем товарів (робіт, послуг) про своє право зменшення доходів на суму вартості відвантажених, але не сплачених товарів (робіт, послуг).

Для правильного відображення в податковому обліку операцій щодо врегулювання дебіторської заборгованості необхідно дотримуватися процедури стягнення заборгованості, передбаченої законодавством.

Тільки господарський суд має право вирішувати спори про визнання договорів недійсними, спори про стягнення заборгованості, про опротестовування векселів, спори про стягнення штрафів і таке інше. При цьому слід пам'ятати, що суд прийме справу до розгляду тільки за умови дотримання сторонами порядку доарбитражного врегулювання суперечок. Даний порядок передбачає, в першу чергу, звернення підприємства з письмовою претензією до боржника. У претензії указуються повне найменування і реквізити підприємства-кредитора, дата пред'явлення і номер претензії. Далі висловлюються обставини пред'явлення претензії і доказів, що їх підтверджують.

Заявник може подати позов до суду, якщо претензія відхилена повністю або частково, або відповідь взагалі не отримана, або якщо претензія визнана, але фактичного надходження грошових коштів не відбулося [8]. Головне – пам'ятати, що в законодавстві України існують терміни позовної давності, після яких заборгованість списується.

Згідно з Цивільним кодексом України (ст.258) цей термін становить три роки або 1 095 днів згідно з пп. 102.1 статті 102 ПКУ [27]. Якщо термін позовної давності було пропущено, потрібно списати прострочену дебіторську заборгованість.

Термін «безнадійна заборгованість» і причини її виникнення у ПКУ визначені пп. 14.1.11 п. 14.1 ст.14, відповідно до яких безнадійною вважається заборгованість, щодо якої втрачено ймовірність її стягнення в наслідок різних обставин.

Безнадійною заборгованістю вважається дебіторська заборгованість платника податку – продавця, що виникає внаслідок недостатності активів покупця під час проведення процедури банкрутства або внаслідок списання безнадійного боргу при укладенні мирової угоди. Регулювання такої безнадійної заборгованості здійснюється абзацами „в”, „г” пп. 14.1.11 пункту 14.1 статті 14 а також вітчизняним законодавством з питань банкрутства.

Залежно від ступеня визначеності погашення дебіторської заборгованості, остання поділяється на (п.4 НП(с)БО10) [37]:

- поточну дебіторську заборгованість, за якою існує невпевненість щодо погашення її боржником - сумнівну дебіторську заборгованість ;

- поточну дебіторську заборгованість, щодо якої існує упевненість про її неповернення боржником або по якій закінчився термін позовної давності – безнадійну дебіторську заборгованість.

Під безнадійною заборгованістю, згідно пп. 14.1.11 ПКУ слід розуміти заборгованість, що відповідає будь якому з наведених нижче ознак [27]:

- заборгованість по зобов'язаннях, за якими закінчився термін позовної давності;

- прострочена заборгованість фізичних осіб, що померли, або визнані в судовому порядку безвісно зниклими, недієздатними або померлими;

- заборгованість, непогашена внаслідок недостатності активів боржника-фізичної або юридичної особи, яку оголошено банкрутом у встановленому порядку, або юридичної особи, що ліквідується;

- заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажору), підтверджених в порядку, передбаченому законодавством та інші.

Безнадійний борг, визнаний в обліку, обумовлює втрату доходу і зменшення прибутку. Згідно з принципом обачності, для достовірної оцінки заборгованості, пов'язаної з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг на дату балансу, слід виключати безнадійну дебіторську заборгованість зі складу активів

підприємства. У міжнародній практиці існує два методи списання безнадійних боргів: метод прямого списання і метод нарахування резерву (рис.2.2).

Метод прямого списання не є кращим і з погляду теорії бухгалтерського обліку, оскільки не дає можливості привести у відповідність доходи і витрати. Безнадійну заборгованість відносять до збитків в той звітний період, в якому вона була виявлена, а не в той, в якому була продана відповідна партія товару. Через те, що відсутній рахунок «Резерв сумнівних боргів», дебіторська заборгованість відбивається в балансі за бруто-вартістю, а не за чистою реалізаційною вартістю.

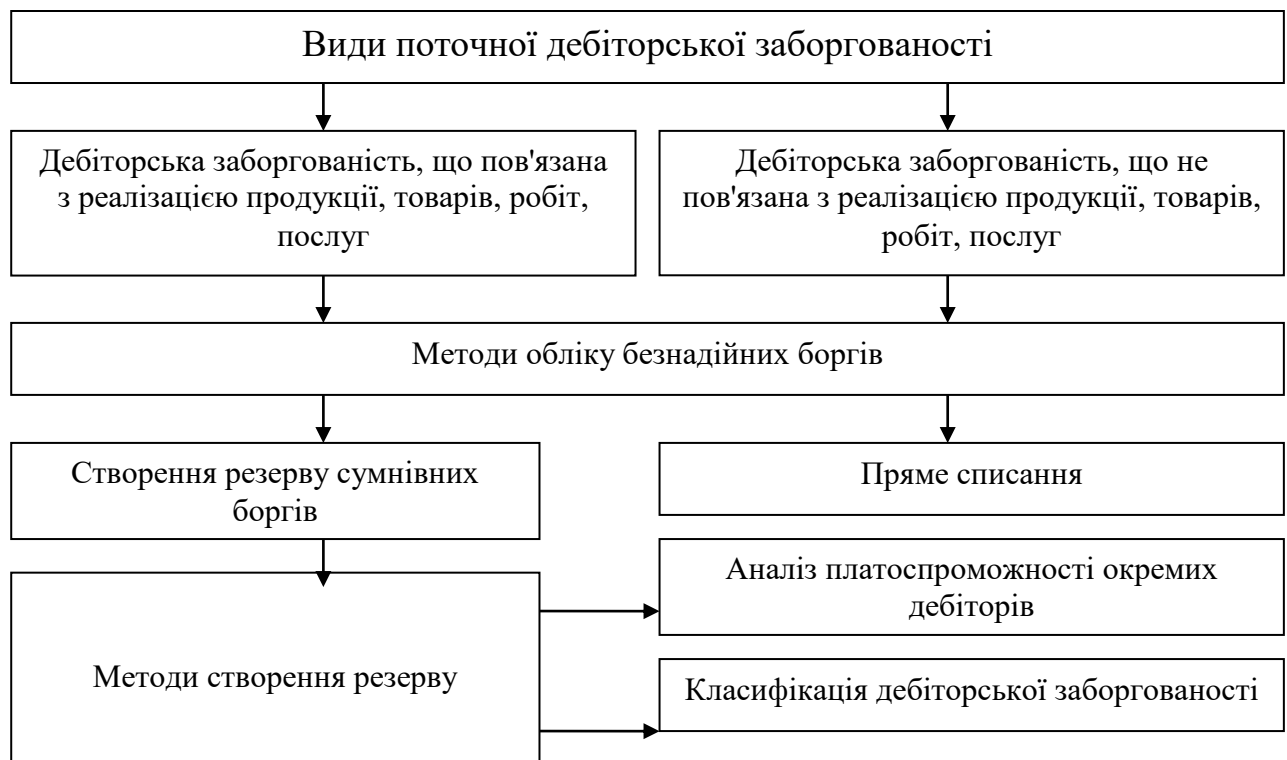

Рисунок 2.2- Порядок списання безнадійних боргів

Джерело: розроблено автором на основі [50]

Загальна характеристика методів представлена в Додатку Г

Відповідно до норм НП(с)БО 10 заборгованість покупців (підрядників) входить до підсумку Звіту (Ф№1) за чистою реалізаційною вартістю, яка є балансовою вартістю цього активу і визначається за вирахуванням сумнівних

боргів [37].

Резерв сумнівних боргів нараховується виключно на поточну дебіторську заборгованість за товари (роботи, послуги), що реалізовані (надані) підприємством.

Як вже зазначалося, величина резерву сумнівних боргів може бути визначена одним з двох методів (п.8) [37]:

1) за оцінкою платоспроможності окремих дебіторів із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості;

2) на підставі класифікації дебіторської заборгованості із застосуванням коефіцієнта сумнівності.

Найбільше питання полягає в тому, яким методом оцінити ступінь невпевненості в погашенні дебіторської заборгованості і розрахувати резерв сумнівних боргів.

НП(с)БО 10 не встановлює механізму визначення платоспроможності дебіторів або принципів класифікації дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим дану норму слід розцінювати як рекомендовану. Тобто підприємство в Наказі про облікову політику обумовлює, який з двох способів визначення резерву сумнівних боргів воно застосовує, яким чином будь-який з цих способів конкретизується під певні умови господарської діяльності підприємства. Крім того, підприємство має право мати індивідуальний підхід щодо визначення резерву сумнівних боргів по кожній позиції дебіторської заборгованості, маючи право з часом перевести окремих дебіторів з однієї групи платоспроможності в іншу залежно від зміни фінансового стану дебітора. Крім того, підприємство має право самостійно встановлювати або переглядати відсотки резервування по кожній групі, а також скорочувати або збільшувати число груп дебіторів, залежно від практики нарахування резерву сумнівних боргів.

Існує два критерія, за якими можливо здійснити угруповання дебіторської заборгованості, і, відповідно, два метода для визначення величини резерву сумнівних боргів: 1-за критерієм платоспроможності кожного дебітора; 2- за критерієм часу непогашення кожної позиції дебіторської заборгованості.

За обома методами резерв сумнівних боргів розраховується як добуток суми дебіторської заборгованості на коефіцієнт сумнівності. Різниця між методами лише в тому, які суми дебіторської заборгованості беруться до розрахунку і як визначаються коефіцієнти сумнівності.

Виключення безнадійної заборгованості з активів в межах нарахованого резерву сумнівних боргів не збільшуватиме витрати підприємства, а тільки зменшить величину резерву сумнівних боргів.

Якщо ж безнадійна заборгованість, перевищуватиме нарахований резерв сумнівних боргів, то така сума перевищення списуватиметься безпосередньо з активів на інші операційні витрати.

Згідно методики, що викладена в додатку до НП(с)БУ10, розрахунок коефіцієнта сумнівності проводиться таким чином:

$$K_c = (B_{zn} / D_{zn}) / i, \quad (2.1)$$

де B_{zn} –сума фактично списаної безнадійної заборгованості покупців визначеної групи за i -й місяць періоду спостереження;

D_{zn} – дебіторська заборгованість покупців (замовників) певної групи на кінець i -го місяця;

i – кількість місяців в періоді спостереження.

Для нарахування і обліку резерву сумнівних боргів Планом рахунків передбачений балансовий контраktivний рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». За кредитом рахунку проводять суми створеного резерву. В цих операціях кореспондуючими рахунками, що дебітуються, будуть рахунки обліку витрат. За дебітом рахунку 38 проводять суми списаної сумнівної заборгованості та суми зменшення нарахованих резервів. В цих операціях кореспондуючими відповідно будуть рахунки обліку дебіторської заборгованості та рахунки обліку доходів.

Аналітичний облік на цьому рахунку ведеться в розрізі боржників або за термінами непогашення дебіторської заборгованості.

Приклади розрахунку резерву сумнівних боргів із застосуванням кожного з

методів детально розглянуто в Додатку Д.

Порядок списання безнадійної заборгованості на дату балансу і відображення в обліку резерва сумнівних боргів представлено в табл. 2.2.

При позитивному результаті отриману суму слід донарахувати:

Дт рах.944 «Сумнівні і безнадійні борги»

Кт рах.38 «Резерв сумнівних боргів»

При негативному результаті на цю суму слід зробити проведення:

Дт рах. 38 «Резерв сумнівних боргів»

Кт рах. 71 «Інший операційний дохід».

Після проведення цих операцій по кредиту рахунку 38 буде сформовна сума, що відповідає розрахованому резерву сумнівних боргів на дату балансу.

Таблиця 2.2- Порядок обліку безнадійної заборгованості та резерву сумнівних боргів

№	Зміст операції	Дт	Кт
1	Списання безнадійної дебіторської заборгованості за відвантажені продукцію (товари, роботи, послуги) за рахунок створеного резерву	38	36
2	На суму донарахування резерву сумнівних боргів до залишку, що відповідає нарахованій сумі резерву**	944	38
3	На суму зменшення резерву сумнівних боргів прийого корегуванні	38	719
4	Врахування на забалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» суми списаної безнадійної заборгованості впродовж не менше трьох років з дати списання	071	
5	Списання з субрахунку 071 суми безнадійної заборгованості після її відшкодування боржником або у зв'язку із закінченням терміну обліку такої заборгованості		071
6	Відновлення суми заборгованості, яка раніше була визнана безнадійною, в результаті зміни фінансового стану покупця	36	716
7	Списання безнадійного боргу за товари, що були відвантажені (послуги, що були надані), коли сума списаної заборгованості перевищує сумою резерву, що був створений раніше	944	36
8	Списання безнадійного боргу при попередньому не створенні резерву сумнівних боргів	944	36
9	Погашення безнадійного боргу, що раніше був списаний, при отриманні коштів від боржника	311	716

Джерело: узагальнено автором на підставі [20]

Схема відображення в системі рахунків нарахування резерву сумнівних боргів і списання (відновлення) безнадійних боргів наведена на рис.2.3.

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період

відображується в Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) у складі інших операційних витрат (рядок 2180).

В Звіті про фінансовий стан (Баланс) сума резервів показується в активі (рядок 1127) після відображення дебіторської заборгованості за її первинною вартістю (рядок 1126). При підрахунку суми балансу сума резерву враховується від суми первинної вартості дебіторської заборгованості.

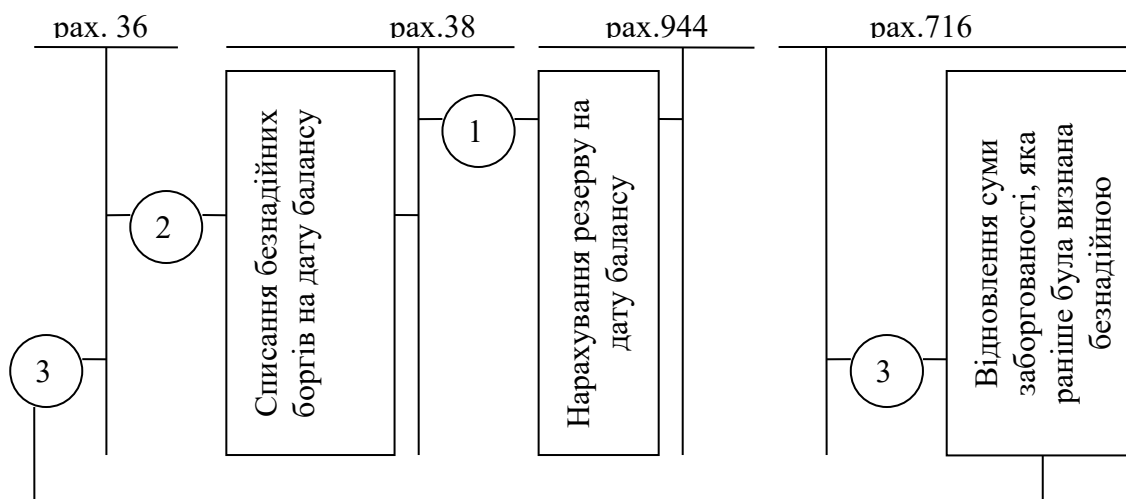

Рисунок 2.3- Списання безнадійних боргів в системі рахунків бухгалтерського обліку

Джерело: розроблено автором на основі [20]

Дебіторська заборгованість покупців (замовників) може бути забезпечена цінними паперами, тобто вексями, за якими боржники (покупці, замовники) повинні сплатити не тільки суму основного боргу, але й відсотки.

Векселі отримані — заборгованість по розрахунках за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи і надані послуги з боку покупців, замовників і інших дебіторів, яка забезпечена отриманими вексями.

Вексель — цінний папір, що виступє підтвердженням грошового зобов'язання особи, що його видала (векседавець). Це зобов'язання є безумовним і передбачає необхідність векседавець сплатити власникові векся

(векселеутримувачу) суму, вказану у векселі, до настання певного терміну [20, с.493].

Векселі поділяються на прості й перевідні, відсоткові та безвідсоткові.

Простий вексель виписує позичальник (в подальшому- векседавець) і являє собою не обумовлене зобов'язання щодо сплати певної суми грошей кредитору (векселеутримувачу).

Перевідний вексель (тратта) – це вексель, який виписує кредитор, і в якому міститься пропозиція до позичальника сплатити визначену у векселі суму коштів іншій особі.

Векселі, що отримані в забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, обліковуються на субрахунку 182 «Довгострокові векселі отримані».

Облік заборгованості дебіторів, що виникає у зв'язку з відвантаженням їм продукції (товарів), виконанням робіт, наданням послуг, а також, в результаті інших розрахункових операцій, які забезпечені векселями, ведеться на рахунку 34 «Короткострокові векселі отримані» за такими субрахунками:

- 341 «Короткострокові векселі, отримані в національній валюті»;
- 342 «Короткострокових векселі, отримані в іноземній валюті».

По дебету рахунка 34 відображується отримання векселя за продані товари (роботи, послуги) і за іншими операціями, по кредиту — отримання коштів в погашення векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні і тому подібне.

На відсотковому векселі зазначається сума погашення і відсоток, що буде сплачений векселеутримувачу за відтермінування платежу.

Нарахування доходів за відсотковим векселем здійснюється у момент погашення останнього.

Сума відсотка розраховується за формулою 2.1 [54, с.503]: (2.1)

$$\text{Сума відсотка} = \frac{\text{Номінальна вартість векселя} \times \text{Річна ставка відсотка} \times \text{Період часу (днів)}}{360}$$

Так, якщо підприємством було реалізовано товар на 24000 грн. на умовах товарного кредиту, а покупець розплатився векселем номінальною вартістю 24000 грн. по ставці 18 % річних за умови щомісячного нарахуванням відсотків і терміном на 60 днів, то сума сплати за відсотком по такому векселю складе:

$$24000 \times 0,18 \times 60 : 360 = 720 \text{ грн.}$$

При отриманні безвідсоткового векселя, вартість його погашення дорівнює номінальній вартості і вже включає відсотки. Наприклад, в оплату реалізованих товарів на суму 10800 грн. 01.03.2021 підприємство отримало безвідсотковий вексель на суму 12000 грн. терміном на 2 місяці, де 1000 грн. – це плата за відстрочення платежу, крім того сума ПДВ, що включена у вартість векселя, – 200 грн. 30.04.2021 р. вексель було погашено. Порядок обліку розрахунків з покупцями з використанням відсоткових і безвідсоткових векселів за наведеними прикладами представлено в Додатку Ж.

Підприємство може продати векселі, що були отримані ним під забезпечення дебіторської заборгованості, достроково, ще до того, як сплине термін його оплати. Тоді в обліку така операція буде відображена записами, наведеними в табл. 2.3. Відображення в Балансі векселів, отриманих в забезпечення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, відбувається за номінальною вартістю.

Таблиця 2.3 - Облік дисконтування векселів в банку

№	Зміст операції	Дт	Кт
1	Отримання векселя в оплату за товар	34	36
2	Облік векселя банком:		
	-на суму отриманих грошових коштів від банку в оплату векселя	31	34
	-на суму дисконту	94	34

Джерело: узагальнено автором на підставі [54]

Векселі отримані на дату балансу слід відображати, як і дебіторську заборгованість за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) – за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості необхідно розраховувати величину резерву сумнівних боргів, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів за векселями або на основі класифікації дебіторської

заборгованості, забезпеченої вексями.

Для обліку резерву сумнівних боргів за вексями виданими доцільно відкрити відповідний субрахунок до балансового контрактивного рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». Записи щодо нарахування резерву і його використання аналогічні записам щодо резерву сумнівних боргів по дебіторській заборгованості.

2.2. Методика обліку розрахунків з різними дебіторами

В процесі здійснення господарських операцій у підприємства може виникати поточна дебіторська заборгованість, що має походження, не пов'язане з реалізацією товарів, робіт і послуг.

Для обліку розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами: з бюджетом, за авансами виданими, з нарахованих доходів, за внутрішніми розрахунками, за претензіями та іншими операціями використовується рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» за дебетом якого відображується виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом — її погашення або списання.

Облік такої заборгованості ведеться на рахунку 37 в розрізі семи субрахунків, визначеними Планом рахунків [32] для виокремлення інформації щодо такої заборгованості. Субрахунки накопичують інформацію відносно заборгованості за авансами, виданими контрагентам (субрахунок 371), відносно стану заборгованості підзвітних осіб (субрахунок 372), відносно нарахованих доходів (субрахунок 373) та претензійних сум (субрахунок 374), сум заборгованості за відшкодування завданих збитків (субрахунок 375) та інших.

Обліковим регістром по рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» є II розділ Журналу 3.

Аналітичний облік ведеться на субрахунках в розрізі окремих дебіторів, видів заборгованості, термінів її виникнення і погашення у Відомості 3.2.

Розглянемо особливості обліку на цих субрахунках.

Дебіторська заборгованість по розрахунках з бюджетом – це дебіторська

заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими обов'язковими платежами до бюджету.

Дебіторська заборгованість по розрахунках з бюджетом є дебетовим залишком по субрахунку 641 «Розрахунки за податками» і субрахунку 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» рахунку 64 «Розрахунки по податками і платежами».

Рахунок 64 - активно-пасивний, може мати розгорнуте сальдо – і по дебіту, і по кредиту. Наявність саме дебетового сальдо по субрахунках 641 і 642 свідчить про те, що за декількома податками і платежами підприємство здійснило переплату певної суми. Цю суму підприємство може або повернути на поточний рахунок підприємства, або зарахувати в рахунок майбутніх платежів..

Обліковим регістром по рахунку 64 є розділ II Журналу 3. Для аналітичного обліку розрахунків з бюджетом передбачена Відомість 3.6.

Облік розрахунків за авансами, виданими іншим підприємствам, ведеться на субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами». За дебетом рцього субрахунку обліковуються суми авансів виданих і суми, що сплачені за виконані роботи (надані послуги) з проміжних рахунків. При сплаті авансу постачальнику робиться обліковий запис: Дт 371 Кт 30 (31,33)

За кредитом субрахунку 371 обліковуються суми, погашені заліком під час розрахунків за поставлені матеріали, товари, виконані роботи; суми авансів, які повернені постачальниками і підрядниками як невикористані, і тому подібне. Ці події відбиваються в бухгалтерському обліку записом: Д-т 63 К-т 371

Порядок відображення розрахунків за виданими авансами на ТОВ «Сервіс» відображено в табл.2.4.

Дебіторська заборгованість за нарахованими доходами - це сума нарахованих відсотків, дивідендів, роялті і т.п., що передбачено для отримання.

Для обліку розрахунків з нарахованих доходів Планом рахунків передбачений субрахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». За дебетом даного субрахунку відображується нарахування дебіторської заборгованості за нарахованими

відсотками, дивідендами, роялті, що належать отриманню, а за кредитом – її погашення або списання. Сальдо за субрахунком 373 відображає дебіторську заборгованість перед підприємством з нарахованих на користь підприємства відсотків, дивідендів, роялті.

Таблиця 2.4 - Відображення в регістрах бухгалтерського обліку операцій з придбання необоротного активу на умовах передоплати

Первинний документ	Дата	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
			Дт	Кт	
Реалізація партії товару					
Платіжне доручення	27.12.21 р.	1. Перерахована передоплата за комп'ютери	371	311	33600,00
Платіжне доручення	27.12.21 р.	2. Перерахована передоплата за транспортні послуги	371	311	240,00
Податкова накладна	27.12.21р.	3. Відображена сума податкового кредиту з ПДВ (за наявності податкових накладних)	641	644	5640,00
Прибуткова накладна	04.01.22р	4. Надійшли комп'ютери від постачальника	152	631	28000,00
Прибуткова накладна	04.01.22 р.	5. Відображено списання податкового кредиту з ПДВ	644	631	5600,00
Акт транспортно і організації	04.01.22 р.	6. Підписано акт наданих транспортних послуг та їх вартість включена в первісну вартість комп'ютерів	152	631	200,00
Акт транспортно і організації	04.01.22р.	7. Списання податкового кредиту з ПДВ	644	631	40,00
Бухгалтерська довідка	04.01.22р.	8.Залік заборгованостей – з постачальником комп'ютерів – з транспортною організацією	631 631	371 371	33600,00 240,00
Акт приймання-передачі	05.01.22 р.	9. Комп'ютери введені в експлуатацію	104	152	28200,00

Ведення аналітичного обліку в розрізі субрахунку 373 передбачено в розрізі кожного дебітора, за видами нарахованих доходів, за термінами їх отримання.

Визнання таких видів доходів: дивідендів, відсотків, роялті, наведені в п.4 НП(С) БО 15 «Дохід» [40].

Дивіденди – частина чистого прибутку, який розподілений між засновниками (власниками) відповідно їх частки у власному капіталі

підприємства. Таким чином, на субрахунку 373 відбивається дебіторська заборгованість, яка виникла в результаті фінансової діяльності підприємства і придбання ними акцій, інших боргових зобов'язань, а також частки в статутному капіталі інших підприємств.

Визнання дебіторської заборгованості з нарахованих дивідендів активом відбувається в період їх нарахування.

На субрахунку 373, крім нарахованих дивідендів, відображається також суми відсотків по облігаціях, казначейським зобов'язанням та депозитним сертифікатам. Крім того, на даному субрахунку ведеться облік відсотків до отримання від здійснення підприємством операцій з продажу товарів (робіт, послуг) в кредит [14, с.327].

Визнання дебіторської заборгованості за відсотками визнається в тому звітному періоді, до якого їх відносять, виходячи з бази їх нарахування і строку користування відповідними активами.

Роялті – платежі підприємства за користування нематеріальними активами (патентами, торговими марками, авторськими правами, програмними продуктами і тому подібне). Тобто роялті, що належать до отримання підприємством, є винагородою за користування або надання права користування авторськими правами на письменницькі твори, художні фільми та інші витвори мистецтва або науки, зокрема комп'ютерні програми; за придбання патентів, товарних знаків та торгових марок, дизайну, промислових моделей, формул, процесів, прав на інформацію промислово-комерційного або наукового досвіду (ноу-хау) [54, с.327]. Роялті визнають активом згідно їх економічному змісту відповідно принципу нарахування.

Бухгалтерські записи з нарахування і отримання дивідендів (відсотків) і інших доходів наведені нижче:

1) нарахування доходів: Дт 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;

Кт 73 «Інші фінансові доходи»

Кт74 «Інші доходи»;

2) отримання нарахованих доходів:

Дт 30 «Каса» (31 «Рахунки в банках»)

Дт 15 «Капітальні інвестиції» (при отриманні основних засобів, НМА);

Кт 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Порядок відображення в бухгалтерському обліку підприємства операції з нарахування і отримання відсотків при продажу партії товарів з відстроченням платежу на умовному прикладі наведено в Додатку К.

Дебіторська заборгованість за внутрішніми розрахунками є заборгованістю пов'язаних з підприємством сторін і дебіторською заборгованістю за внутрішніми розрахунками. Для визначення розміру такої заборгованості треба додати дебетове сальдо за субрахунками 682 та 683, що відкриваються до рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями» (табл. 2.5) [54].

Таблиця 2.5- Рахунки обліку внутрішніх розрахунків

Код субрахунку	Назва субрахунку	Зміст інформації, що узагальнюється на субрахунку
682	«Внутрішні розрахунки»	Обліковуються поточні розрахунки з дочірніми і асоційованими підприємствами
683	«Внутрішньо господарчі розрахунки»	Облікуються всі види внутрішньогосподарчих розрахунків з виробничими одиницями і господарствами, які визначені на окремому балансі, по взаємному відвантаженню матеріальних цінностей; реалізації продукції, робіт, послуг; передачі витрат у загальних напрямках управлінській діяльності; виплати заробітної плати робочим цих господарств; за ін. видами розрахунків

Джерело: узагальнено автором на підставі [54]

Обліковим регістром за рахунком 68 «Розрахунки з різними дебіторами» є І розділ Журналу 3. Аналітичний облік по рахунку 68 ведеться у Відомості 3.5.

2.3. Методика обліку іншої поточної дебіторської заборгованості

Заборгованість дебіторів підприємства, що не була відображена на окремих статтях дебіторської заборгованості, відноситься до іншої поточної дебіторської заборгованості [54, с.330].

Інформація про іншу поточну дебіторську заборгованість формується в обліку підприємства на базі даних про величину сальдо за дебетом рахунків 372

«Розрахунки з підзвітними особами», 374 «Розрахунки за претензіями», 375 «Розрахунки по відшкодуванню нанесених збитків», 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок», 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки з оплати праці», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». Відомості про рахунки і облікові реєстри, на яких формується інформація щодо іншої поточної дебіторської заборгованості представлено в Додатку Л .

Розглянемо порядок віддзеркалення в бухгалтерському обліку розрахунків з підзвітними особами, розрахунків претензійного характеру, розрахунків по відшкодуванню нанесених збитків і розрахунків з іншими дебіторами і кредиторами.

Підзвітні особи – це робітники підприємства, яким були видані грошові кошти у підзвіт для майбутніх витрат згідно розпорядженню (наказу) керівника підприємства. До таких операцій належать витрати, пов'язані з відрядженням, витрати на придбання не коштовних товано-матеріальних цінностей, витрати на оплату транспортних послуг тощо [16, с.47].

Прийняття нового Податкового кодексу (п.п.140.1.7п.140.1ст.140) потребувало внесення змін до деяких законодавчих актів, і прийняття замість них нових, що відповідають положенням ПКУ, а саме: Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон №59 (№ 362) [35]; Постанови № 98 «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» [49]; Постанови №73 «Про граничні норми добових витрат для відрядження членів екіпажів суден, інших транспортних засобів та суми, що спрямовуються на їх харчування замість добових витрат» [31] та інших.

Відповідно до Інструкції №59 «службове відрядження- це поїздка працівника за розпорядженням керівника органу державної влади, підприємства... на певний строк до іншого населеного пункту для виконання службового доручення поза місцем його постійної роботи» [35].

В новій редакції цієї Інструкції (№362) надається уточнення, за яких умов таке відрядження буде визнане службовим - «за наявності документів, що підтверджують зв'язок службового відрядження з основною діяльністю підприємства» [35].

На термін відрядження (визначається керівником) діє обмеження - він не може перевищувати по Україні 30, а за кордоном - 60 календарних днів. Якщо працівник направляється у відрядження в межах України для виконання монтажних, налагоджувальних, ремонтних і будівельних робіт, то строк відрядження не повинен перевищувати строк будівництва об'єктів.

Відповідно до п.п 140.1.7 п. 140.1 ст.140 ПКУ Постановою КМУ № 98 було затверджено склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, фінансування яких відбувається повністю або частково за рахунок бюджетних коштів. Розглянемо детально склад цих витрат.

Витрати на харчування (добові витрати)- це витрати на особисті потреби працівника під час відрядження. Добові виплачуються працівникові за кожен день перебування у відрядженні (включно день вибуття і день прибуття).

В новою редакцією Інструкції №59 [35] розмір добових визначається згідно наказу про відрядження та відповідним первинним документам, а в країни, в'їзд на територію яких здійснюється за наявності відповідно дозволу (візи)— згідно наказу про відрядження і відміткам уповноваженої посадової особи Державної прикордонної служби України в закордонному паспорті або замінюючому його документі. За відсутності вказаних відповідних підтверджуючих документів, наказу або відміток сума добових не включається до складу витрат платника податку.

Відповідно до пп. «а» пп. 170.9.1 ПКУ [27] розмір добових для відряджень в Україні встановлюються у відповідності з мінімальною заробітною платою - в розмірі не більше 0,1 її розміру на 1 січня податкового року, за кожен день відрядження. Для 2024 року сума неоподаткованих добових виходячи з мінімальної заробітної плати 7100 грн., складе 710 грн. Для відряджень за кордон

сума залежить від країни і складає від 56 до 80 євро за кожен календарний день відрядження.

Для підприємств, установ та організацій, що фінансуються повністю або частково за рахунок бюджетних коштів Додатком 1 до Постанови № 98 встановлено розмір добових для відряджень в межах України – 300 грн. (з 01.01.2022 р.) [49].

Відсоток суми добових витрат коливаються в залежності від умов їх застосування: при одноразовому харчуванні сума добових дорівнює 80%; при дворазовому харчуванні - 55%; при триразовому харчуванні-35% від добової суми відповідно до країни відрядження.

Добові суми та інші компенсаційні виплати, пов'язані з відрядженням, в небюджетних підприємствах визначаються самостійно і зазначаються або у колективному договорі або в інших документах. Тривалість відрядження може бути подовжена під впливом непередбачених факторів, таких, як хвороба, відсутність квитків, відміна авіарейсів тощо. Зміна терміну перебування у відрядженні відбувається за згодою керівника і за наявності підтверджуючих документів, що підтверджують витрати (але в межах норм).

До витрат на проїзд, що компенсуються відправленому – витрати на бронювання квитків, перевезення багажу, пересування у місті відрядження. При закордонному відрядженні з використанням службового автотранспорту для отримання відшкодування потрібні документи, що підтверджують маршрут, витрати на паливно-мастильні матеріали (за діючими нормами з розрахунку на кілометр пробігу), на технічне обслуговування, стоянку, парковку, а також місцеві транспортні збори. Також до витрат, що відшкодовуються, включають: витрати за користування постільним приладдям в поїздах; витрати на багаж; на проїзд країною відрядження (таксі, оренда автотранспорту); на проїзд з підвищеним комфортом (з дозволу керівника підприємства); на проїзд міським транспортом (за відсутності безкоштовних засобів пересування). Відшкодування витрат допускається за умови предоставлення документів в оригіналі (транспортних квитків, багажних квитанцій тощо).

Витрати на проживання- це витрати на найм житлового приміщення у місті відрядження (рахунки за номер в готелі або за інше житло); витрати на харчування в рахунку за проживання; витрати на користування побутовою технікою; витрати на оплату побутових послуг, що містяться в рахунку на проживання (прання, прасування одягу тощо) – в межах норм для добових витрат держави відрядження.

Інші витрати – це витрати на оплату засобів комунікації з приводу вирішення виробничих питань і підтверджені документально; оформлення юридичних документів (паспортів, віз, дозволів); на обов'язкове страхування та інші документально підтверджені витрати.

Направлення працівника підприємства у відрядження в межах України оформляється наказом (розпорядженням) із зазначенням: пункту призначення, найменування підприємства, куди відряджений працівник, строку й мети відрядження. Відрядження за кордон також оформлюється наказом, але тільки після затвердження технічного завдання (в якому визначаються мета виїзду, завдання та очікувані результати відрядження, а також строк, умови перебування за кордоном) і кошторису витрат. Цей документ є підставою для визнання суми добових.

Відправленому працівникові підприємство зобов'язане відшкодувати понесені витрати, на підставі наданих виправдувальних документів виплатити добові, а також зберегти за час відрядження його середній заробіток.

Середній заробіток розраховується згідно Порядку розрахунку середнього заробітку № 100 із змінами і доповненнями від 12.09.2023р. [45].

Підприємство зобов'язане видавати аванс на відрядження в межах України і за кордон. Сума авансу визначається виходячи з норм добових і розміру передбачуваних витрат напроживання, проїзд та інше. При складанні розрахунку витрат на відрядження за кордон переведення витрат в гривні і іноземну валюту відбувається за офіційним курсом НБУ на день отримання коштів з каси банку.

За новим порядком (згідно Наказу №560 від 17.10.2023) [33], після повернення з відрядження підзвітна особа повинна скласти Звіт про використання

коштів, виданих на відрядження або під звіт (Додаток М) зі всіма підтверджуючими документами і повернути залишок невитрачених коштів. Термін подання Звіту - до закінчення п'ятого банківського дня, що настає за днем повернення працівника з відрядження.

В Звіті про використання коштів працівник відзначає фактичні витрати по відрядженню, виходячи з норм, що діють.

Якщо в документах на відрядження, що пов'язане з виробничою діяльністю, видокремлено ПДВ, то сума ПДВ відноситься до податкового кредиту (дебет рахунку 641.ПДВ) без підтвердження податковими накладними – на підставі транспортних квитків і рахунків готелів. Якщо рахунок на проживання не є готельним, то для віднесення суми ПДВ до податкового кредиту підприємству необхідно мати податкову накладну. За відсутності накладної податковий кредит не нараховують, а суму ПДВ списують на інші витрати операційної діяльності (в дебет рах. 949).

Якщо підприємство оплачує проїзд і проживання відрядженого в безготівковій формі, працівник по поверненню складає авансовий звіт тільки щодо отримання ним добових.

Згідно вимогам ПКУ, несвоєчасно повернена сума надмірно витрачених коштів підлягає оподаткуванню ПДФО [27].

Синтетичний облік розрахунків з підзвітними особами здійснюється на синтетичному рах.37, субрах.372 «Розрахунки з підзвітними особами», сальдо якого в балансі підприємства показується розгорнуто: дебетове сальдо – у складі оборотних активів, кредитове сальдо – у складі зобов'язань. В табл. 2.6 відображені основні бухгалтерські проводки по субрахунку 372.

Облік розрахунків по претензіях ведеться на однойменному субрахунку 374, що відкривається до рахунку 37 . До нарахування приймаються претензії, які визнані платником або судом. При цьому суми претензій, що пред'явлені постачальникам і підрядникам, а також іншим юридичним і фізичним особам, обліковуються на цьому рахунку до тих пір, поки не будуть погашені боржником.

Таблиця 2.6 - Основні бухгалтерські записи з обліку розрахунків з підзвітними особами

Зміст операції	Дебет	Кредит
Видача суми коштів під звіт	372	301
Придбання підзвітною особою товаро-матеріальних цінностей – сировини, матеріалів, палива, будматеріалів та запчастин	201-207	372
– МШП (малоцінних швидкозношувальних предметів)	22	372
– товарів	28	372
Податковий кредит з ПДВ за придбані ТМЦ	641	372
Списання заборгованості з підзвітних осіб в сумі задокументованих витрат (в межах діючих норм) по службовим відрядженням	92	372
Відображено податковий кредит з ПДВ у витратах на відрядження	641	372
Повернення у касу підзвітною особою сум, що не були використані на відрядження	301	372
Відшкодування працівником не використаних підзвітних сум шляхом утримання з його заробітної плати (за його згодою)	661	372

Джерело: узагальнено автором на підставі [59]

За дебетом рахунку 374 «Розрахунки за претензіями» відображаються суми виставлених претензійних сум до постачальників і підрядників, транспортних організацій у випадку фактів невідповідності цін, тарифів, обсягів та якості отриманих ТМЦ та послуг тим, що були заявлені в договорах і контрактах; помилки в розрахунках та втрати від простоїв автотранспорту [62, с.331].

Всі вищезазначені події відображаються в бухгалтерському обліку таким записом: Дт 374 «Розрахунки за претензіями»

Кт 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»;

Розрахунки за штрафами, пенями і неустойками, які стягуються з постачальників і замовників за невиконання договірних зобов'язань, в розмірах, що відмічені в договорі або присуджених арбітражним судом. В обліку це відбивається записом: Дт 374 «Розрахунки за претензіями»

Кт 715 «Отримані штрафи, пені, неустойки»;

Розрахунки за претензіями відносно помилково списаних грошових коштів і розрахункових рахунків підприємства установами банків відбиваються записом:

Дт 374 «Розрахунки за претензіями»

Кт 31 «Рахунки в банках»;

Розрахунки за претензіями щодо виданих авансів при порушенні договорів постачань і т.п.:

Дт 374 «Розрахунки за претензіями»

Кт 371 «Розрахунки за виданими авансами».

По кредиту субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» відображається списання сум претензій в кореспонденції з рахунками:

1) грошових коштів – при зарахуванні претензійних сум: Дт 30,31 Кт 374

2) витрат – при відмові постачальників від претензійних сум або відхиленні претензій судом:

Дт 949 «Інші витрати операційної діяльності»

Кт 374 «Розрахунки за претензіями»

Суми претензій, які відхиляються арбітражним судом і не будуть відшкодовані, повертаються на рахунки, з яких вони були списані.

Записи операцій на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» здійснюються на підставі актів ухвалення вантажів, врішень арбітражних органів, письмових угод постачальників на задоволення претензій, а також виписок банку на суми, які надійшли в порядку задоволення претензій.

Аналітичний облік розрахунків за претензіями ведеться по кожному дебіторові окремо.

Складовою частиною іншої поточної дебіторської заборгованості є заборгованість за розрахунками з винними особами за відшкодування збитків, що нанесені підприємству в результаті недостач, перевитрат, крадіжок грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, а також втрат від їх псування.

Розрахунки з відшкодування заподіяних підприємству збитків, пов'язаних з недостачею, перевитратою і крадіжками, виникають в результаті виявлення результатів інвентаризації.

В ході проведення інвентаризації встановлюються кількісні розбіжності між даними бухгалтерського обліку і фактичною наявністю грошових коштів і ТМЦ, а також визначається вартість, яка призначена відшкодуванню винними особами (у разі їх встановлення).

Перед тим, як відображати в обліку результати інвентаризації потрібно з'ясувати можливість здійснити їх взаємний залік.

Згідно Інструкції з інвентаризації взаємний залік надлишків і недостач в результаті пересортиці можливий бути щодо ТМЦ однакового найменування і у тотожної кількості за умови, що надлишки і недостачі з'явилися за той же період, який перевіряється, і у тієї же матеріально відповідальної особи.

При цьому органи державного управління, під відомством яких знаходяться підприємства, мають право встановлювати порядок, коли такий залік може бути допущений щодо однієї і тієї ж групи ТМЦ, якщо цінності, які входять до їх складу, мають схожість на вигляд або упаковані в однакову тару (при відпуску їх без розпаковування тари).

У випадку якщо при заліку недостач надлишками у разі пересортиці вартість цінностей, які опинилися в недостачі, більше вартості цінностей, які виявлені в надлишку, різниця вартості відноситься на винних осіб.

Якщо підприємство не може встановити конкретних винуватців у пересортиці, то сумарні різниці слід розглядати як недостачі понад норм природнього убутку з подальшим віднесенням їх на фінансовий результат. При цьому в протоколах інвентаризаційної комісії повинні бути наведені пояснення причин, з яких різниці не можуть бути віднесені на винних осіб.

Якщо вартість цінностей в надлишку перевищує вартість цінностей в недостачах при пересортиці, це перевищення відносять на збільшення даних обліку відповідних матеріальних цінностей і результатів фінансово-господарської діяльності.

Як результат інвентаризації може мати місце недостачі, які за розміром не перевищують норм природнього убутку. Інформація щодо розміру цих норм міститься в спеціальних нормативних документах, де вони визначені за кожним видом ТМЦ, що використовуються в певній галузі (будівництво, торгівля, транспорт і тому подібне).

Якщо сума недостачі виявлена на стадії формування первинної вартості будь-якого активу, то її відображення можливе у складі первинної вартості ТМЦ.

Але, якщо сума недостачі виявлена після визнання ТМЦ активом (оприбуткування на баланс), то ця сума відноситься до витрат підприємства. Згідно п.20 НП(С)БУ 16 сума таких недостач відображується у складі витрат іншої операційної діяльності (Дт 947).

Недостачі понад норми природнього убутку списуються спочатку на витрати підприємства (в Дт 947 -для всіх ТМЦ окрім необоротних активів, для яких використовують рах. 976 «Списань необоротних активів») з одночасним відображенням на забалансовому рах.072 до встановлення винної особи.

Якщо винна особа виявлена, тобто визнана його провина або провина встановлена за рішенням суду, то сума недостачі списується з рах.072 з одночасним визнанням заборгованості винуватця на рах.375 і виникненням доходу (Кт 716).

Якщо винуватця не встановлено або у відшкодуванні відмовлено судом, то сума недостачі повинна враховуватися на рах. 072 не менше терміну позовної давності (3 року) з моменту встановлення факту недостачі.

При віднесенні суми недостачі на винну особу потрібно керуватися Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затв. постановою КМУ від 22.01.1996 р. №116 (в редакції від 16.12.2011 р.), відповідно до якого розмір шкоди визначається шляхом проведення незалежної оцінки відповідно до національних стандартів оцінки [46].

Незалежна оцінка за національними стандартами оцінки може здійснюватися або професійним оцінювачем (фізичною особою), який має відповідний сертифікат, або юридичною особою, у складі якої працює хоча б один оцінювач, які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності. Для проведення оцінки збитків між підприємством та оцінювачем укладається договір про проведення оцінки майна. За наслідками оцінки складається звіт про оцінку майна, в якому зазначається оцінена сума збитків. Оскільки такий спосіб досить складний, а оплата за послуги оцінки не відшкодовується особою, що завдала збитки, недержавні підприємства часто рахують збитки самостійно

відповідно до правил, наведених у ст. 135 КЗпП [15].

Покриття заподіяної підприємству шкоди здійснюється за розпорядженням власника (або керівника) підприємства, що має бути здійснене не пізніше двох тижнів з дня виявлення такої шкоди і направлене до виконання не раніше, ніж за сім днів з дня повідомлення про це працівникові. Відшкодування здійснюється шляхом відрахування із заробітної плати (при кожній її виплаті) у розмірі, що не перевищує середнього заробітку. Сукупний розмір усіх відрахувань із заробітної плати не може перевищувати 20 % (ст. 128 КЗпП) [15].

Якщо працівник не згоден з відрахуванням, трудовий спір за його заявою розглядається в порядку, передбаченому законодавством (у суді). В інших випадках (якщо розмір шкоди перевищує середню зарплату) покриття шкоди провадиться шляхом подання власником або уповноваженим ним органом позову до суду.

Облік розрахунків з винними особами за відшкодування заподіяного підприємству збитку ведеться на рах.37 «Розрахунки з різними дебіторами», субрах. 375 «Розрахунки з відшкодування заподіяного збитку» За дебетом відбивається сума збитку, нанесеного підприємству недостачею або крадіжкою, яка визначена згідно чинному законодавству і віднесена на винну особу, якщо така встановлена; за кредитом- погашення винною особою нанесених збитків або списання дебіторської заборгованості у разі непрацездатності винної особи.

Аналітичний облік розрахунків з відшкодування матеріального збитку ведеться окремо по кожній винній особі. Порядок відображення в бухгалтерському обліку сум недостач ТМЦ у випадку, якщо винна в ній особа встановлена, розглянуто на умовному прикладі в Додатку Н .

2.5. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості підприємства.

Для підтримки ефективності своєї діяльності підприємствам потрібно дотримуватись платіжної дисципліни при розрахунках з контрагентами, не допускати прострочення термінів своєї заборгованості, намагатися скоротити

дебіторські та кредиторські борги. Для полегшення облікової роботи необхідне широке застосування автоматизованих систем, які забезпечать встановлення більш тісних планомірних взаємозв'язків з постачальниками сировини і матеріалів та покупцями, забезпечать формування своєчасної результативної інформації щодо розрахунків з дебіторами та кредиторами.

На ринку бухгалтерських програм існує багато програмних продуктів, які дають можливість автоматизувати облік: «1С: Підприємство», «Галактика», «Парус», «BEST». Але більшість підприємств, в тому числі і ТОВ «Сервіс», надають перевагу програмі «1С:Бухгалтерія».

Ця програма дає можливість вирішувати багато задач, що стоять перед обліковцями підприємства, як в сфері реєстрації даних в первинних документах, так і в сфері ведення обліку продажів та інших операцій.

Програма "1С:Бухгалтерія" дає можливість організувати систему аналітичного обліку для розрахунків з дебіторами та кредиторами, вести облік господарських операцій з отримання та погашення різних видів заборгованостей, що виникають при взаєморозрахунках з контрагентами підприємства.

При роботі з комп'ютерною програмою "1С: Підприємство" використовується велика кількість довідників, що значно полегшує роботу. При розрахунках з покупцями та замовниками необхідно сформувати такі довідники: "Співробітники", "Контрагенти", "Номенклатура". Довідники з елементами аналітичного обліку використовуються як при виписці первинних документів, так і для ведення аналітичного обліку на рахунках.

Першим етапом реалізації є укладання договору. Типова конфігурація програми "1С: Підприємство 7.7. Бухгалтерський облік для України" надає можливість вести аналітичний облік взаєморозрахунків з постачальниками (замовниками) в розрізі укладених угод. Для цього використовують документ "Договор", який не формує бухгалтерських проведення.

Операція з продажу товару починається з формування документа «Замовлення», відносно якого будуть розглядатися поточні сальдо

взаєморозрахунків. Таким документом може стати "Рахунок - фактура» (рис.2.4).

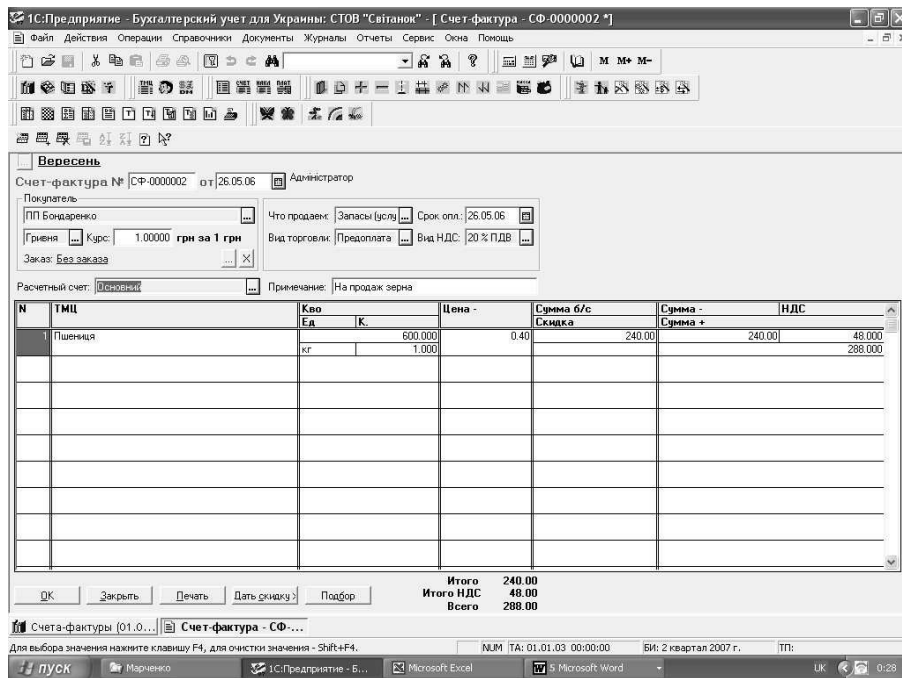

Рисунок 2.4- Вікно документа „Рахунок -фактура ”

Для отримання оплати за реалізовану продукцію, необхідно сформувати документ "Рахунок -фактура", в якому вказати вид продукції, що реалізується, кількість, ціну, вартість без ПДВ, суму ПДВ та вартість з ПДВ, якщо були надані знижки - то й суму знижки.

Крім цих даних вводиться інформація про покупця, постачальника, дата і номер документу. Під час формування рахунку-фактури автоматично формується формується податкова накладна, яка містить інформацію про покупця та постачальника, інформація про товар (одиниці виміру, кількість, ціна за одиницю), про базу оподаткування та загальну суму коштів, що підлягає оплаті.

Після оплати покупцем отриманої продукції на підприємство надходить виписка банку, яка містить інформацію про всі надходження та списання коштів на поточному рахунку.

Для видачі продукції зі складу необхідно скласти документ „Витратна накладна" (рис.2.5) який містить дату, номер документа, дані про постачальника та покупця, назву продукції, кількість, ціну за одиницю продукції, вартість продукції без ПДВ, суму ПДВ та вартість продукції з ПДВ. Всі операції з продажу

продукції, товарів, робіт, послуг накопичуються в журналі «Книга обліку продажу».

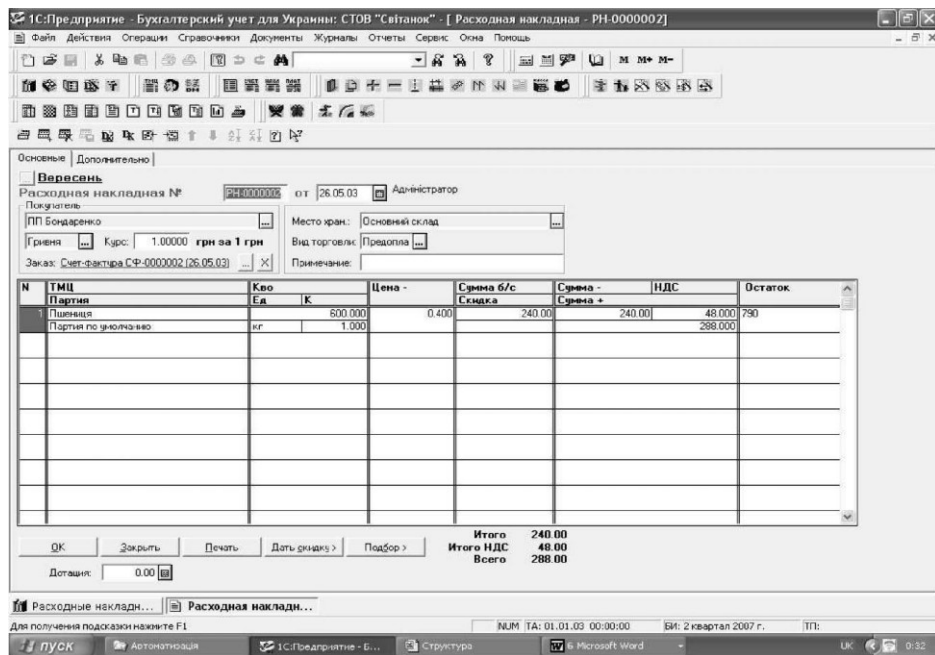

Рисунок 2.5- Вікно документа „Витратна накладна ”

При автоматизації обліку розрахунків з покупцями та замовниками, в даному випадку при розрахунках, бухгалтер отримає таку звітну інформацію як оборотно-сальдова відомість по рахунку 36, аналіз рахунка по субконто, аналіз рахунка по датах.

З метою управління дебіторською заборгованістю можна використати можливості табличного редактора MS Excel. За даними звітності в Excel формуються діаграми, які відображують стан сумнівної та безнадійної заборгованості а також показують тенденції змін у майбутньому.

В табл.2.7 представлено поточну дебіторську заборгованість за 5 років на умовному підприємстві на підставі яких можна створити графічну модель і сформулювати прогноз (рис. 2.6).

Таблица 2.7- Поточна дебіторська заборгованість за п'ять років

Роки	2017	2018	2019	2020	2021
Дебіторська заборгованість, тис.грн	3705	4903	5966	7278	9750

Для того щоб здійснити прогноз змін даних ряду, до діаграми додається направлена лінія - лінія тренда. Як правило, лінії тренда використовують для спеціального дослідження завдань прогнозування, які називають регресійним аналізом. На основі діаграми змін обсягів дебіторської і кредиторської заборгованості будується відповідні лінії тренду. Для кожної діаграми обераються рівняння, за якими Excel обчислює лінії регресії та R - квадратичне значення для ліній регресії і лінії тренду. Для дебіторської заборгованості оберемо лінійне рівняння, яке обчислюється по крапках методом найменших квадратів за допомогою рівняння $y = cx + b$, де c і b - константи.

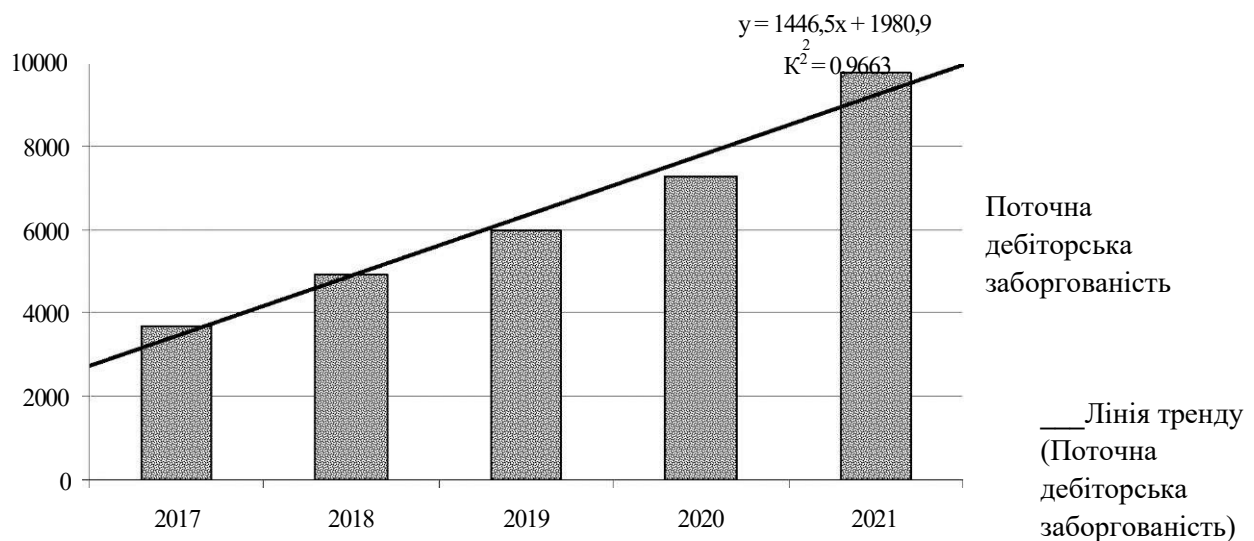

Рисунок – 2.6. Прогноз змін обсягу поточної дебіторської заборгованості

Таким чином, комп'ютерні технології дають можливість значно прискорити обліковий процес документообігу з моменту підготовки документів і до їх архівного збереження. Автоматизація облікових операцій полегшує роботу не тільки обліковому персоналу, а й усьому управлінському персоналу в цілому, з можливістю використання табличного редактора MS Excel для прогнозування тенденцій окремих подій у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Методика аналізу дебіторської заборгованості та його результати за даними ТОВ «Сервіс»

Дебіторська заборгованість - один з найбільш важливих видів поточних активів підприємства, який за питомою вагою переважає в структурі всі інші їх види, тому впливає на фінансовий стан підприємства найбільш суттєво. Саме тому, особливо в період інфляції, коли зростає потреба у власних коштах, аналіз дебіторської заборгованості має велике значення, бо дозволяє винайти додаткові резерви грошових коштів для використання їх підприємствами у фінансуванні своєї діяльності.

Джерелом аналізу дебіторської заборгованості є дані балансу підприємства, а для внутрішнього аналізу застосовуються також дані аналітичного обліку.

Для визначення загальних змін в обсягах дебіторської і кредиторської заборгованості за звітний період використовують метод горизонтального і вертикального аналізу балансу.

Аналізуючи дебіторську заборгованість, потрібно звернути особливу увагу на статтю "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" (рядок 1125), яка в загальній сумі заборгованості дебіторів є найбільш вагомою. Цей вид дебіторської заборгованості, згідно НП(с)БО, відображується в балансі за чистою реалізаційною вартістю, тобто як сума дебіторської заборгованості за мінусом резерву сумнівних і безнадійних боргів.

За даними Балансу ТОВ «Сервіс» (Ф1) станом на 31.12.2021 р.: первісна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи, услуги становить 2553,7 тис. грн.; резерв сумнівних боргів – не визначений; чиста реалізаційна вартість – 2553,7 тис. грн. (Додаток Б).

Для аналізу розрахунків з покупцями і замовниками формується аналітична таблиця за формою (табл. 3.1) .

Таблиця 3.1- Аналітична таблиця даних щодо дебіторської заборгованості підприємства за товари, роботи, послуги

Дебітор	Дата виникнення	Заборгованість на п.п	Дані по відвантаженню			Дані по оплаті		Заборгованість на к.п.
			дата	сума	в т.ч. ПДВ	дата	сума	
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Під час аналізу дотримуються певного алгоритму послідовних дій:

- 1) визначають загальну суму дебіторської заборгованості за даними табл. 3.1 (гр.3 + гр. 5 - гр. 8 = гр. 9);
- 2) аналізують заборгованість окремих покупців, замовників, терміном виникнення заборгованості яких більше одного року. Таку заборгованість, за наявності виправдувальних документів, можливо списати на збитки як дебіторську заборгованість, щодо якої закінчився термін позовної давності, або записати (на підставі вирішення інвентаризаційної комісії) до резерву сумнівних боргів;
- 3) на підставі аналітичної таблиці (табл.3.1), яка будується за даними відомості обліку розрахунків з покупцями і замовниками, складається наступна аналітична таблиця (табл.3.2.). За даними цієї аналітичної таблиці досліджується стан дебіторської заборгованості за часом її виникнення.

Таблиця 3.2- Аналітична таблиця для аналізу стану дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованості за видами	Дата виникнення заборгованості	Зокрема за часом виникнення				
		До 30 днів	30 -90 днів	90 -180 днів	180-360 днів	Понад 360 днів
1	2	3	4	5	6	7

Регулярне ведення такої відомості дає можливість бухгалтеру аналізувати дебіторську заборгованість і своєчасно проводити заходи для усунення простроченої заборгованості. Аналіз здійснюють за даними внутрішньої звітності підприємства і використовують з метою управління.

Для користувачів фінансовою інформацією дуже важливо володіти даними про стан дебіторської заборгованості підприємства, оскільки зростання її завжди свідчить про фінансову нестабільність. За даними бухгалтерської звітності досліджуваного підприємства (Ф1, Ф2) можна визначити ряд показників, які характеризують стан дебіторської заборгованості. До цих показників відносяться [52]:

1. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості:

$$КО_{дз} = РПс / ДЗ, \quad (3.1)$$

де $КО_{дз}$ – коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості;

$РПс$ – собівартість реалізованої продукції;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість за середньорічною вартістю

Цей коефіцієнт показує скільки разів заборгованість утворюється і надходить до підприємства за досліджуваний період.

2. Період погашення дебіторської заборгованості:

$$П_{дз} = Т_{п} / КО_{дз}, \quad (3.2)$$

де $П_{дз}$ - період погашення дебіторської заборгованості;

$Т_{п}$ - тривалість періоду (360, 90, 30)

Цей показник характеризує середню кількість днів, що необхідна для погашення заборгованості.

3. Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів:

$$Ч_{а} = ДЗ / ПА \times 100, \quad (3.3)$$

де $Ч_{а}$ - частка дебіторської заборгованості в поточних активах;

$ПА$ - поточні активи (2 та 3 розділ активу балансу).

4. Коефіцієнт закріплення (завантаження) дебіторської заборгованості:

$$K_z = ДЗ / ЧДрп \quad (3.4)$$

де K_z - коефіцієнт закріплення (завантаження) дебіторської заборгованості;
 $ЧДрп$ - виручка (дохід) від реалізації продукції

5. Частка сумнівної заборгованості дебіторів, що міститься в балансі в рядку 1127 ф.1) в загальному обсязі їх заборгованості (у %).

Показники обіговості дебіторської заборгованості аналізують за наступною методикою: дані звітної періоду співставляють з даними минулого року, визначають відхилення і встановлюють їх причини та якісну характеристику. Для порівняння з показниками минулих звітних періодів (коефіцієнтів обіговості дебіторської заборгованості, або коефіцієнтів закріплення дебіторської заборгованості) їх беруть з розрахунків за підсумками минулих років або інших операційних періодів [52].

Проведемо розрахунки показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості на базі даних балансу ТОВ «Сервіс»:

$$КО_{дз\ 0} = 11963,0 / 2291,8 = 5,22$$

$$КО_{дз\ 1} = 11329 / 2553,7 = 4,44$$

$$П_{дз\ 0} = 360 / 5,22 = 69,0$$

$$П_{дз\ 1} = 360 / 4,44 = 81,1$$

Показники якості і ліквідності дебіторської заборгованості, розраховані вище, свідчать про те, що дебіторська заборгованість 5 разів утворювалася і поступала на підприємство станом на кінець 2020 року і 4 рази - станом на кінець 2021 року. До того ж, для повернення заборгованості в 2020 році підприємству необхідно було 69 днів, а в 2021 році – 81 день. Уповільнення обіговості дебіторської заборгованості свідчить про збільшення активів на кредитування підприємством своїх дебіторів, що зменшує його фінансові можливості і знижує ефективність роботи.

В ході аналізу порівнюють показники дебіторської заборгованості за різні періоди і роблять висновок щодо того, покращився чи погіршився стан розрахунків з покупцями за ці періоди. Збільшення сумнівної дебіторської заборгованості і питомої ваги дебіторської заборгованості в загальному обсязі всіх оборотних активів підприємства є ознакою зниження ліквідності поточних активів і погіршення фінансового стану підприємства.

В ході аналізу дебіторської заборгованості важливо співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості. Оскільки значну частку серед джерел засобів займають позикові кошти (в т.ч. кредиторська заборгованість), то аналіз потрібно проводити комплексно, вивчаючи і дебіторську і кредиторську заборгованість разом, порівнюючи їх за складом і за структурою.

Негативно впливає на фінансовий стан підприємства різке коливання цих видів заборгованості як у бік збільшення, так і у бік зменшення. Зменшення дебіторської заборгованості в порівнянні з кредиторською може свідчити про погіршення відносин з клієнтами, тобто про зменшення кількості покупців продукції. Тоді як зворотня тенденція (збільшення дебіторської заборгованості у порівнянні з кредиторською) є маркером неплатоспроможності покупців.

Таким чином, в ході аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості, необхідно дослідити причини їх виникнення, виходячи з конкретної виробничої ситуації.

У табл. 3.3 і 3.4 наведені статті дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства за даними балансу ТОВ «Сервіс» станом на 31.12.2020 та 31.12.2021 відповідно, за якими проведемо їх порівняльний аналіз в динаміці.

За даними таблиці видно, що дебіторська заборгованість станом на 31.12.2020 р. значно (на 223,6 тис.грн. або в 1,45 рази) перевищувала кредиторську заборгованість підприємства, що свідчить про більш сприятливий фінансовий стан у ТОВ «Сервіс» порівняно з його контрагентами (дебіторами), що мали на той час значну суму боргів перед підприємством.

Але, наявність великої дебіторської заборгованості впливає негативно на платоспроможність ТОВ «Сервіс», і є причиною великої суми кредиторських

боргів перед бюджетом по сплаті податків, що не перекриваються податковим кредитом з ПДВ (42,2 тис.грн.), та інших видів кредиторських боргів (416 тис. грн.).

Таблиця 3.3- Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості ТОВ «Сервіс» за даними балансу станом на 31.12.2020 р.

Показник	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевіщення заборгованості	
			Дебіторської	Кредиторської
1. Заборгованість за товари, роботи, послуги	2291,8	1576,9	714,9	
2. По розрахунках: - з бюджетом	98,6	140,8	-	42,2
3.- за авансами	11,4		-	-
4.- з оплати праці		92,0	-	92,0
5.- зі страхування		67,2	-	67,2
6.- з учасниками			-	
7. Інші види поточної заборгованості	8,6	416,0		407,4
Разом:	2410,4	2292,9	714,9	491,3

Джерело: Узагальнено автором за даними Звіту про фінансовий стан (Баланс) ТОВ «Сервіс» (Додаток Б)

Таблиця 3.4- Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості ТОВ «Сервіс» за даними балансу станом на 31.12.2021 р.

Показник	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевіщення заборгованості	
			Дебіторської	Кредиторської
1. Заборгованість за товари, роботи, послуги	2553,7	1669,3	884,4	
2. По розрахунках: - з бюджетом	28,2	157,0	-	128,8
3. - за авансами	-	-	-	-
4. - з оплати праці	-	88,2	-	88,2
5.- зі страхування	-	54,8	-	54,8
6.- з учасниками	-	-	-	-
7. Інші види поточної заборгованості	4	497,5	-	493,5
Разом	2585,9	2466,8	884,4	765,3

Джерело: Узагальнено автором за даними Звіту про фінансовий стан (Баланс) ТОВ «Сервіс» (Додаток Б)

Дані табл. 3.4 показують, що в наступному році спостерігається таке саме

співвідношення, тобто дебіторська заборованість перевищує кредиторську, але відмічається значне збільшення кредиторської заборгованості порівняно з досить повільним збільшенням дебіторських боргів.

Істотне збільшення двох видів заборгованостей на фоні скорочення обсягів реалізації може свідчити про погіршення розрахунково-платіжної дисципліни внаслідок кризових явищ, що спостерігалися в економіці країни.

В ході аналізу вивчають склад і структуру дебіторської заборгованості, дані для якого представлені в табл. 3.5

Таблиця 3.5- Дані для аналізу складу і структури дебіторської заборгованості

Розрахунки з дебіторами	На 31.12.2020 р.		На 31.12.2021 р.		Відхилення	
	Сума, тис.грн.	Питома вага %	Сума, тис.грн.	Питома вага %	Сума, тис.грн.	У %
1. Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-	-	-	-	-
2. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2291,8	95,1	2553,7	97,4	+261,9	+11,4
2.1. Чиста реалізаційна вартість	2291,8	95,1	2553,7	97,4	+261,9	+11,4
2.2. Первинна вартість	2291,8	95,1	2553,7	97,4	+261,9	+11,4
2.3. Резерв сумнівних боргів	-	-	-	-	-	-
3. Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
3.1. с бюджетом	98,6	4,1	28,2	1,1	-70,4	-71,4
3.2. по виданих авансах	11,4	0,5	-	-	-	-
3.3. з нарахованих доходів	-	-	-	-	-	-
3.4. за внутрішніми розрахунками	-	-	-	-	-	-
4. інша поточна дебіторська заборгованість	8,6	0,4	4,0	0,2	-4,6	-53,5
5. векселі одержані	-	-	-	-	-	-
Разом:	2410,4	100	2621,9	100	+211,5	+8,8

Джерело: Узагальнено автором за даними Балансу ТОВ «Сервіс» (Додаток Б)

За даними, що наведені в табл. 3.5 видно, що в структурі дебіторської заборгованості ТОВ «Сервіс» на кінець 2020 р. значну питому вагу займала

заборгованість за товари, роботи, послуги (95,1,0%). Крім цієї заборгованості у підприємства була заборгованість по розрахункам з бюджетом на 98,6 тис.грн. та дуже незначна сума заборгованості за авансами та інша (загалом менше 1 %). На кінець 2021 р. в структурі дебіторської заборгованості підприємства істотних змін не відбулося: дещо збільшилася питома вага заборгованості покупців (замовників) – на 2,3 %, зато зовсім зникла заборгованість по авансах виданих та скоротилася заборгованість по розрахунках з бюджетом та інша (відповідно на 3% та 4,6%)

Загальна сума дебіторської заборгованості за період збільшилася на 211,5 тис. грн (або на 8,8 %), що відбулося внаслідок істотного, більш ніж на 11% збільшення дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями. Загальне збільшення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями обумовлене, з одного боку, зростанням попиту на продукцію підприємства в наслідок скорочення обсягів її виробництва, а з другого - зростанням цін на продукцію підприємства в умовах підвищеного попиту. Все це і позначилося на обсягах дебіторської заборгованості, загальне збільшення якої є причиною зниження платоспроможності підприємства, що підтверджується зникненням з балансу сум дебіторської заборгованості по авансам виданим (з причини браку вільних коштів для надання авансів постачальникам).

3.2. Методика аудиту дебіторської заборгованості та особливості його проведення на різних етапах

З метою забезпечення мінімальних гарантій для користувачів фінансової звітності щодо достовірності, повноти і законності наведеної в ній інформації особливо важливим є якісне проведення аудиту дебіторської заборгованості.

Перевірка правильності відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності передбачає контроль за дотриманням з боку підприємства, що перевіряється, певних законодавчих і нормативних актів: Закону України № 996-XIV [29]; Податкового Кодексу

України [27]; НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [36]; НП(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [37]; НП(с)БО 15 «Дохід» [40]; НП(с)БО 16 «Витрати» [41]; Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [32] та інших, які опосередковано впливають на облік дебіторської заборгованості.

Аудиторів необхідно пам'ятати, що згідно із загальними вимогами щодо визнання активів, дебіторська заборгованість може бути відображена в балансі, якщо достовірно визначена її грошова оцінка і в майбутньому можна чекати отримання економічних вигод від її погашення унаслідок отримання грошових коштів, інших активів або зменшення зобов'язань.

Узагальнюючи практичний досвід з обліку і аудиту дебіторської заборгованості вітчизняних і зарубіжних підприємств, виокремимо найбільш типові порушення і факти зловживань, спотворення інформації про дебіторську заборгованість, які можуть бути виявлені аудитором під час перевірки звітності клієнтів:

1) виправлення сум або заміна виписок банку з відповідними сумами погашення дебіторської заборгованості;

2) неправомірне здійснення бартерних операцій для погашення дебіторської заборгованості;

3) списання нестач і розкрадань за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;

4) різниці в даних синтетичного і аналітичного обліку щодо дебіторської заборгованості;

5) неправильний розрахунок суми резерву сумнівних боргів як наслідок відсутності у підприємства необхідної співставної інформації за попередні звітні періоди, наявності арифметичних помилок, не коректного групуванням дебіторів за періодами просроченості їх боргів. Крім того, підприємства можуть навмисно завищуватися суми резерву сумнівних боргів або суми прямого списання заборгованості з метою завищення витрат звітного періоду і, відповідно, зменшення суми прибутку до оподаткування.

Процес аудиту дебіторської заборгованості відбувається у певній послідовності, в порядку здійснення певних аудиторських процедур (рис. 3.1).

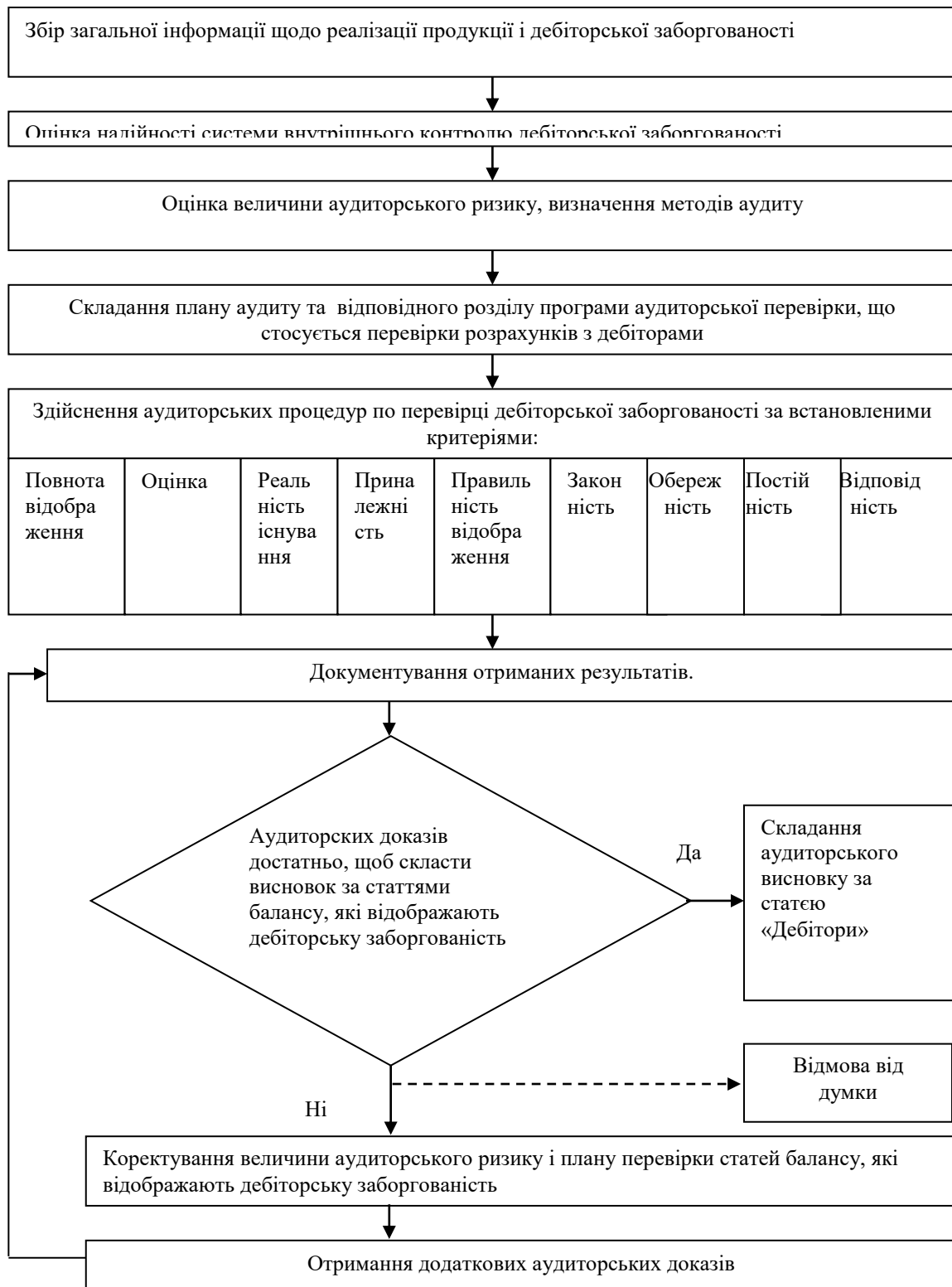

Рисунок 3.1 - Послідовність проведення аудиторської перевірки

Джерело: розроблено автором на основі [52]

Аудиторська перевірка складається з окремих етапів: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний (етап аудиту окремих статей звітності), завершальний етап.

На етапі підготовки аудиторіві потрібно отримати всю необхідну інформацію для загального ознайомлення з підприємством-клієнтом, а також, загальні дані про реалізацію продукції і дебіторську заборгованість. Таку інформація може знаходитися у різних первинних документах, регістрах і формах звітності. Її можна отримати від керівництва підприємства через процедури опитування, анкетування, листування (Додаток П).

Збираючи загальні відомості щодо виникнення, обліку дебіторської заборгованості, правильності її оцінки, аудиторіві необхідно визначити якість системи внутрішнього контролю, що дасть можливість аудиторіві розробити план аудиту, визначити кількість, види і обсяг аудиторських процедур. Якщо на підприємстві впроваджено систему внутрішнього контролю, зовнішній аудитор має право використовувати результати її роботи, перевіряючи їх надійність. Для оцінки стану внутрішнього контролю використовується анкета, що представлена в Додатку Р. Результати оцінки стану внутрішнього контролю дебіторської заборгованості повинні бути задокументовані аудитором і представлені у вигляді робочого документа (Додаток С).

На підготовчому етапі аудиту, крім вказаних вище дій, аудиторіві слід оцінити величину аудиторського ризику в цілому і при перевірці дебіторської заборгованості, зокрема.

Оцінка аудиторського ризику здійснюється з метою з'ясувати величину вірогідності того, що істотні помилки, які є в обліку дебіторської заборгованості, можуть залишитися не виявленими і вплинуть на достовірність всієї фінансової звітності.

Найбільш доцільним методами та прийомами для здійснення такої оцінки є такі методи, як: запит, тестування, вибіркова документальна перевірка і аналітичний огляд.

Після цього аудитор може приступити до складання плану і програми перевірки дебіторської заборгованості, в які можуть бути включені такі процедури:

- оцінка правильності оформлення договорів на постачання продукції і розрахунків за неї;
- перевірка поточного обліку дебіторської заборгованості і відображення її в звітності;
- проведення контролю даних інвентаризації розрахунків з покупцями і підтвердження сум дебіторської заборгованості;
- перевірка розрахунків за претензіями і з повернення товарів покупцями;
- перевірка кореспонденції рахунків в операціях відображення дебіторської заборгованості.

Програма аудиту дебіторської заборгованості представлена в Додатку Т.

На проміжному етапі аудиту дебіторської заборгованості аудитор аналізує правильність складання фінансової звітності і відображення в ній дебіторської заборгованості за дев'ять місяців звітного періоду і при виявленні істотних недоліків письмово інформує про це підприємство – клієнта з рекомендаціями щодо виправлення помилок. На цьому ж етапі детальніше вивчається система внутрішнього контролю клієнта.

На етапі фізичної перевірки головною метою аудитора буде упевнитися в реальній наявності залишків дебіторської заборгованості.

Для цього вибірково окремим дебіторам висилаються листи-запити з проханням підтвердити або назвати суму заборгованості (відповідно запити бувають відкриті і закриті). Ці запити можуть мати вигляд, наведений в Додатку У.

На основному етапі аудиту (аудиту рахунків), який проводиться після закінчення звітного періоду, аудитор здійснює конкретні аудиторські процедури з перевірки дебіторської заборгованості за встановленими критеріями фінансової звітності, серед яких повнота і правильність відображення, фактична наявність і приналежність, обачність при визнанні і правильність списання.

Оцінюючи повноту інформації щодо дебіторської заборгованості, необхідно упевнитися, чи всі рахунки клієнтів були зареєстровані, занесені в книгу продажів і чи всі товари, що відвантажені до кінця року, були віднесені до реалізованих, а ті, що не були сплачені, показані як дебіторська заборгованість.

При перевірці фактичної наявності аудиторіві потрібно упевнитися в реальному існуванні дебіторської заборгованості, а саме в тому, щоб продукція, товари, які не були передані покупцям до кінця року, помилково або навмисно, не були включені в реалізацію. Крім того, слід контролювати наявність незаконно привласнених або записаних в не тому фінансовому періоді платежів. Це зона високого ризику перевірки дебіторів. Перевірка за цим критерієм передбачає необхідність вибіркового отримання аудитором підтвердження від дебіторів про існуючі суми заборгованості.

Перевіряючи за критерієм приналежності аудитор зобов'язаний переконатися, що вся відображена дебіторська заборгованість належить саме підприємству-клієнтові, тобто необхідно розглянути можливість занесення в сальдо дебіторів заборгованості по приватних операціях (наприклад, керівництва) або по продажах, які належать іншим підприємствам. Також аудитору потрібно звернути увагу на ряд обставин, які можуть мати місце і впливати на право власності щодо сальдо дебіторів (наприклад, існування договору-застави, факторингові операції та ін.).

Щоб перевірити правильність оцінки дебіторської заборгованості, аудитор повинен проконтролювати правильність її оцінки відповідно до встановленої облікової політики. Так, у валюту балансу дебіторська заборгованість повинна входити за чистою реалізаційною вартістю, тобто за мінусом безнадійних і сумнівних боргів.

Необхідно ще перевірити чи правильно визначена дебіторська заборгованість за довгостроковими контрактами (а саме, вартість виконаних робіт, переданих товарів на певну дату).

З попереднім критерієм тісно пов'язаний критерій обережності, за яким аудитор встановлює правильність обліку і передбачених втрат, які відносяться до

періоду, що перевіряється. Аудитор повинен упевнитися, що створені достатні резерви сумнівної дебіторської заборгованості і списані безнадійні борги на витрати звітного періоду.

При цьому слід проконтролювати правильність застосування методики списання безнадійних боргів і створення резерву сумнівних боргів, передбачених НП(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість», з метою правильної оцінки дебіторської заборгованості. Як відомо, спочатку дебіторська заборгованість враховується за фактичною (історичною) собівартістю, і виникнення її пов'язане з принципом нарахування.

Оскільки у складі загальної дебіторської заборгованості можуть мати місце сумнівні і безнадійні борги, аудитор повинен упевнитися в дотриманні принципу обачності, який означає, що підприємство не повинне завищувати доходи і занижувати витрати. З огляду на це важливим елементом контролю є списання безнадійних боргів як тих, за якими існує впевненість в їх неповерненні боржником, так і тих, за якими закінчився термін позовної давності. Аудитору необхідно здійснити перевірку щодо того, яким чином визначаються такі борги, з'ясувати причину їх виникнення, встановити правильність їх списання на інші операційні витрати звітного періоду.

Що стосується сумнівних боргів, то на них потрібно створити резерв. Аудитору важливо перевірити, як був проведений розрахунок цього коефіцієнта і визначена сума резерву.

Витрати по створенню резерву безнадійних боргів відбиваються в Звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат. Надмірно нарахований резерв анулюється і визнається як дохід по кредиту рахунку 71 «Інший операційний дохід».

Перевіряючи наступний критерій оцінки – правильність відображення, аудитор повинен впевнитися у правдивості, точності відображення боргів дебіторів на дату балансу у формах фінансової звітності та примітках. Слід переконатися в правильності ведення поточних облікових регістрів (в книгах (відомостях) обліку продажу товарів, робіт, послуг; книгах обліку дебіторів), а

також проконтролювати правильність застосування відповідних бухгалтерських рахунків за Планом рахунків бухгалтерського обліку.

Розподіл дебіторської заборгованості на довгострокову і поточну передбачає необхідність перевірки аудитором правильності її класифікації. Зокрема, до довгострокової дебіторської заборгованості (рядок 1040 Балансу) потрібно віднести майно в оренді (довгострокова оренда) і дебіторську заборгованість за векселями отриманими (довгостроковими).

Під час перевірки аудитору потрібно з'ясувати наявність операційної дебіторської заборгованості з терміном погашення більше одного року.

Особливу увагу слід приділити контролю розкриття інформації про дебіторську заборгованість в примітках до фінансової звітності, де наведені: перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості; склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»; метод визначення резерву сумнівних боргів; суми поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за термінами непогашення.

У Формі 2 «Звіт про сукупний дохід» аудитор необхідно перевірити заповнення рядка 2180 «Інші операційні витрати», в якому міститься інформація про сумнівні і безнадійні борги. В Формі 3 «Звіт про рух грошових коштів» аудитор перевіряє правильність включення в рядок 3550 «Зменшення (збільшення) оборотних активів» різниці в залишках по дебіторській заборгованості.

Аудитор повинен також переконатися в зіставності даних бухгалтерської і небухгалтерської звітності по дебіторах (звіт директора, голови правління, фінансовий огляд).

Критерій законності передбачає перевірку законності здійснених операцій, які привели до виникнення дебіторської заборгованості, відповідність її обліку чинним законодавчим актам і нормативним документам.

Оцінка дебіторської заборгованості за критерієм постійності передбачає контроль дотримання постійності обраної підприємством облікової політики щодо дебіторської заборгованості (наприклад, постійність застосування обраного

методу створення резерву безнадійних боргів) і вплив дебіторської заборгованості на безперервність функціонування підприємства. Так, якщо дебіторська заборгованість складає значну частину активів підприємства і можливе її погашення може спричинити істотні фінансові труднощі і стати загрозою банкрутства – така інформація повинна вказуватися в примітках до фінансової звітності і бути підставою для застосування методів, відмінних від тих, які застосовуються при безперервній роботі підприємства. При цьому враховується дія Міжнародного стандарту аудиту (МСА) 220 «Управління якістю аудиту фінансової звітності» та МСА 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення».

Перевірка за критерієм відповідності передбачає контроль аудитором дотримання меж звітного періоду. Відповідно до цього всі операції щодо виникнення, погашення і списання дебіторської заборгованості повинні бути відображені в обліку в тому періоді, в якому вони були здійснені.

На отриману в ході аудиту інформацію необхідно скласти робочі документи, які є частиною аудиторського звіту. Це потрібно для документального підтвердження виконаних аудиторських процедур, збору даних, необхідних для складання аудиторського висновку та для здійснення контролю за перебігом аудиторської перевірки як з боку самого аудитора, так і з боку керівника аудиторської фірми.

Кожен робочий документ повинен бути складений з дотриманням встановлених вимог і містити всі необхідні обов'язкові реквізити. Документи можуть бути стандартизовані і довільної форми і змісту.

Робочий документ з оформлення результатів аудиту дебіторської заборгованості представлено в Додатку Ф.

Після складення робочих документів аудиторі необхідно визначити, чи достатньо зібрано інформації для формулювання висновку. Якщо під час перевірки аудитор отримав достатньо даних, не стикався з фактами перешкодження або обмеження його дій щодо отримання інформації, а попередньо визначена величина аудиторського ризику підтвердилася, аудитор може приступати до

формування висновку. В іншому випадку аудитору потрібно відкорегувати план і програму перевірки, здійснити повторну оцінку аудиторського ризику та провіести додаткові процедури для отримання необхідних доказів. Якщо неможливості отримати додаткову інформацію, то аудитору слід відмовитися від надання висновку.

3.3. Організація аудиторської перевірки розрахунків з дебіторами та її результати на дослідженому підприємстві.

При перевірці дебіторської заборгованості на ТОВ «Сервіс» аудитором були проведені наступні процедури:

- перевірка відображення дебіторської заборгованості за відповідними статтями в балансі шляхом зіставлення бухгалтерського балансу, Головної книги, облікових документів, оборотних відомостей;

- перевірка на рівні синтетичного-аналитического обліку відповідності ведення бухгалтерського обліку правилам, плану і кореспонденції рахунків, арифметичної правильності підсумків сум;

- перевірка дотримання встановлених правил розрахунково-платіжної дисципліни (за даними товарних, банківських та інших документів), зіставлення дат розрахункових документів з датами документів з відвантаження (реалізації) продукції;

- повнота оприбутковування (неоприбутковування) товарно-матеріальних цінностей;

- виявлення фактів незаконного відвернення коштів в дебіторську заборгованість, неотримання доходу від упущеної вигоди.

Згідно прийнятої на підприємстві облікової політики, облік ведеться в журнально-ордерній формі. Перевірка розрахунків з дебіторами здійснюється за журналом-ордером 3 і відомостям 3.1-3.6.

Було перевірено наявність порушень порядку обліку дебіторської заборгованості і встановлення достовірності її сум. В результаті перевірки

порушень не виявлено.

Далі встановлювалися причини утворення безнадійної і простроченої заборгованості. Визнана безнадійною поточна дебіторська заборгованість, не була пов'язана з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), списувалася з балансу безпосередньо на інші операційні витрати, відображувалась в Звіті про фінансові результати (рядок 2180) та враховувалася на забалансовому рахунку 071. Вибуття безнадійної дебіторської заборгованості не проводилося, оскільки в балансі її сума не вказана. Вона була включена до складу інших операційних витрат Звіту (Ф № 2), яка складає 2,1 тис.грн.

В результаті інвентаризації шляхом звірки розрахунків, проглядання аналітичних рахунків за кожним дебітором, встановлено, що немає знеособлених аналітичних рахунків і дебетове сальдо не числиться на пасивному рахунку.

Далі перевірявся порядок дотримання погашення дебіторської заборгованості, за якою закінчився термін позовної давності.

Дебіторська заборгованість за продукцію включалася в підсумок Балансу за чистою реалізаційною вартістю і склала на дату перевірки 2553,7 тис.грн.

При проведенні перевірки за розрахунками з підзвітними особами вивчалися такі документи: накази, які встановлюють коло тих осіб, що мають право на отримання підзвітних сум; авансові звіти зі всіма документами, що додаються; прибуткові касові ордери; витратні касові ордери; Журнал 3; касові звіти і інші документи.

Перевірці підлягали правильність видачі сум під звіт на відрядження і господарські потреби, а також правильність і своєчасність надання підзвітними особами авансових звітів в бухгалтерію.

В результаті перевірки істотних порушень не виявлено і можна відзначити правильність ведення обліку дебіторської заборгованості на дослідженому підприємстві. Результати перевірки оформлені робочим документом (табл. 3.6).

Перевірка стану розрахунків з покупцями і замовниками починалася з аналізу матеріалів інвентаризації розрахунків, яка полягала у виявленні фактичних залишків сум на рахунках. Аудитор перевіряв чи правильно

оформлено оплату за відвантажені матеріальні цінності та чи у повному обсягу були списані відвантажені цінності. Перевірка показала, що перевірені документи містять об'єктивні дані.

Таблиця 3.6- Результати аудиторської перевірки кореспонденції рахунків по розрахункам з підзвітними особами

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Дані підприємства	Дані аудиторів	Відхилення (+/-)
		Дебет	Кредит			
1	Видано під звіт наявними коштами витрати на відрядження	372	301	1650	1650	0
2	Списані витрати по відрядженню	92	372	1510	1510	0
3	Повернення невикористаної підзвітної суми в касу	301	372	140	140	0

Правильність відображення на статтях балансу відповідних залишків заборгованості була здійснена шляхом порівняння залишків за кожним видом розрахунків на одну і ту ж дату за даними аналітичного обліку із залишками за рах. 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», Звітом про фінансовий стан (Ф№1) та Головною книгою. Розбіжностей не встановлено.

Перевірка здійснювалася незалежною аудиторською фірмою «Аудит – Сервіс», з якою у дослідженого підприємства був укладений договір № 16 на виконання аудиторських послуг від 19.10.2021 р. Предметом договору були визначені масштаби і об'єкти аудиторської перевірки, а саме: бухгалтерська звітність, дані обліку розрахунків з дебіторами та інша інформація щодо фінансово-господарської діяльності ТОВ «Сервіс» з метою визначення їх достовірності, повноти і відповідності чинному законодавству і встановленим нормативам.

За результатами перевірки було сформовано аудиторський висновок, в якому містилися основні відомості про умови договору на аудиторську перевірку, масштаби проведення аудиту, зміст перевірки.

У аудиторському висновку був наведений аналіз показників дебіторської заборгованості ТОВ «Сервіс» і зроблені висновки щодо достовірності

відображення інформації у фінансовій звітності.

Зміст аудиторського висновку наведено в Додатку Х.

Основні висновки, зроблені аудитором, полягали в наступному:

- фінансову звітність складено на основі реальних облікових даних та загалом достовірно відображає дійсний фінансовий стан підприємства станом на 31.12.2021 р.

- щодо стану дебіторської заборгованості: крім окремих зауважень щодо методики оцінки дебіторської заборгованості, у балансі з урахуванням її сумнівності, загалом бухгалтерська звітність досліджуваного підприємства підготовлена в такий спосіб, щоб забезпечити у всіх істотних аспектах достовірне відображення дебіторської заборгованості станом на 31.12.2021 р.

3.4. Пропозиції з удосконалення аналітично-облікової системи та системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві

Облік взаєморозрахунків між контрагентами на сьогодні є одним з центральних елементів в системі бухгалтерського обліку, що пов'язано з проблемою неплатежів.

Партнерські відносини з покупцями і постачальниками, організаціями та іншими особами, що виникають у підприємства в процесі фінансово-господарської діяльності, пов'язані з розрахунково-товарними операціями, в яких відвантаження продукції (надання послуг, виконання робіт) та оплата за ці операції, як правило, не збігаються у часі, що дає змогу, за відсутності майнової відповідальності, ухилятися від взаєморозрахунків з партнерами. Така поведінка з боку дебіторів викликає гостру нестачу обігових коштів, яка супроводжується низькою платоспроможністю підприємств.

Несвоєчасна сплата дебіторської заборгованості або її повернення в неповному обсязі спричиняє виникнення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, що суттєво погіршує фінансовий стан підприємства, іммобілізує з обороту грошові засоби та негативно впливає на виробничі і результативні

показники діяльності підприємства через віднесення на збитки простроченої дебіторської заборгованості.

На рівні підприємства організація обліку дебіторської заборгованості залежать від прийнятої облікової політики, що певною мірою залежить від організаційно-правової форми підприємства та організаційної структури облікового апарату.

Розглянемо основні проблемні питання в сфері управління дебіторською заборгованістю, з якими стикаються підприємства в процесі розрахунково - платіжних відносин з контрагентами, і вирішення яких лежить в площині вдосконалення обліково-аналітичної системи управління підприємством.

Необхідним елементом для сталого функціонування підприємства є побудова ефективної системи контролю за своєчасним погашенням дебіторської заборгованості. Важливим аспектом такої системи є розроблення кредитної політики підприємства, в рамках якої підприємство обирає метод надання відтермінування платежу. Серед можливих типів кредитної політики, які пропонує сучасна теорія підприємства, - консервативна, помірна та агресивна[5].

За умови дотримання консервативної кредитної політики підприємство негативно відноситься до надання відстрочки платежу і наполягає на здійсненні повної передоплати за продукцію.

При дотриманні помірної кредитної політики постачальник прихильно ставиться до повної передоплати продукції, але не виключає можливість залучення певних платіжних інструментів, а саме знижок за умовами оплати для стимулювання своєчасності розрахунків. Такі знижки можуть надаватися тільки контрагентам з позитивною діловою репутацією, коли ризики затримки платежів або несплати за продукцію мінімальні. Такий тип кредитної політики по відношенню до дебіторів доцільно прийняти за наявності певних умов, а саме:

- підприємство-дебітор добре відомо на ринку та взаємодіє з обмеженою кількістю контрагентів;
- підприємство-дебітор випускає великі обсяги продукції і має гарну репутацію, що є гарантією збереження тривалого попиту на продукцію;

- підприємств-дебітор обмежене у фінансових ресурсах, тому не спроможне здійснювати великі інвестиції у розвиток виробництва та у обсяги продажів.

За умови обрання агресивної економічної політики підприємство може розраховувати на отримання нових ринків збуту своєї продукції і, відповідно, на перерозподіл ринку на свою користь саме через надання більш сприятливих для покупців умов розрахунків. Агресивну кредитну політику доцільно проводити підприємству коли воно планує вихід продукції на іноземні ринки товарів, або планує вихід на ринок із новою продукцією, або має намір збільшити частку підприємства на внутрішньому ринку.

Модель регулювання кредитної політики актуальна до використання за наявності сформованого кола клієнтів, до яких є довіра, за умови зростаючого попиту на продукцію підприємства та коли рішення щодо надання комерційного кредиту дасть можливість збільшити обсяги продажів.

Розглянемо на умовному прикладі реалізацію застосування правил кредитної політики:

Визначимо суму, що може бути інвестована у дебіторську заборгованість за умови, що план обсягу реалізації- 4000 тис. грн, запланована частка собівартості у ціні на продукцію- 80 %; середній термін надання комерційного кредиту покупцям- 30 днів; період відстрочки по комерційним кредитам в середньому (по результатами аналізу) – 10 днів.

Сума коштів, що може бути інвестована у дебіторську заборгованість в наступному періоді складе: $(4000 * 0,80 * (30 + 10)) / 360 = 355,56$ тис. грн.

Побудова системи управління дебіторською заборгованістю на підставі вказаних чинників передбачає розрахунок основних факторів, що впливають на фінансовий результат у випадку зростання строків оплати продукції. Серед таких факторів:

- виручка від реалізації продукції, збільшення якої слід очікувати у зв'язку із привабливими умовами її оплати. Якщо при цьому частка прибутку в ціні продукції суттєва, підприємство отримає приріст прибутку;

- ефект впливу операційного важеля: реалізується як суттєве збільшення прибутку внаслідок зниження питомої ваги постійних витрат по підприємству в цілому. Дія цього фактору буде ефективна тільки при збільшенні обсягу виробництва продукції за умови певного рівня витрат, що можливо за умови збереження існуючих потужностей.

- ефект впливу фінансового важеля: реалізується при залученні позикових коштів на здійснення проекту за умови значного перевищення рентабельності підприємства над ставками відсотка за кредити. За умови виходу позикового капіталу з низькою відсотковою ставкою на міжнародні ринки різниця між рентабельністю підприємства та відсотком за залучені ресурси буде максимальна, отже, виникне суттєвий додатковий прибуток в наслідок зміни кредитної політики. Таким чином, за умови залучення позикових коштів за низькою ставкою, слід інвестувати їх у зміну кредитної політики підприємства;

- ефект отримання додаткового прибутку як відсотка за комерційний кредит Цей фактор підвищення прибутку є несуттєвим, оскільки за умови сильного впливу операційного та фінансового важелів прибуток можливо отримати і при нульовому значенні відсотків за комерційним кредитом. У світовій практиці відсотки за банківським кредитом, як правило більші, ніж за комерційним, що пов'язано зі значними ризиками, оскільки згода контрагента на значно більший, ніж банківський, відсоток за комерційним кредитом, є неприйнятним для банківських установ, а отже, потенційний дебітор не є благонадійним.

Поряд з позитивним впливом означених вище факторів, існують і факторами, що викликають додаткові поточні організаційні витрати на кредитування покупців та інкасацією боргу. За наявності в організаційній структурі підприємства підрозділу, що відповідає за ці функції, додаткових організаційних витрат з комерційного кредитування можна уникнути. Іншим же прийдеться фінансувати організацію процесу кредитування (заробітну плату співробітників, витрати на отримання інформації про контрагентів щодо їх

фінансової стійкості та платоспроможності), що може негативно вплинути на фінансову стійкість підприємства.

Ще одним напрямком вдосконалення системи розрахунково- платіжних операцій з дебіторами є впровадження специфічної форми фінансування дебіторської заборгованості через факторинг. Факторинг – це фінансовий інструмент рефінансування комерційного кредиту, який дає можливість поповнити кошти підприємства через фінансування відвантажених, але ще не оплачених товарів [6].

За договором факторингу одна сторона (фактор) передає грошові кошти у розпорядження іншої сторони (клієнта) за плату під зобов'язання клієнта уступити фактору своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [61].

Залежно від документального оформлення розрахунків між контрагентами факторинг може бути простий (при оформленні рахунків-вимог) та вексельний (при оформленні вимог по векселях). Найбільш поширеними в Україні вважаються умови факторингу, коли банк фінансує 50-90% дебіторської заборгованості; базовий дисконт - 16–20 % річних, а максимальний термін погашення заборгованості – до 1 місяця. Виручка від реалізації зараховується на банківський рахунок підприємства – виробника, після чого банк здійснює її розподіл між факторинговим відділом (у сумі заборгованості по факторингу) та підприємством - виробником. За залучення такого інструменту, як факторинг, підприємство несе витрати у вигляді комісії (як відсоток від середньої заборгованості) та відсотків за факторинг.

Ще одним кроком на шляху до вдосконалення системи розрахунків між дебіторами дослідники вважають впровадження подвійного контролю за виконанням плану із дебіторської заборгованості [5], який передбачає наступні дії:

Цей контроль полягає в наступному:

- складання плану дебіторської заборгованості з деталізацією за статтями та за термінами виконання;
- порівняння планових показників дебіторської заборгованості з

фактичними;

- аналіз причин відхилення від плану;
- прийняття рішень щодо альтернативних заходів з мінімізації цих відхилень;
- впровадження прийнятих рішень щодо ліквідації відхилень в дію.

Описані вище контрольні заходи є елементами управлінської технології контролінгу, що включає в себе не тільки елементи планування, але й елементи контролю за виконанням плану та ліквідацію відхилень.

З метою вдосконалення обліково-аналітичної системи управління дебіторською заборгованістю науковцями пропонується введення нового показника, який би більш детально характеризував стан розрахунків з дебіторами з точки зору інтенсивності руху грошових коштів [52]:

$$IP_{дз} = \frac{ДЗ(0-3)}{ДЗ(3-12)}, \quad (3.5)$$

де $IP_{дз}$ – коефіцієнт інтенсивності руху дебіторської заборгованості;

$ДЗ(0-3)$ – прогресивне обертання грошових коштів (сума дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) за період від 0 до 3 міс). грн.;

$ДЗ(3-12)$ – регресивне обертання грошових коштів (сума дебіторської заборгованості за товари (роботи, послуги) за період від 3 до 12 міс.), грн.

Інтервал вибірки (чисельник коефіцієнта) може бути меншим. Це залежить від обсягів виробництва: чим менше обсяг випуску продукції (робіт, послуг), тим меншим повинен бути термін затримання коштів в дебіторській заборгованості).

На відміну від відомого в аналізі показника обертання дебіторської заборгованості, який показує частку дебіторської заборгованості в виручці від реалізації, коефіцієнт інтенсивності руху дебіторської заборгованості характеризує фактичний стан підприємства: чим вище цей коефіцієнт, тим

швидше відбувається обертання грошових коштів та ефективніше працює підприємство.

Ще один показник, який пропонують дослідники для характеристики фактичного стану підприємства, є коефіцієнт попиту на вироблену підприємством продукцію [53]:

$$K_{п} = \frac{P_{пt}}{O_{Bt}}, \quad (3.6)$$

де $K_{п}$ – коефіцієнт попиту на продукцію підприємства ($K_{п} \leq 1$; $K_{п} \rightarrow 1$);

$P_{пt}$ – продукція, реалізована за період часу t , грн.;

O_{Bt} – загальний обсяг виробництва продукції за період часу t , грн.

За умови оптимальної роботи коефіцієнт попиту на вироблену продукцію становить одиницю, але в реальності не вся продукція стає реалізованою, і мають місце залишки нереалізованої продукції на складі. Таким чином, чим менше значення коефіцієнта попиту, тим більше залишків нереалізованої продукції на складі, на яку немає попиту.

Запропоновані показники прості в обчисленні, оскільки їх складові – це основні економічні показники роботи підприємства, які самі по собі вже є абсолютними характеристиками фактичного фінансового стану, а розрахунок на їх підставі запропонованих коефіцієнтів можуть бути характеристиками відносного фінансового стану роботи підприємства.

Важливим напрямком вдосконалення обліково-аналітичної системи роботи підприємства в сфері розрахунків з дебіторами є подальша автоматизація обліку. В цьому аспекті дослідники пропонують [53, с.111]:

- створити інформаційну базу заборгованості учасників розрахунків (дебіторів та кредиторів);
- дослідити в електронному форматі взаємні вимоги та зобов'язання контрагентів і знайти раціональні рішення в напрямку здійснення

взаєморозрахунків;

- здійснити взаємозаліки, що дасть можливість скоротити суми боргів;
- вести облік та звітність взаєморозрахунків між контрагентами.

Важливим елементом вдосконалення системи управління розрахунково-платіжними операціями підприємства є організація ефективної системи внутрішнього контролю розрахунків з контрагентами. Така система повинна забезпечити надійне зберігання інформації щодо контрагентів, контроль за системою зберігання документації, за функціонуванням архівної служби, за порядком інвентаризації архівних документів та за доступом до них [11]. Умовою ефективної реалізації означених вище напрямків вдосконалення внутрішньогосподарського контролю за системою взаєморозрахунків з контрагентами можливо при об'єднанні зусиль облікового апарату та відділів збуту та постачання.

Для виконання першочергових завдань в частині аудиту дебіторської заборгованості, серед яких: юридичне обґрунтування сум дебіторської заборгованості; аналіз причин і наслідків її виникнення; реалізація заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості; участь в інвентаризаціях розрахунків та контроль за терміном позовної давності, пропонуємо для кожного виробничого підприємства створити службу для взаємних перевірок відділів бухгалтерії, збуту та постачання з метою впровадження елементів внутрішнього аудиту та розробки заходів регулювання розрахунково-платіжних відносин між контрагентами підприємства. Перевірку проводити, співпрацюючи з інвентаризаційною комісією, 1 раз у місяць, з можливістю впровадження матеріальної зацікавленості при позитивних результатах здійснених заходів.

Одним з напрямків вдосконалення аналітично-облікової системи управління розрахунково-платіжними операціями на підприємстві є впровадження в облікову практику автоматизованих інтегрованих систем обліку, контролю та аудиту, а також, розподілених систем обробки даних. Це надасть можливість підприємству комплексно вирішувати не тільки облікові завдання, але й завдання з виконання аналітично-контрольних функцій. Такі системи надають можливість проводити

оцінку фактичного стану підприємства, прогнозувати і моделювати управлінські рішення.

Серед основних принципів автоматизованої форми бухгалтерського обліку, що безпосередньо впливають на ефективність обліку розрахунків з дебіторами:

- накопичення і багаторазове використання облікових даних;
- диференціація аналітичних рахунків у складі одного синтетичного; можливість автоматично отримувати інформацію про відхилення від встановлених на підприємстві норм;
- формування облікових регістрів і форм звітності за даними рахунків в автоматичному режимі.

Розглянуті пропозиції щодо вдосконалення обліково-аналітичних і контрольних систем управління підприємством спрямовані на знаходження шляхів до зниження дебіторської заборгованості підприємства і пришвидчення її погашення, оскільки від цього залежить фінансовий результат роботи підприємства, і відповідно, всі інші можливості з фінансування витрат: на оплату праці; на погашення кредиторських боргів; на модернізацію та технічне обслуговування виробничих потужностей підприємства; на закупівлю сировини й матеріалів для подальшого виробництва; на розширення виробництва тощо.

ВИСНОВКИ

Фінансовий стан суб'єкта господарювання в ринкових умовах залежить від його взаємин з іншими суб'єктами, і тому всі вони вимагають достовірної інформації про своїх контрагентів, включаючи і інформацію про платоспроможність, про виконання останніми договірних відносин, про платіжну дисципліну і таке інше. Для отримання такої інформації дуже важливе місце відводиться бухгалтерському обліку і аудиту розрахункових операцій, особливо операцій по розрахунках з дебіторами.

Правильна організація обліку і контролю за станом розрахунків сприяє поліпшенню договірної і розрахункової дисципліни, своєчасному та повному виконанню зобов'язань перед кредиторами, скороченню дебіторської і кредиторської заборгованості, прискоренню обіговості коштів, а в цілому, – поліпшенню фінансового стану суб'єкта господарювання.

На сучасному етапі з метою поліпшення фінансового стану перед господарюючими суб'єктами постають наступні проблеми:

– правильна організація обліку дебіторської заборгованості у зв'язку з переходом на нову систему бухгалтерського обліку, заснованою на міжнародних стандартах;

– аналіз і аудит дебіторської заборгованості, які повинні бути направлені на виявлення фактів, що впливають на збільшення дебіторської заборгованості і визначення резервів з ліквідації безнадійної заборгованості.

Саме тому, питання обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості, що становлять зміст кваліфікаційної роботи, є дуже актуальними і важливими.

У першому розділі роботи викладені теоретичні аспекти формування інформації щодо розрахунків з дебіторами на підприємствах України, розглянуті концептуальні основи і принципи управління дебіторською заборгованістю, наведена класифікація її за різними ознаками і методика оцінки її в балансі підприємства згідно НП (с) БО.

В цьому ж розділі було проведено макроекономічний аналіз дебіторської

заборгованості за 2013–2021 рр., який показав тенденцію до збільшення її питомої ваги у складі оборотних активів підприємств України протягом означеного періоду, що зумовлено низкою негативних факторів, серед яких: зниження платоспроможності покупців продукції; зростання конкуренції, висока інфляція, нестабільний валютний курс та нестабільна економічна ситуація в країні.

Аналіз економічних показників підприємства ТОВ «Сервіс», на облікових даних якого розглядалися в роботі методологічні питання з обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості, показав достатній рівень його економічного потенціалу та потенційну платоспроможність за умови своєчасного погашення дебіторських боргів. Поряд з цим відмічається недостатність коштів у підприємства для поточного фінансування діяльності та своєчасного погашення боргів.

В якості шляхів уникнення у майбутньому фінансових проблем запропоновано переглянути політику погашення дебіторських і кредиторських боргів, залучити для фінансування поточної діяльності додатковий та резервний капітал, провести заходи з ефективного використання довгостровових активів.

У другому розділі детально висвітлено методологію обліку різних видів дебіторської заборгованості, а саме, заборгованість за покупцями і замовниками, за підзвітними особами, за виданими авансами, з відшкодування заподіяної шкоди, за претензіями та інші. Особлива увага в цьому розділі приділена питанням визнання, оцінки і відображення дебіторської заборгованості покупців і замовників в системі фінансового та податкового обліку, а також питанням обліку сумнівних і безнадійних боргів.

Третій розділ роботи присвячений організаційним та методологічним питанням з аналізу та аудиту розрахунків з дебіторами. На основі даних звітності ТОВ «Сервіс» проведено аналіз його дебіторської заборгованості, зроблено висновки та рекомендації.

Порівняльний аналіз статей дебіторської та кредиторської заборгованості показав нестабільний фінансовий стан ТОВ «Сервіс» та певні проблеми в сфері своєчасного погашення боргів перед постачальниками. Про це свідчить

перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською з динамікою в напрямку збільшення цього розриву.

Аналіз складу та структури дебіторської заборгованості показав суттєві структурні зрушення за деякими видами заборгованості. Так, частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та за розрахунками з бюджетом істотно скоротилася, тоді як частка заборгованості за авансами виданими зросла, що може свідчити про тенденцію, що намітилася, на поліпшення платоспроможності та фінансового стану підприємства.

У розділі були розглянуті методологічні і організаційні питання аудиту дебіторської заборгованості, а саме: послідовність проведення аудиту, планування та складання програми аудиту розрахунків з дебіторами, критерії оцінки дебіторської заборгованості при проведенні основного етапу аудиту, типові аудиторські процедури, що здійснюються у межах кожного етапу аудиту, та порядок узагальнення результатів роботи аудиторів у формі аудиторського висновку.

На основі облікових даних досліджуваного підприємства представлені матеріали аудиторської перевірки розрахунків з дебіторами, результати якої узагальнені в аудиторському висновку. Основні висновки, зроблені аудитором, полягали в наступному:

- фінансова звітність складена на основі реальних облікових даних та загалом достовірно відображає дійсний фінансовий стан підприємства станом на 31.12.2021 р.;

- щодо стану дебіторської заборгованості: крім окремих зауважень щодо методики оцінки дебіторської заборгованості у балансі з урахуванням її сумнівності, загалом бухгалтерська звітність досліджуваного підприємства підготовлена в такий спосіб, щоб забезпечити у всіх істотних аспектах достовірне відображення дебіторської заборгованості станом на 31.12.2021 р.

Суттєвим вкладом в роботу було пошук шляхів вдосконалення обліково-аналітичних і контрольних систем управління підприємством, спрямованих на зниження дебіторської заборгованості підприємства і пришвидчення її

погашення.

Основними висновками досліджень цього напрямку були наступні:

- в систему управління дебіторською заборгованістю на підприємстві необхідно включати планування в якості обов'язкового елементу;
- вихідними показниками при плануванні дебіторської заборгованості є термін, на який надається коменційний кредит, та відсоток за кредитування;
- ефективна система управління дебіторською заборгованістю повинна включати класифікацію дебіторів за певними категоріями та диференціацією відсоткових ставок кредитування для кожної з них;
- обгрунтовано доцільність застосування факторингу, як ефективного фінансового інструменту пришвидшення обігу дебіторської заборгованості;
- в аспекті пошуку шляхів удосконалення аналітичних процедур в управлінні дебіторською заборгованістю рекомендуємо до використання показник ІРдз, що характеризує інтенсивність обертання дебіторської заборгованості, та показник Кп, який характеризує попит виробленої продукції на ринку збуту;
- впровадження в облікову практику підприємства автоматизованих інтегрованих систем обліку, контролю та аудиту, а також розподілених систем обробки даних. Це надасть можливість підприємству комплексно вирішувати не тільки облікові завдання, але й завдання з виконання аналітично-контрольних функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю: *Фінанси України*, 2013. С.24-36
2. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 480 с.
3. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник / В. М. Соколов, І. А. Косата, Т.В. Розіт тощо; за ред. В. М. Соколова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 222 с.
4. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / Н.С. Акімова, О.О. Говоруха, Л.О. Кирильєва, Т. О. Євлаш.– Х. : ХДУХТ, 2019. – 182 с
5. Бухгалтерський фінансовий облік [текст]: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутинця. - 8-ме вид., доп. і перероб. -Житомир: ПП "Рута", 2009. - 912 с.
6. Голов С. Ф. Управлінський облік : навч. посібник для здоб. вищ. освіти. Київ : ЦУЛ, 2020. 534 с.
7. Верига Ю.А., Плаксієнко В.Я. Облік, оподаткування та аудит: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2021. 509 с.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 16.10.2022) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 16.10.2024).
9. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.91 р. № 1798-ХІІ (Редакція станом на 19.10.2024) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 17.10.2024).
10. Глушач Ю.С. Проблеми облікової оцінки дебіторської заборгованості в фінансовій звітності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1383>

11. Гуцаленко Л.В., Слободнюк І.С. Контроль дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. *Збірник наукових праць ВНАУ*. №1 (5 <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/675.pdf> (дата звернення 15.08.2024)
12. Державний податковий аудит в умовах ринкової економіки України / В.В. Глущенко, І.Є. Риженко. Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2012. 173 с.
13. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс // Інформаційно-довідковий департамент ДФС. URL : <http://zir.sfs.gov.ua>
14. Кім Ю.Г. Бухгалтерський та податковий облік. Первинні документи та порядок їх заповнення: навч.пос. / К :Знання, 2014. 600 с.
15. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (Редакція станом на 25.10.2022) // База даних «Законодавство України» / ВР УРСР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.10.2022).
16. Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Микитюк Н.Я. та ін. Фінансовий облік: підручник / Я.Д. Крупка, З.В. Задорожний, Н.Я. Микитюк та ін. – 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 551 с.
17. Кручак, Л. Автоматизація обліку дебіторської заборгованості на основі інтегрованої бази даних контрагентів [Текст] / Людмила Кручак, Володимир Муравський // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. - 2017. - Вип. 1. - С. 109-118.
18. Кулаківська Л.П., Піча Ю.В., Організація і методика аудиту: Навч. посіб. - К.: Каравела, 2006.-560с. .
19. Лівощко Т.В. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю промислового підприємства / Т. В. Лівощко, Ю. Сезоненко // *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії* / ред. А. М. Ткаченко. – Запоріжжя, 2013. – Вип. № 4. – С. 88 – 93.
20. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік: підруч. К. : ЦНЛ, 2009. 632 с.
21. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО). Подання фінансової звітності: виданий Радою з МСБО (Редакція станом на 01.01.2012) //

База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013 (дата звернення: 15.10.2024).

22. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 (МСБО 32) Фінансові інструменти: подання: виданий Радою з МСБО (Редакція станом на 01.01.2012) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029 (дата звернення: 15.10.2024).

23. Міжнародний стандарт фінансової звітності №7 «Фінансові інструменти» (Редакція станом на 01.01.2012) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007 (дата звернення: 28.07.2024).

24. Мурадова К.З., Басараба М.С. Аудит дебіторської заборгованості в умовах економічної кризи // *Трансформація обліку та бізнес-консалтингу в умовах невизначеності: сучасні тренди, виклики, міжнародний досвід*: матеріали II міжнародної науково-практичної інтернет-конференції.- Харків, 08.11.2024 (прийнято до публікації).

25. Огійчук М.Ф., Новіков І.Т., Рагуліна І.І. Аудит: організація і методика: Навч. посібник. 2-ге вид., перероб. в допов. Київ : Алерта, 2012. 664 с.

26. Олійник С.О. Напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості: збірник наукових праць міжнар. наук. практ. Інтернет-конф. Тернопіль: Крок, 2015. С. 285-288

27. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (Редакція станом на 07.11.2022 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 08.11.2022).

28. Податковий облік і аудит: підручник для вузів / М.П. Войнаренко, Г.В. Пухальська. К.: Академія, 2009. 357 с.

29. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (Редакція станом на 14.11.2022) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 15.10.2024).

30. Про визначення розміру збитків, заподіяних підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), нестачею або втратою,

дорогоцінних металів, коштовних каменів і валютних цінностей: Закон України 06.05.95 р. № 217/95-ВР (Редакція станом на 06.08.1999) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.10.2024)

31. Про граничні норми добових витрат для відрядження членів екіпажів суден, інших транспортних засобів та суми, що спрямовуються на їх харчування замість добових витрат: Постанова КМУ від 02.02.2011 р. №73 (Редакція станом на 24.02.2015) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : [\https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-2011-%D0%BF (дата звернення :23.07.2024)

32. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Інструкція від 30.11.1999 №291 (Редакція станом на 29.10.2019) // База даних "Законодавство України" / Міністерство Фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (дата звернення 10.10.2024).

33. Про затвердження Змін до Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон: Наказ від 17.10.2023 № 560 (Редакція станом на 07.11.2023) // База даних "Законодавство України" / Міністерство Фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1869-23> (дата звернення 12.09.2024)

34. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: Постанова Правління НБУ від 29.07.2022 № 163 (Редакція станом на 28.12.2023) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22> (дата звернення: 25.09.2024).

35. Про затвердження Інструкції про службові відрядження в межах України та за кордон: Наказ від 13.03.98 № 59 (у редакції наказу МФ від 17.03.2011 р. N 362) (Редакція станом на 07.11.2023) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0218-98> (дата звернення: 25.09.2024).

36. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ від 07.02.2013 N 73 (Редакція станом на 23.07.2019) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 23.09.2024).

37. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ від 08.10.99 р. №237 (Редакція станом на 03.11.2020) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 25.09.2024).

38. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання": Наказ від 31.01.2000 № 20 (Редакція станом на 03.11.2020) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення: 23.09.2024).

39. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ від 30.11.2001 р. № 559 (Редакція станом на 03.01.2024) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (дата звернення: 30.09.2024).

40. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ від 29.11.99р №290 (Редакція станом на 03.11.2020) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 27.09.2024).

41. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ від 31.12.1999 № 318 (Редакція станом на 09.08.2013) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 30.09.2024).

42. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»: Наказ від 10.08.2000 № 193 (Редакція станом на 24.09.2024) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/REG4736> (дата звернення: 28.09.2024).

43. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ від 24.05.1995 № 88 (Редакція станом на 03.08.2018) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 01.09.2024).

44. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ від 02.09.2014 №879 (Редакція станом на 29.07.2022) // База даних «Законодавство України» / Міністерство Фінансів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14> (дата звернення: 15.09.2024).

45. Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати: Постанова від 8 лютого 1995 р. № 100 (Редакція станом на 12.09.2023) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF> (дата звернення 07.09.2024)

46. Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей: Постанова КМУ від 22.01.1996 № 116 (Редакція станом 07.12.2011) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/kp960116?an=1&ed=2011_12_07 (дата звернення 16.08.2024).

47. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ від 28.03.2013 № 433 (Редакція станом на 02.02.2024) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13> (дата звернення: 12.10.2024).

48. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. №2374-III (Редакція станом на 31.12.2023) // База даних «Законодавство України»

/ ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14> (дата звернення: 15.10.2024).

49. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: Постанова від 02.02.2011 № 98 (Редакція від 28.06.2024) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-%D0%BF> (дата звернення: 02.10.2024).

50. Проскуріна Н.М. Резерв сумнівних боргів: удосконалення методики розрахунку : *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць*, 2014. Випуск 25. С. 195-199.

51. Собчишин В.М., Драчук С.О., Джангіров О.Г., Домбровський А.Ю. Управління дебіторською заборгованістю підприємства з метою уникнення кризи неплатежів. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8320>

52. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. № 2(88). С. 116–125. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37945/Dub_2022_2.pdf

53. Терещенко М. К. Деякі аспекти удосконалення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості підприємства / М. К. Терещенко. – *Економічний вісник*. – 2014. – № 1. – С. 107–113

54. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України : підруч. для студ. вищ. навч. ек. спец. 6-те вид., допов. і перероб. К. : А.С.К., 2013. 982 с.

55. Українська база статистичної інформації // Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 07.08. 2024).

56. Уманська В.Г. Аудит: навч.-метод. посіб. Черкаси: ЧНУ, 2021. 122 с

57. Утенкова К.О. Аудит: Навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 408 с.

58. Фаренюк О.П., Таранюк К.М., Бровко О.Т. Особливості поточної

дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги.
URL: <http://intkonf.org/farenyuk-op-taranyuk-km-brovko-ot-osoblivosti-potochnoyi-debitorskoyi-zaborgovanosti-za-produktsiyu-tovari-roboti-i-poslugi/> (дата звернення: 12.08.2024).

59. Фінансовий облік : підруч. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь та ін. ; за ред. Крупки Я. Д. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 451 с.

60. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 (Редакція від 03.09.2024) // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.10.2024).

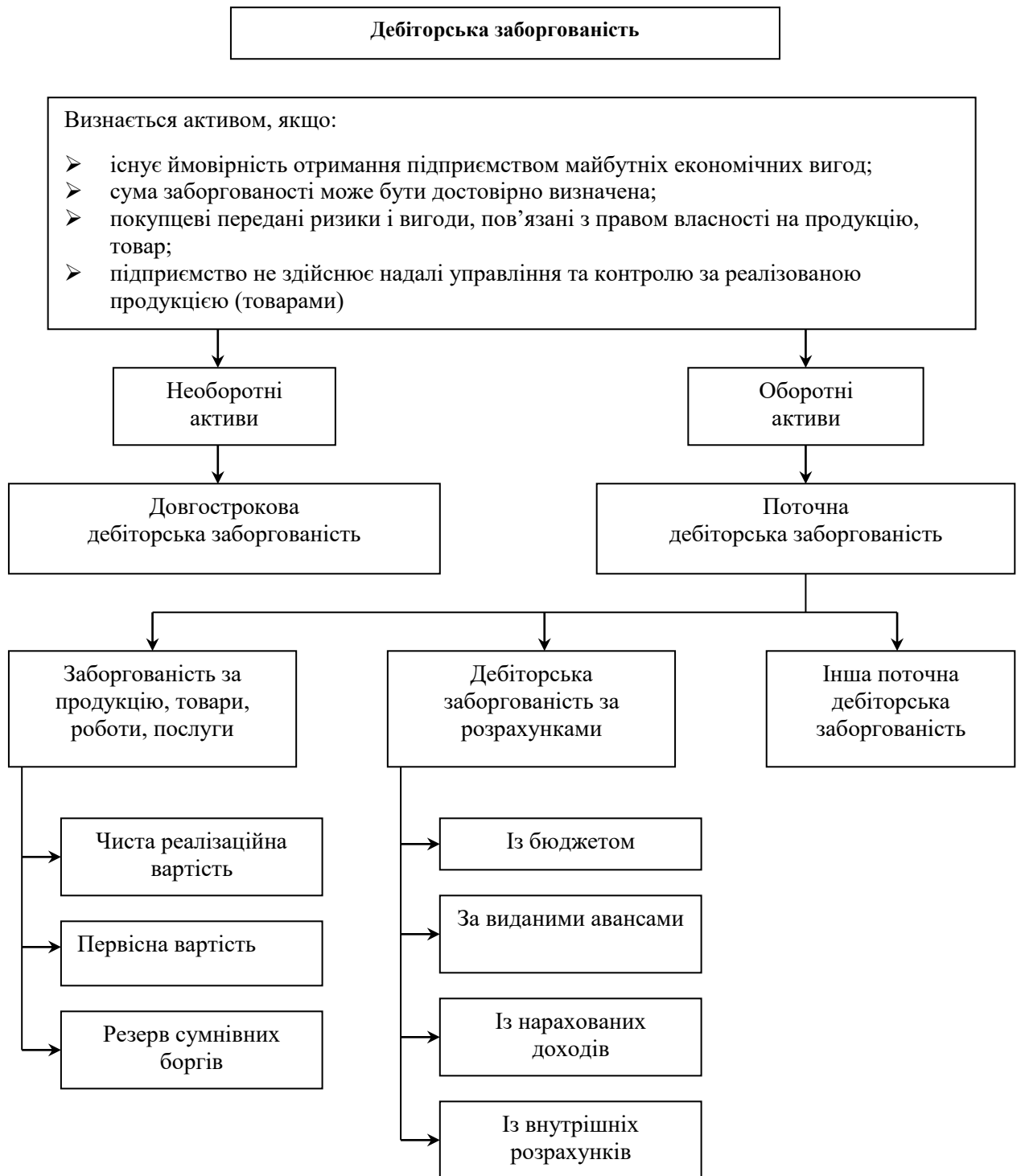
61. Чорнобривець М.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / М. М. Чорнобривець // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2013. – Вип. 23. – С. 241 – 247.

62. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : підруч. 4-те вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2015. 572 с.

63. Щодо мінімального розміру добових витрат для працівників підприємств, які не фінансуються (утримуються) за рахунок бюджету: Лист ДПС України от 6.10.2011 № 1033/5/15-1416 URL: <https://online.dtki.ua/2012/04/42567> (дата звернення 02.09.2024).

64. Щодо службових відряджень: Лист Мінфін от 22.11.2011 № 31-07230-16-10/28802 URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=07TJ34DAC3> (дата звернення 06.09.2024)

ДОДАТКИ

Рисунок А.1- Критерії визнання активом дебіторської

Додаток Б

Звіт про фінансовий стан (Баланс) ТОВ «Сервіс»

станом на 31 грудня 2021 року

Актив	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
I. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ			
Нематеріальні активи:		-	-
залишкова вартість	1000	-	-
первісна вартість	1001	-	-
знос	1002	-	-
Незавершене будівництво	1005		
Основні засоби:			
залишкова вартість	1010	102,7	103,2
первісна вартість	1011	132,9	132,5
знос	1012	30,2	29,3
Довгострокові фінансові інвестиції:		-	-
-які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-
-інші фінансові інвестиції	1035	-	-
Довгострокова фінансова заборгованість	1040	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Інші необоротні активи	1050	-	-
Усього за розділом I	1095	102,7	103,2
II. ОБОРОТНІ АКТИВИ			
Запаси:	1100		
виробничі запаси	1101	-	-
незавершене виробництво	1102	-	-
готова продукція	1103	-	-
товари	1104	87,8	674,4
Поточні біологічні активи	1110	-	-
Векселі одержані	1120	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:		-	-
чиста реалізаційна вартість	1125	2553,7	2291,8
первісна вартість	1126	2553,7	2291,8
резерв сумнівних боргів	1127	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	-	11,4
з бюджетом	1135	28,2	98,6
з нарахованих доходів	1140	-	-
із внутрішніх розрахунків	1145	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	4,0	8,6
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
- у національній валюті	1165	24,2	34,8
Витрати майбутніх періодів	1170	-	-
Інші оборотні активи	1190		22,8
Усього за розділом II	1195	2697,9	3096,8
III. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ, ЩО УТРИМУЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОДАЖУ ТА ГРУПИ ВИБУТТЯ	1200	-	-
Баланс	1300	2800,6	3200,0

Додаток Б (продовження)			
Пасив	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
I. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Зареєстрований капітал	1400	90,0	90,0
Капітал у дооцінках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	12,2	50,0
Резервний капітал	1415	14,8	30,0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	86,7	91,9
Неоплачений капітал	1425	-	-
Вилучений капітал	1430	-	-
Усього за розділом I	1495	203,7	261,9
II. ДОВГОСТРОКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	124,6
Довгострокові забезпечення	1520	-	16,0
Цільове фінансування	1525	-	-
Усього за розділом II	1595	-	141,6
III. ПОТОЧНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ			
Короткострокові кредити банків	1600	130,1	504,4
Поточна кредиторська заборгованість за:			
- довгостроковими зобов'язаннями	1610		
- за товари, роботи, послуги	1615	1669,3	1576,9
- розрахунками з бюджетом	1620	157,0	140
- зі страхування	1625	54,8	67,2
- з оплати праці	1630	88,2	92,0
Поточні забезпечення	1660	-	-
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Інші поточні зобов'язання (з одержаних авансів, внутрішніх розрахунків)	1690	497,5	416,0
Усього за розділом III	1695	2596,9	2796,5
IV. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ, УТРИМУВАНИМИ ДЛЯ ПРОДАЖУ, ТА ГРУПАМИ ВИБУТТЯ	1700	-	-
БАЛАНС		2800,6	3200,0

Додаток В

Таблиця В.1- Порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій з реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг)

№ з\п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
<i>Якщо відвантаження готової продукції передуює оплаті від покупця</i>			
1	На відпускну ціну відвантаженої покупцеві готової продукції (товарів, робіт, послуг)	36	701(702,703)
2	На суму ПДВ за встановленою ставкою	701(702,703)	641
3	На собівартість відвантаженої готової продукції, товарів, робіт, послуг	901	26
		902	28
		903	23
4	На витрати з реалізації (реклама, транспорт, амортизація, зарплата продавцям)	93	685; 131;661
5	Визначення фінансового результату: а) списання чистого доходу на фінансовий результат	701(702,703)	791
	б) списання витрат з реалізації на фінансовий результат	791	901(902,903)
6	Віднесення фінансового результату на рахунок 44 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» (в кінці місяця після нарахування податку з прибутку):		
	а) якщо отриманий прибуток б) якщо отриманий збиток	791 442	441 791
7	Надходження оплати за реалізовану продукцію		
<i>При попередній оплаті від покупця за продукцію</i>			
8	На суму передоплати від покупця (з ПДВ)	311	681
9	Одночасно на суму ПДВ	643	641
10	Відвантаження готової продукції покупцеві: - на відпускну вартість - на суму ПДВ в доході від реалізації - списання фактичної собівартості продукції (робіт, послуг)	36	701
		701	643
		901	26
		903	23
11	Погашення дебіторської заборгованості взаємозаліком	681	36
12	Відображення фінансового результату шляхом зіставлення чистого доходу і витрат з реалізації	701	791
		791	901,903

Джерело: узагальнено автором на підставі [16]

Додаток Г

Характеристика методів обліку безнадійних боргів						
Методи обліку безнадійних боргів	Суть	Бухгалтерський запис		Переваги	Недоліки	
		Дт	Кт			
1	2	3	4	5	6	
Метод прямого списання	Попередня оцінка і записи безнадійних боргів не здійснюються. Безнадійний борг відбивається на рахунках в той період, коли достовірно відомо, що рахунок не буде сплачений	«Сумнівн і і безнадійн і борги» Рах. 944	«Розрахунки з покупця ми і замовникам и» Рах. 36	Простий використання	Досить складно визначити момент часу, коли дебіторську заборгованість можна вважати безнадійною. Дебіторська заборгованість в балансі не може бути оцінена за чистою вартістю реалізації	
Метод нарахування резерву	Оцінка очікуваної величини безнадійних боргів здійснюється на основі загальної дебіторської заборгованості з використанням двох підходів: 1. Виходячи з даних Звіту про фінансові результати – на основі загальної величини реалізації. Сума резерву розраховується як твір відсотка безнадійних боргів в загальному об'ємі продажів за минулі періоди і величини продажів поточного періоду	«Сумнівн і і безнадійн і борги» Рах. 944	«Резерв сумнівних боргів» Рах. 38	Обумовлює виникнення витрат по безнадійних боргах, побічно скорочує дебіторську заборгованість в той період, коли буде проведена реалізація продукції. Дотримання принципу відповідності доходів і витрат. Початкове сальдо рахунку «Резерв сумнівних боргів» ігнорується, оскільки витрати по безнадійних боргах оцінюються у взаємозв'язку з номінальною сумою продажів.	Відносна складність розрахунків. Відносна оцінка резерву сумнівних боргів.	
	2. Виходячи з даних Балансу. Сума резерву розраховується як добуток % безнадійних боргів в загальному об'ємі дебіторської заборгованості по рах. за минулі періоди і величини дебіторської заборгованості по рах. поточного року. % безнадійних боргів може бути розрахований на основі: всієї суми дебіт. заборгованості по рахунках; ідентифікованій дебіторській заборгованості по рахунках, згрупованих по термінах оплати.			Обумовлює дотримання принципу обачності. Отримання найбільш точної поточної вартості дебіторської заборгованості в Балансі.	Недотримання принципу відповідності витрат по сумнівних і безнадійних боргах і доходів в періоді, в якому була вироблена реалізація.	

Додаток Д

Методи визначення резерву сумнівних боргів на прикладах, їх переваги та недоліки

1. Метод розрахунку резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості

Для визначення резерву сумнівних боргів підприємство застосувало угруповання дебіторської заборгованості. Як період спостереження для розрахунку коефіцієнта сумнівності було обрано I півріччя 2021 року.

На 01.07.2021 р. у підприємства нараховується дебіторської заборгованості у розмірі 500000 грн., зокрема по I групі – 300000 грн., по II групі – 180000 грн., по III групі – 20000 грн. Визначимо резерв сумнівних боргів на 01.07.2021 р. (табл. Д.1).

Коефіцієнт сумнівності відповідної групи дебіторської заборгованості складає:

I група – $(0/250000 + 0/215000 + 25/310000 + 0/400000 + 6/350000 + 0/300000) / 6 = 0,016 = 1,6\%$

II група – $(10/100000 + 0/75000 + 7/115000 + 0/120000 + 8/135000 + 10/180000) / 6 = 0,046 = 4,6\%$

III група – $(20/60000 + 0/80000 + 30/50000 + 0/30000 + 15/75000 + 5/20000) / 6 = 0,23 = 23,0\%$

Таблиця Д.1 - Дані для визначення резерву сумнівних боргів на підставі розрахунку коефіцієнта сумнівності

Місяць	Фактично списана безнадійна дебіторська заборгованість, тис. грн.			Сальдо дебіторської заборгованості на кінець місяця, тис. грн.		
	1 група	2 група	3 група	1 група	2 група	3 група
Січень	–	10	20	250	100	60
Лютий	–	–	–	215	75	80
Березень	25	7	30	310	115	50
Квітень	–	–	–	400	120	30
Травень	6	8	15	350	135	75
Червень	–	10	5	300	180	20
Разом	31	35	70	–	–	–

Таким чином, резерв сумнівних боргів на 01.07.2021 р. складає:

$$300000 * 0,016 + 180000 * 0,046 + 20000 * 0,23 = 17680 \text{ грн.}$$

2. Метод розрахунку резерву сумнівних боргів виходячи з платоспроможності окремих дебіторів

Цей метод доцільно використовувати., якщо у підприємства обмежена кількість дебіторів і за кожним з них у підприємства є інформація щодо можливості погашення ними дебіторської заборгованості.

При визначенні величини резерву сумнівних боргів виходячи з

платоспроможності окремих дебіторів, підприємство на дату складання фінансової звітності повинне провести вивчення платоспроможності по кожному дебітору і вивести індивідуальний коефіцієнт сумнівності, за яким потім визначити суму резерву. Сума резервів за кожним з дебіторів дасть загальну суму резерву сумнівних боргів по підприємству. Приклад розрахунку наведено в табл.2.

За даними табл. Д.2 резерв сумнівних боргів, визначений на підставі оцінки платоспроможності окремих дебіторів, склав 10160 грн.

При цьому чиста реалізаційна вартість складає: $244,1 - 10,2 = 233,9$ тис. грн.

Таблиця Д. 2 - Дані для визначення резерву сумнівних боргів на підставі оцінки платоспроможності окремих дебіторів

№ з/п	Покупці	Сума заборгован., грн.	Коефіцієнт сумнівності	Сума нарахованого резерву, грн.
1	Покупець А	22000	0,05	1100
2	Покупець Б	14200	0,10	1420
3	Покупець С	16900	-	-
	Інші покупці	19100	0,04	7640
	Разом	244100	0,042	10160

Кожен з розглянутих методів визначення резерву сумнівних боргів має свої переваги і недоліки.

1. Оцінка резерву методом класифікації дебіторської заборгованості хоча і достатньо складна в технічному виконанні, але заснована на фактичних даних підприємства, що є у розпорядженні бухгалтера. З іншого боку, при цьому методі коефіцієнт сумнівності, визначений за даними попередніх періодів і за боргами інших дебіторів, механічно розповсюджується на дебіторську заборгованість звітного року, що може викликати сумніви в достовірності результату.

2. Оцінка резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів навпаки заснована на аналізі платоспроможності конкретних дебіторів станом на дату балансу, що в цілому викликає до них більше довіри. Цей метод є об'єктивнішим. З іншого боку, він трудомісткий і вимагає наявності повної і достовірної інформації про фінансовий стан і ступінь платоспроможності дебіторів, що в сучасних умовах дуже складно.

З урахуванням викладених обставин метод оцінки резерву, заснований на платоспроможності дебіторів, доцільно використовувати тільки для підприємств, що мають обмежений круг постійних покупців, з якими налагоджені довірчі партнерські відносини і щодо фінансового стану яких є достовірна інформація. У всіх інших випадках доцільнішим є застосування методу, заснованого на класифікації дебіторської заборгованості.

Додаток Ж

Таблиця Д.1- Облік розрахунків з покупцями з використанням відсоткових та безвідсоткових векселів

№	Зміст операції	Дт	Кт	Сума,гр н
Порядок обліку відсоткових векселів				
1	Отримання векселя від покупця	34«Короткострокові векселі отримані»	36«Розрахунків з покупцями і замовниками»	24000
2	Нарахування відсотків за векселем за місяць (щомісячно до погашення) (1200:3)	373«Розрахунки з нарахованих доходів»	732 «Відсотки отримані»	400
3	Відображення суми податкових зобов'язань з ПДВ	732	641«Розрахунки за податками»	66,6
4	Погашення векселя грошовими коштами	31«Рахунки в банку»	34 373	25 200** 24 000* 1200
Порядок обліку безвідсоткових векселів				
1	01.03.2021 Отримання векселя: - на вартість реалізованих товарів - на суму відсотків	34 34	36 69	10800 1200
2	31.03.2021 і 30.04.2021 Нарахування відсотків за місяць (1200:2) Відображення податкових зобов'язань з ПДВ (з відсотків)	69 732	732 641	600 100
3	30.04.2021 Погашення векселя грошовими коштами	31	34	12000з

*24000 грн. – номінальна вартість векселя;

**25200 грн. – вартість погашення векселя.

Додаток К

Порядок відображення в бухгалтерському обліку підприємства операцій з нарахування і отримання відсотків при продажу партії товарів з відстроченням платежу.

Партія товару вартістю 6600 грн. (в т.ч. ПДВ 20% – 1100 грн.) продається на умовах відстрочення платежу. Згідно договору, підприємство-покупець повинне перерахувати первинний внесок у розмірі 25% його вартості, тобто 1650 грн. (в т.ч. ПДВ 20% – 275 грн.). Первинний внесок перерахований в 12.06.2020 р. Товар відвантажений покупцеві 13.06.2020 р. За відстрочення платежу щомісячно налічується відсотки в сумі 330 грн. (в т.ч. ПДВ 20% – 55 грн.). Остаточний розрахунок за товар згідно договору буде здійснений через три місяці починаючи з дня відвантаження. На рахунках бухгалтерського обліку ця операція буде відображена таким чином (табл. Ж.1):

Таблиця Ж.1- Порядок відображення в бухобліку операцій з нарахування і отримання відсотків при продажу товарів з відстроченням платежу.

Первинний документ	Дата	Зміст операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
			дебет	кредит	
Банківська виписка	12.06.20 р.	1. Надійшов початковий внесок від покупця (25%)	311	681	8250,00
Податкова накладна	12.06.20 р.	2. Відбита сума податкових зобов'язань з ПДВ	643	641/ПДВ	1375,00
Витратна накладна	13.06.20р.	3. Відвантажена партія товару покупцеві і відображено дохід від реалізації	361	702	33000,00
Податкова накладна	13.06.20р.	4. Відображена сума податкових зобов'язань з ПДВ	702	641/ПДВ	4125,00
Витратна накладна	13.06.20р.	5. Списана сума податкових зобов'язань з ПДВ	702	643	1375,00
Бухгалтерський реєстр	13.06.20р.	6. Списана собівартість реалізованого товару	902	281	20000,00
Бухгалтерська довідка	13.06.20р.	7. Сформований фінансовий результат:			
		– на фінансовий результат списана собівартість реалізованого товару;	791	902	20000,00
		– на фінансовий результат списаний дохід від реалізації товару	702	791	33000,00
Бух. довідка	13.06.20р.	8. Здійснений залік заборгованості	681	361	8250,00
Договір, бух.реєстр	30.06.20р.	9. Відображена сума нарахованих відсотків до отримання	373	732	1650,00
Податкова накладна	30.06.20р.	10. Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	732	641/ПДВ	275,00
Бух. довідка	30.06.20 р.	11. Списаний дохід від нарахованих відсотків на фінансові результати	732	792	1375,00
Проводки, подібні 9-11 роблять також в 31.07.20 р. і в 31.08.20 р.					
Банківська виписка	13.09.20р.	12. Отримана оплата від покупця:			
		– у сумі непогашеної заборгованості за товар	311	361	24750,00
		– у сумі відсотків	311	373	1950,00

Додаток Л

Таблиця К.1- Відомості про рахунки і облікові реєстри, на яких формується інформація щодо іншої поточної дебіторської заборгованості

Склад іншої поточної дебіторської заборгованості			
№ рах. або субрах.	Назва рахунку або субрахунку	Характеристика рахунку або субрахунку	Облікові реєстри синтетичного/аналітичного обліку
372	«Розрахунки з підзвітними особами»	Ведеться облік з підзвітними особами На цьому субрахунку відбивається рух грошових коштів, виданих підзвітним особам підприємства на придбання ТМЦ, оплату послуг, здійснення витрат на відрядження і тому подібне	Розділ 1 Журналу 3, Відомість 3.2
374	Розрахунки за претензіями	Ведеться облік розрахунків за претензіями, що висунуті постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за висунутим і визнаним штрафам, пеням, неустойкам	Розділ 1 Журналу 3, Відомість 3.2
375	Розрахунки по відшкодуванню нанесених збитків	Ведеться облік розрахунків по відшкодуванню нанесених збитків в результаті недостач і втрат від псування цінностей, недостач і крадіжок грошових коштів, якщо винуватець знайдений	Розділ 1 Журналу 3, Відомість 3.2
376	Розрахунки за позиками членам кредитних спілок	Ведеться облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок в кредитних спілках	Розділ 1 Журналу 3, Відомість 3.2
377	Розрахунки з іншими дебіторами	Ведеться облік розрахунків по інших операціях, облік яких не відображений на інших субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з іншими дебіторами», зокрема розрахунки за операціями, пов'язаними із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), всі види розрахунків з робочими (окрім розрахунків з оплати праці і з підзвітними особами), інші розрахунки	Розділ 1 Журналу 3, Відомість 3.2
65	Розрахунки за страхуванням	Ведеться облік розрахунків за збори на обов'язкове державне пенсійне страхування, на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття і тому подібне, по індивідуальному страхуванню персоналу підприємства, страхуванню майна і інших розрахунків зі страхування	Розділ 3 Журнали 5.5А
66	Розрахунки з оплати праці	Ведеться узагальнення інформації щодо розрахунків з персоналом, які відносяться як до облікового, так і до не облікового складу підприємства, з оплати праці (за всіма видами зарплати, премій, допомоги тощо), а також розрахунки за не отриману у встановлений термін суму оплати праці (розрахунки з депонентами)	Розділ 3 Журнали 5.5А
685	Розрахунки з іншими кредиторами	Ведеться облік операцій, не передбачених для обліку на інших субрахунках рахунків 68 «Розрахунки за іншими операціями», а саме: з різними організаціями за операціями некомерційного характеру (учбовими і науково-дослідними закладами і тому подібне); по інших операціях	Розділ 1 Журналу 3, Відомість 3.5

Додаток М

Звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт

Назва підприємства Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ	ТОВ «Сервіс»									
	3	4	2	5	6	7	2	3		
Відділ	Посада начальник відділу постачання									
Цех	Професія									
П. І. Б.	Буглаєв Віталій Леонідович									
Ідентифікаційний номер	0	1	2	3	5	6	7	0	1	1
Звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт N <u>1</u> від 16 січня 2021 р.										
Призначення авансу Поточні потреби- придбання канцтоварів						Доцільність проведеної витрати підтверджую: 1282,00 грн.				
Залишок _____ попереднього авансу						Сума 16 січня 2021 р.				
Перевитрата (за наявності)						0,00 ПІДПИС				
Одержано (від кого, N та дата документа)						Звіт перевірено				
1. видатковий касовий ордер № 2 від 15.01.21						300,00 Розділ _____ пар. ст. _____				
2.						До затвердження				
3.						1282,00 грн.				
Усього отримано						1500,0 0 Дата 16.01.21 20_р.				
Витрачено						1482,0 0 Бухгалтер				
Залишок						18,00 Звіт затверджено в сумі				
Перевитрата						Одна тисяча чотириста вісімдесят дві гривні 00 копійок				
Додаток <u>3</u> документів						(прописом) 16 січня 2021 р. _____ (підпис)				
Залишок унесений _____ у сумі 18,00 грн. за касовим ордером N 4 від 16.01 2021 р.										
Перевитрата видана _____										

Проводка № за січень 2021р.

ДЕБЕТ		
рахун ок	карт	сума
209		1235 00
641		247 00
КРЕДИТ		
372		1282 00

РОЗПІСКА. Прийнятий на перевірку від _____ аванс. звіт _____ грн.
2021_р. На суму _____ 2021_р. ПІДПИС _____ документів _____

16 січня 2021 р. Підпис _____ Перелік документів наведено на звороті.

Додаток Н

Порядок відображення в обліку результатів інвентаризації за даними умовного прикладу.

Умовні дані: На складі підприємства виявлено нестачу товарів на суму 2 000 грн, з якої 1 500 грн — понаднормова нестача, а 500 грн — у межах норм природного убутку. При придбанні цих товарів відображався ПДВ, тому на понаднормову вартість їх нестачі нараховано податкове зобов'язання з ПДВ 300 грн (1 500 грн × 20 %). Згідно з незалежною оцінкою, проведеною суб'єктом оціночної діяльності, вартість збитків, що підлягають відшкодуванню винною особою, становить 1 000 грн. Вартість послуг оцінки — 200 грн без ПДВ. Установлено винну у нестачі особу, яка відшкодувала (внесла до каси готівкою) заподіяну підприємству шкоду в сумі 1 000 грн. Бухгалтерський облік цих операцій наведено в табл. Л.1.

Таблиця Л.1- Відображення в обліку підприємства результатів інвентаризації і операцій з відшкодування нанесених збитків

Первинний документ	Дата	Зміст операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
			дебет	кредит	
Акт інвентаризації	30.12	1. Списана на витрати вартість недостачі товарів	84	281	2000,00
			947	84	2000,00
Акт інвентаризації, бух. довідка	30.12	2. Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ на понаднормову нестачу	84	641/ПДВ	300,00
			947	84	300,00
Видатковий касовий ордер	30.1	Здійснено оплату суб'єкту оціночної діяльності	685	311	200
Бухгалтерська довідка	30.01	Отримано звіт про оцінку майна	84	685	200
			949	84	
Бухгалтерська довідка	30.12	Відображено за балансом вартість нанесеного збитку	072	—	1000,00
Акт інвентаризації	30.12	Відображена сума недостачі, що належить відшкодуванню винною особою	375	716	1000,00
Бухгалтерська довідка	30.12	Вартість ТМЦ списана із забалансового рахунку (одночасно із спис. суми збитку на винну особу)	—	072	1000,00
Прибутковий касовий ордер	30.12	Внесено винною особою суму нестачі до каси підприємства	301	375	1000,00
Бухгалт. довідка	30.12	Сформований фінансовий результат від операції зі списання суми недостачі і відшкодування нанесених підприємству збитків			
		— списані на фінансовий результат втрати по недостачах ТМЦ	791	947, 949	2500,00
		— списаний на фінансовий результат дохід від відшкодування вартості раніше списаних в результаті недостачі ТМЦ	716	791	1000,00
Платіжне доручення	04.01	Відображено перерахування до бюджету суму ПДВ	641/ПДВ	311	300,00

Додаток П

Перелік інформації, необхідної для проведення аудиту дебіторської заборгованості

Досьє _____ Аудиторська фірма _____
 Клієнт _____ Реєстраційний номер ліцензії _____
 Період перевірки _____ Аудитор (асистент) _____
 Номер (шифр) документа _____

№ з/п	Перелік необхідних даних	Посилання на досьє
1	Перелік видів або категорій продукції, що реалізуються в кредит; встановлення обігу по кожному виду	
2	Кількість і адреси центрів (пунктів) по відвантаженню товарів	
3	Характеристика клієнтів (придбання товарів з метою продажу, для власних потреб, оптом, в роздріб, на експорт та інше)	
4	Список основних покупців (в порядку зменшення обсягу придбаних товарів)	
5	Обсяг реалізації і виставлених рахунків Всього _____ Зокрема: передоплата; оплата готівкою або чеком; продаж в кредит; бартерні розрахунки; оформлення вексями	
6	Торгова і фінансова політика підприємства: спосіб реалізації товарів; система реклами; тарифна цінова політика; надання відстрочення платежів або знижок; гарантійні зобов'язання, що надаються; визначення безнадійних і сумнівних боргів	
7	Загальна схема системи виставлення рахунків	
8	Елементи системи внутрішнього контролю за станом дебіторської заборгованості	

Складена аудитором _____
 (підпис) (дата)

Додаток Р

Аудиторська фірма _____

Робочі документи до розділу
"Аудит дебіторської заборгованості"

Підприємство _____

Період перевірки _____

ТЕСТ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Мета контролю- з'ясувати чи:

1. Продаж товарів чи послуг представляє дійсні операції та реєструється вчасно і точно у відношенні рахунка, суми і періоду.
2. Грошові надходження відповідають балансовим рахункам дебіторів.
3. Повернення товарів замовниками чи інші резерви затверджуються і реєструються точно щодо рахунка, суми і періоду.
4. Усі замовлення відповідним чином затверджуються з урахуванням ризику неплатежу, сумнівні рахунки визначаються і забезпечуються вчасно.

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			Примітки
		Так	Ні	Інформація відсутня	
1	2	3	4	5	6
1.	Чи одержання авансів залежить від виписки рахунків				
2.	Чи виписка рахунків і відвантаження залежать від роботи з коштами й іншим обліком дебіторської заборгованості				
3.	Чи виписка рахунків залежить від відправлення і збереження товарно-матеріальних запасів				
4.	Чи контроль відповідності вимогам замовника залежить від дебіторської заборгованості, бухгалтерського обліку і роботи з грошовими коштами				
5.	Чи ведення аналітичного обліку дебіторської заборгованості залежить від ведення головної книги				
6.	Чи у випадку виходу у відпустку співробітника, в обов'язок якого входить робота з дебіторською заборгованістю, призначають іншого виконувати його обов'язок				

Додаток С

Результати оцінки стану внутрішнього контролю дебіторської заборгованості

Досьє _____ Аудиторська фірма _____
 Клієнт _____ Реєстраційний номер ліцензії _____
 Період перевірки _____ Аудитор (асистент) _____
 Номер (шифр) документу _____

Оцінка стану внутрішнього контролю реалізації та дебіторської заборгованості

№ з/п	Напрямок оцінки аудитором внутрішнього контролю дебіторської заборгованості	Коментарі та посилання на документи
1	Контроль повноти відображення: на всі відвантажені товари виставлено рахунки і зареєстровано в обліку; на всі повернуті товари і визнані претензії покупців зроблено відповідні виплати і записи в обліку; зареєстровано всі отримані аванси.	
2	Контроль реальності записів: усі виставлені рахунки відповідають відвантаженим товарам; усі виплачені компенсації відповідають здійсненим поверненням продукції або визнаним претензіям.	
3	Контроль правильності розрахунків: рахунки виписані відповідно до затверджених цін, кількості відвантажених товарів, установлених законодавством податків та інших обов'язкових платежів; рахунки, за якими оплата викликає сумнів, швидко встановлюються; рахунок за товари і самі товари відправлено на адресу одного й того самого підприємства (особи).	
4	Контроль відповідності та своєчасності облікової реєстрації: усі рахунки зареєстровані бухгалтером одночасно зі здійсненням постачання (в одному і тому ж обліковому періоді); бухгалтерські книги (журнали, відомості) правильно підраховані; правильно розраховано резерв сумнівних боргів і списано безнадійні борги з віднесенням їх на витрати звітного періоду.	
5	Контроль правильності розподілу функціональних обов'язків персоналу клієнта, пов'язаних з реалізацією та обліком дебіторської заборгованості.	
6	Результати внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості.	

Складена аудитором

_____
(підпис)_____
(дата)

Додаток Т

Аудиторська фірма _____ Робочі документи до розділу
 "Аудит дебіторської заборгованості"
 Підприємство -----
 Період перевірки -----

ПРОГРАМА АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

№	Перелік аудиторських процедур	Виконавець	Індекс робочого документу	Примітка
3	Визначення великих дебіторів і складання їх переліку		2.1.3.6	
4	Направлення запитів на підтвердження заборгованості		2.1.3.20	
	Перевірка наявності договорів і їх реєстрації в спеціальному журналі		Копія журналу	
6.	Перевірка правильності оформлення документів на відвантаження і своєчасного їх надання у бухгалтерію			Копія графіка документо -обігу
7.	Перевірка повноти і своєчасності оплати рахунків на основі реєстрів обліку		2.1.3.7	
8.	Перевірка розрахунків з використанням векселів		2.1.3.36	
9.	Направлення запитів покупцям на предмет підтвердження ними видачі векселів		2.1.3.21	
10.	Перевірка розрахунків за товарообмінними операціями : - наявність договору - акта взаємозаліку - застосування звичайних цін - застосування відповідної кореспонденції рахунків			
11.	Встановлення випадків закриття дебіторської заборгованості "незвичайними" бухгалтерськими записами, об'єднання дебіторської і кредиторської заборгованості- сторнування зроблених відвантажень, необгрунтоване списання заборгованості на витрати, перенесення її на інші рахунки		2.1.3.34	
12.	Збирання підтверджень того, що поточна дебіторська заборгованість визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації			Описово
13.	Проведення тестів відсікання по сумах доходу на межі періоду: - реалізація відбулася до 31.12 а відображено в обліку після 31.12 - реалізація відбулася після 31.12, а відображено в обліку до 31.12			
14.	Оформлення окремим документом порушень при дослідженні документів операцій і записів		2.1.3.8	
15.	Визначення розбіжностей між отриманими відповідями на відправлені запити щодо підтвердження дебіторської заборгованості із наявними на підприємстві актами звірень і залишків в аналітичному обліку дебіторської заборгованості		2.1,3,9	

16	Перевірка правильності відображення дебіторської заборгованості у балансі та повноти інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності			
17.	Перевірка результатів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості			Ксерокопія порівняльної відомості
18.	Перевірка обґрунтованості списання ДЗ на витрати		2.1.3.19	
II. АУДИТ ПРАВИЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ				
1.	Аудит доцільності обраного методу створення резерву сумнівних боргів			Ксерокопія наказу
2.	Перевірка правильності розрахунку коефіцієнта сумнівності		2.1.3.10	
3.	Перевірка правильності нарахування резервів сумнівних боргів		2.1.3.11, 2.1.3.33	
4.	Перевірка правильності відображення у бухгалтерському обліку погашення заборгованості, що була раніше віднесена до сумнівної		2.1.3.37	
5.	Перевірка кореспонденції рахунків по створенню резерву і списанню сумнівної заборгованості			
6.	Перевірка відповідності залишку по рахунку 38 "Резерв сумнівних боргів" даним балансу			
III. АУДИТ БЕЗНАДІЙНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ				
1.	Визначення заборгованості за терміном позовної давності, що минув		2.1.3.12	
2.	Перевірка джерела списання безнадійної заборгованості		2.1.3.12	
	Визначення джерела списання безнадійної заборгованості, якщо не вистачає створеного раніше резерву сумнівних боргів		2.1.3.12	
4.	У випадку постійної недостатності резерву сумнівних боргів для списання безнадійної заборгованості проаналізувати можливість перегляду порядку створення резерву сумнівних боргів			
5.	Звірка списання безнадійної заборгованості з обліком на забалансовому рахунку			
6.	Перевірка випадків перерахування, (погашення) боржником (дебітором) боргу після визнання його безнадійним на предмет відображення доходу			
IV. РОЗРАХУНКИ ЗА ВИДАНИМИ АВАНСАМИ				
1	Звірення залишків заборгованості за даними головної книги з залишками в облікових регістрах		2.1.3,4	
2.	Перевірка наявності актів звірення і відповідності їх даним аналітичного і синтетичного обліку		2.1.3.5	
3.	Визначення дебіторів, на адресу яких перераховані великі суми авансів		2.1.3.13	
4.	Направлення запитів на підтвердження заборгованості		2.1.3,22	
5.	Перевірка наявності договорів і їх реєстрації в спеціальному журналі			Копія журналу реєстрації

6.	Визначення розбіжності між отриманими відповідями на відправлені запити по підтвердженню дебіторської заборгованості із наявними на підприємстві актами звірок і залишків в аналітичному обліку дебіторської заборгованості		2.1.3.9	
7.	Перевірка правильності відображення дебіторської заборгованості у балансі			
8.	Перевірка результатів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості за авансами сплаченими			Копія порівнювальної відомості
9.	Перевірка, чи містять залишки рахунку 371 "Розрахунки за виданими авансами" аванси, що можуть бути визнані поточними чи й такі, котрі будуть погашені протягом 12 місяців з дати балансу			
10.	Перевірка, чи сальдо по рахунку утворилося винятково при перерахуванні коштів або їхніх еквівалентів			
11.	Перевірка обґрунтованості списання дебіторської заборгованості на витрати		2.1.3.19	
V. АУДИТ РОЗРАХУНКІВ ЗА НАРАХОВАНИМИ ДОДОХОДАМИ				
1.	Перевірка операцій рахунку 373 "Розрахунки за нарахованими доходами" на предмет підтвердження того, що дана дебіторська заборгованість виникла в ході фінансової діяльності підприємства і повинна бути погашена протягом 12 місяців з дати балансу		2.1.3.14	
2.	Перевірка обґрунтованості списання дебіторської заборгованості на витрати		2.1.3.19	
VI. АУДИТ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ				
1.	Перевірка правильності ведення аналітичного обліку в розрізі кожної пред'явленої претензії		2.1.3.15	
2.	Перевірка стягнення за пред'явленими позовами		2.1.3.16	
3.	Перевірка відповідності даних аналітичного обліку з записами в журналі-ордері, головній книзі, балансі		2.1.3.4	
4.	Перевірка обґрунтованості списання дебіторської заборгованості на витрати		2.1.3.19	
VII. АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНИХ ЗБИТКІВ				
1	Перевірка, чи формується заборгованість за рахунком 375 "Розрахунки за відшкодування заподіяних збитків" одночасно з визнанням особи, винної у нестачі, псуванні і розкраданні матеріальних цінностей		2.1.3.17	
2	Перевірка, чи були в складі витрат підприємства до установаження винної особи фактично понесені збитки від нестач, псування, розкрадання		2.1.3.17	
3.	Перевірка в складі заборгованості сум нестач, псування і розкрадань, що виникли у результаті інвестиційної і фінансової діяльності		2.1.3.17	
4.	Перевірка правильності визначення розміру дебіторської заборгованості, що повинна бути відшкодована підприємству		2.1.3.17	
5	Перевірка обґрунтованості списання дебіторської заборгованості на витрати		2.1.3.19	
VIII. АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ІНШИМИ ДЕБІТОРАМИ				

1	Перевірка того, що залишок по рахунку 377"Розрахунки з іншими дебіторами" у собі містить:-заборгованість учасників спільної діяльності; -заборгованість за розрахунками із працівниками підприємства крім розрахунків по зарплаті і розрахунків з підзвітними особами; -- будь-яку дебіторську заборгованість, для якої не передбачено окремого рахунка відповідно до плану рахунків; -заборгованість, що не залежить від виду валюти і виду діяльності підприємства.		2.1.3,18	
2	Перевірка обґрунтованості списання дебіторської заборгованості на витрати		2.1.3.19	
ІХ. АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ІНОЗЕМНИМИ ПОКУПЦЯМИ				
1	Звірення залишку заборгованості за даними головної книги з залишками в облікових регістрах		2.1.3.4	
2	Перевірка наявності контрактів та їх реєстрац в спеціальному журналі		2.1.3.23	
3	Перевірка ведення бухгалтерського обліку експортних операцій з іноземними покупцями окремо по кожному контракту		2.1,3.24	
4	Звірення відповідності залишків з розрахунків окремо по кожному контракту на кінець року		2.1.3.25	
5.	Перевірка наявності застосування курсу валюти при відображенні експортних операцій		2.1.3.25 2.1.3.26	
6.	Перевірка правильності визначення курсових різниць на дату операції і на кінець звітного періоду		2.1.3.25 2.1.3.26	
7.	Виявлення порушень термінів розрахунків за експортними операціями		2.1.3.27	
8.	Перевірка нарахування в бухгалтерському обліку обов'язкових платежів та зборів згідно вантажної митної декларації при отриманні		2.1.3.32	
9.	Перевірка розрахунків по товарообмінних операціях зовнішньоекономічної діяльності: • наявність договору • акта взаємозаліку • застосування звичайних цін • застосування відповідної кореспонденції рахунків		2.1.3.35	
10.	Встановлення випадків закриття дебіторської заборгованості "незвичайними" бухгалтерськими записами, об'єднання дебіторської і кредиторської заборгованості, сторнування зроблених відвантажень, необґрунтоване списання заборгованості на витрати, перенесення її на інші рахунки		2.1.3.34	
11.	Оформлення окремим документом порушень при дослідженні документів, операцій і записів		2.1.3.28	

Додаток Ф

ЛИСТ – ЗАПИТ

Назва і адреса дебітора _____

Дата _____

Керівник підприємства _____

Відповідно до запиту наших аудиторів _____

(Назва аудиторської фірми)

просимо Вас направити на їх адресу підтвердження Вашої заборгованості перед нами станом на _____

(Дата)

яка за нашими даними складає _____ грн. _____

Якщо наведена вище сума відповідає Вашим обліковим записам, просимо підписати цей лист і відправити до адреси аудитора.

Якщо вказана сума не відповідає Вашим даним – вкажіть Вашу інформацію, якщо можна, з відповідними коментарями розбіжностей.

Даний лист не є вимогою платежу.

З повагою

_____
(Керівник підприємства, яке перевіряється)

Вказана сума відповідає (не відповідає) нашим даним станом на _____

(Дата)

Підприємство-дебітор _____

Відповідальна посадова особа _____

(Підпис)

Печатка

Дата

Додаток X

Робочий документ з оформлення аудиту дебіторської заборгованості

Досьє _____ Аудиторська фірма _____
 Клієнт _____ Реєстраційний номер ліцензії _____
 Період перевірки _____ Аудитор (асистент) _____
 Номер (шифр) документа _____

№ з/П	Інформація, яку використовували і перевіряли	Дебет	Кредит
1	Сальдо за рахунком «Дебіторська заборгованість»: за Головною книгою підприємства; у бухгалтерському балансі підприємства		
2	Сума виписаних рахунків на відвантажені товари та надані послуги.		
3	Оплачено клієнтами: чеками або готівкою; перераховано на рахунки в банк; отримано векселі в рахунок погашення дебіторської заборгованості; зараховані аванси		
4	Помилки, допущені підприємством (що підлягають виправленню підприємством)		
5	Сальдо за рахунком «Дебіторська заборгованість», отримане в результаті відповіді від третіх осіб		
6	Помилки, допущені третіми особами (підлягають виправленню третіми особами)		
7	Уточнене (відкориговане) сальдо рахунку «Дебіторська заборгованість»		

Складена аудитором _____
 (підпис) (дата)

**Аудиторський висновок
щодо фінансового стану і достовірності фінансової звітності ТОВ «Сервіс»
за 2021 рік станом на 31.12.2021 р.**

Основні відомості щодо умов договору на аудиторську перевірку.

Аудиторська перевірка здійснена в м. Харкові аудитором Сергєєвой О.В. (сертифікат № 003377 «А») на підставі договору аудиторських послуг № 35 від 23 жовтня 2021 року.

Масштаб проведення аудиту:

- Звіт про фінансовий стан (баланс) (ф № 1) за 2021 рік станом на 31.12.2021 р.;
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф № 2) за 2021 рік;
- Головна книга;
- дані синтетичного і аналітичного обліку;
- статутні документи.

Перевірка була побудована відповідно до вимог Закону України «Про аудиторську діяльність» і «Міжнародних нормативів аудиту».

Зміст перевірки

Достовірність, повнота і відповідність фінансової звітності встановленим стандартам бухгалтерського обліку проводиться шляхом визначення наявності і одночасно відсутності істотних розбіжностей між даними документів аналітичного і синтетичного обліку, статей балансу і фінансової звітності, при цьому розбіжностей не встановлено.

За наданими підприємством даними аудитор може зробити висновок про те, що:

- реальність розміру зобов'язань у фінансовій звітності перевіряється за результатами інвентаризації зобов'язань за звітний період;

- власний капітал підприємства визначений правильно і складає 203,7 тис.грн.;

- реальність зобов'язань підтверджена даними Головної книги;

- фінансові результати підприємства вказані в Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) і ці дані відповідають даним аналітичного обліку без відхилень;

- дані Звіту про фінансовий стан (Баланс) (форма № 1) і дані Звіту про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) взаємопов'язані і відповідають Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ від 28.03.2013 № 433 [47].

- дані Звіту про фінансовий стан (Баланс) (форма № 1) і Примітки до фінансової звітності (форма № 5) відображають однакові відомості про дебіторську заборгованість.

Аналіз показників дебіторської заборгованості ТОВ «Сервіс»

Облік дебіторської заборгованості, яка визначається на дату складання

балансу, відповідає вимогам, викладеним в НП(С)БУ 10 «Дебіторська заборгованість».

Додатково:

- дебіторська заборгованість (Ф№ 1, ряд. 1125, 1135, 1155) станом на 31.12.2021 р. складає :

- за товари, роботи, послуги (за чистою реалізаційною вартістю) -2553,7 тис.грн.;

- з бюджетом – 28,2 тис.грн.;

-інша поточна дебіторська заборгованість – 4,0 тис. грн.

Резерв сумнівних боргів підприємством не формувався, вибуття безнадійної дебіторської заборгованості не проводилося.

Підприємством ведеться відповідна робота щодо зменшення цієї заборгованості.

Результати аналізу складу і структури дебіторської заборгованості, що здійснювався при вивченні дебіторської заборгованості, представлені в табл. 3.5.

З наведених в табл.3.5 обчислень можна зробити висновок про те, що у підприємства в 2021 р. відбулося зростання дебіторської заборгованості в порівнянні з 2020 р. на 211,5 тис.грн., що свідчить про зростання попиту на продукцію підприємства і збільшення покупців і обсягів продажу. Крім того суттєво (на 70,4 тис.грн.) скоротилася заборгованість по розрахунках з бюджетом, яка на кінець року склала 28,2 тис.грн. Скорочення відбулося і по розрахункам за іншою дебіторською заборгованістю (майже в два рази), а заборгованість за авансами виданими зникла з балансу підприємства.

Загальне збільшення дебіторської заборгованості за розрахунками з покупцями обумовлене, з одного боку, зростанням попиту на продукцію підприємства в наслідок скорочення обсягів її виробництва, а з іншого - зростанням цін на продукцію підприємства в умовах підвищеного попиту. Все це і позначилося на обсягах дебіторської заборгованості, загальне збільшення якої є причиною зниження платоспроможності підприємства, що підтверджується зникненням з балансу сум дебіторської заборгованості по авансам виданим (з причини браку вільних коштів для надання авансів постачальникам).

Для аналізу якості і ліквідності дебіторської заборгованості аудитором були розраховані показники її обіговості на початок і кінець 2021 р.

Розрахунки показали уповільнення обіговості дебіторської заборгованості, що означає, що у підприємства в 2021р., порівняно з 2020 р., більша сума активів була вилучена з обігу і використовувалась не для фінансування діяльності, а на кредитування підприємством своїх дебіторів, що негативно вплинуло на ефективність його роботи.

Висновок

Проведена аудиторська перевірка забезпечує детальну основу для аудиторського висновку, в якому аудитор робить висновок про те, що фінансова звітність підприємства складена на основі дійсних облікових даних і в цілому достовірно відображає фактичний фінансовий стан товариства станом на 31.12.2021 рік за наслідками операцій в період з 01 січня по 31 грудня 2021 року, які підтверджуються первинними документами бухгалтерського обліку. Проте,

щодо методики обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги аудитор відзначає не відповідність рекомендаціям НП(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Це стосується методики обліку сумнівної і безнадійної заборгованості дебіторів- покупців, оцінка якої впливає на величину активів підприємства. Перевірка звітності підприємства показала, що при відображенні дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги обліковою політикою не передбачено створення резерву сумнівних боргів, що приводить до завищення активів і недотримання принципу обачності при розкритті інформації в звітності. Оскільки цей вплив на загальну сумму балансу в означеному перевіркою періоді незначний (21,0 тис. грн.), недотримання методики оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, суттєво не вплинуло на розкриття інформації в звітності за 2021 рік, але подальше недотримання методики оцінки активів в балансі може привести в майбутніх періодах до значного викривлення, тому що в умовах кризових явищ платоспроможність дебіторів підлягає певному сумніву і може призвести до появи безнадійних боргів, не врахування потенційної можливості яких призведе до значного завищення економічного потенціала підприємства.

Враховуючи вище сказане, аудитор наполегливо рекомендує внести зміну до облікової політики з питань обліку дебіторської заборгованості і відображати її в балансі з урахуванням резерву сумнівних боргів.